

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MİTOLOJİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET:
ŞAHMERAN MİTİ

BURCU KARA

2501150423

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. SERPİL ÇAKIR

İSTANBUL-2019

ÖZ

MİTOLOJİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET: ŞAHMERAN MİTİ

BURCU KARA

Mitoloji insanlığın hayatı anlamlandırma çabasının bir ürünüdür. Farklı kültürlerde ve farklı tarihi dönemlerde insanlığın ortak değerlerini işleyen mitolojik hikayeler oluşturulmuş ve yayılmıştır. Birçok konuda insanlığa referans olan bu hikayeler toplumsal cinsiyet konusunda da önemli semboller içermektedir. Kadın ve erkek figürler ve onların toplumsal yapıdaki görev ve değerleri farklı hikâyelerle örneklendirilebilir.

Bu çalışmada toplumsal cinsiyet konusu odağında incelenen Şahmeran hikayesi toplumdaki kadınlık durumuna dair önemli imge ve simgeler içermektedir. Anadolu Tanrıçalarına benzer özellikler taşıyan Şahmeran anlatıldığı her bölgede şifa dağıtan bir bilge olarak bereketin ve iyiliğin sembolüdür. Farklı kültürlerde yılan sembolüne yüklenen anlam ile Şahmeran'ın özellikleri arasında benzerlikler vardır. İkisine de tıpkı kadına tarih boyu yüklenen düalist anlamlar gibi hem iyi hem de kötü tanımlamalar yapılmıştır. Bilge kadın nasıl günah keçisine dönüştürülebiliyorsa yılan ve Şahmeran imgeleri de şifa veren ve bereket getiren anlamlarından uzaklaştırılarak şeytani özellikleri olan ve korkulan varlıklar haline getirilmeye çalışılmıştır. Bu tez kadın, yılan ve Şahmeran arasındaki bağlantının tüm negatif anlamlandırmalara rağmen kadınlığı güçlendiren bir anlatı içerdiği iddiasındadır.

Bu araştırmanın yöntemi ve teorisi feminist bilgi kuramı çerçevesinde oluşturulmuştur. Tez kapsamında görüşülen hikâye anlatıcılarının aktardığı veriler söylem analizi yöntemiyle yorumlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Şahmeran, yılan, mit, mitoloji, tanrıça, günah keçisi, düaliste

ABSTRACT

MYTHOLOGY AND GENDER ROLES: SHAHMARAN MYTH

BURCU KARA

Mythology is a product of humankind's effort to comprehend life. In different cultures and through various eras, myths that share common human values have been created and disseminated. These mythological stories have provided reference points and significant symbols in terms of gender equality in society. The female and male figures, their functions and roles within social structures can be traced to and exemplified by various stories.

The legend of Shahmaran, analyzed in this study in the context of gender equality, incorporates important images and symbols regarding the status of women in society. Shahmaran, who has similar traits to that of other Anatolian female deities, has come to be known as a sage, a healer, and as a symbol of fertility and goodwill. Certain analogous connections can be established between the traits that are usually attributed to the serpent figure in mythology and Shahmaran's characteristics. Following the binary positioning of women in history, both the serpent and Shahmaran would generally be defined by good and evil categories. As the sage woman character can be transformed into a scapegoat, both the serpent image and Shahmaran could as well be dissociated from the meanings of healer and provider, and instead, they could be presented as evil and fearful characters with sinister intentions. This thesis claims that the connection between woman, serpent and Shahmaran includes a narrative that strengthens femininity despite all the negative depictions.

The method and theory of this research depend on the theoretical framework of feminist epistemology. In this regard, interviews were held with storytellers and the reports were interpreted by the method of discourse analysis.

Keywords: Shahmaran, serpent, myth, mythology, goddess, scapegoat, duality

ÖNSÖZ

Bu tezin hazırlanma aşamasında benden desteğini esirgemeyen ve fikirleriyle bana ışık olan değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Serpil Çakır' a çok teşekkür ediyorum. Sayesinde sadece tez çalışmama dair değil aynı zamanda hayata dair çok şey öğrendim. Tüm öğrencilerine olduğu gibi bana da hep sevgi ve umutla yaklaşması beni güçlendirmiştir.

Tanıdığım ilk hikâye anlatıcısı olan babaannem Gülistan Kara' ya da teşekkür etmeliyim. Şahmeran hikayesini ilk ondan dinlemiştim. Beni hikayelerin dünyasıyla tanıştırmış olması sayesinde bu tez çalışması ortaya çıkmıştır.

Tüm çalışmalarında beni koşulsuz destekleyen ve sevgileriyle hayat tecrübeme en büyük anlamı katan aileme de büyük bir teşekkür borçluyum. İyi ki hayatımdasınız Güler Kara, Abbas Kara ve Ezgi Kara.

Son olarak tez çalışmam sırasında benden desteklerini esirgemeyen arkadaşlarıma ve sorularıma sabırla yanıt veren görüşmecilere teşekkür ediyorum.

Bu tez çalışması, Şahmeran hikayesiyle güç bulmuş ve güç bulacak tüm kadınlara adanmıştır.

İSTANBUL- 2019

BURCU KARA

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
RESİMLER LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM TOPLUMSAL CİNSİYET VE EDEBİYAT

1.1. Feminizm	6
1.2. Toplumsal Cinsiyet	10
1.3. Hikaye Anlatma Sanatı	13
1.4. Feminist Hikaye Anlatımı	15

İKİNCİ BÖLÜM MITOLOJİK İMGELER, SİMGELER VE TOPLUMSAL CİNSİYET

2.1 Mitolojik Anlatılarda İmgeler ve Simgeler	20
2.2. Mitler ve Efsaneler Bize Ne Anlatır?	25
2.2.1 Mitolojideki Tanrıçalar Bize Ne Anlatır?.....	31
2.2.2 Dünya Mitolojisinden Tanrıçalar	35
2.2.3 Anadolu Tanrıçaları: Türklerde Kozmik Ana Tanrıça	42
2.3. Mitolojide Yılan sembolü Bize Ne Anlatır?	43
2.3.1. Merkez Sembolizmi ve yılan:.....	53
2.3.2 Kurban Sembolizmi ve Yılan	55
2.3.3. Dualite ve yılan	57
2.3.4 Günah Keçisi:	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
HİKAYE ANLATICILARINDA ŞAHMERAN

3.1. Görüşmecilerin Hikaye Anlatıcılığı Serüveni	63
3.2 Görüşmecilerin Dilinden Şahmeran Hikayesi.....	66
3.3 Şahmeran Hikayesine Toplumsal Cinsiyet Açısından Bakış	70
SONUÇ	76
KAYNAKÇA	83

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1.1: Şahmaran	17
Resim 2.1: Misafir Odasında Şahmeran	60
Resim 3.1: Kadın Eserleri Kütüphanesinde Şahmeran.....	75
Resim 3.2: Evin Koruyucusu Şahmeran.....	80

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e

Aynı Eser

GİRİŞ

İnsanlık tarihine baktığımızda, birbirini sarmalayan kültürler aracılığıyla türlü hikayelerin efsanelerin ve mitlerin doğuşuna kaynaklık eden bir süreç görmekteyiz. Bu anlatılar ait oldukları toplumların değer yargılarını ve yaşam biçimlerini doğrudan ve dolaylı olarak yansıtarak kolektif/ortak bir bilincin oluşmasını sağlamıştır. Hakikatlerin yaratımı bu sayede gerçekleşmiştir. İyinin, kötünün, güçlünün ve zayıfın karşılığı dilden dile, kulaktan kulağa mitler, efsaneler ve hikayeler aracılığıyla yayılmıştır.

Bu hikayeler birçok konuda olduğu gibi, toplumdaki cinsiyet normlarının biçimlenmesi ve kadınlık kavramının kurgulanışına da etki etmiştir çünkü hikayelerde kullanılan kavramlar sosyo-kültürel yaşamla doğrudan bağlantılıdır. Bu tez çalışmasında hikayeler aracılığıyla aktarılan toplumsal cinsiyet normları ve yaratılan kadın imgesi incelenecektir. Tüm toplumsal dayatmalara rağmen oldukları ve hissettikleri gibi bir yaşamı tecrübe etmeyi hedefleyen kadınların mücadelesi mitik hikayelerden başlayarak Şahmeran hikayesiyle bütünleşir şekilde anlatılacaktır. Şahmeran hikayesinin içerdiği simgelerle evrensel bir anlatı oluşu ve aktardığı mesajın her tarih dilimi ve her coğrafya için geçerli oluşuna ancak bu anlatıların yer aldığı coğrafyaların kültürel yerellikleri ve farklılıkları göz ardı edilmeden değinilecektir.

Tezin ilk bölümünde edebiyat alanında toplumsal cinsiyetin etkisi irdelenecektir. Kadınların edebiyat dünyasındaki deneyimlerine ve toplumsal kültürel sınırlara maruz kalmalarına, edilgen gösterilen rollerine rağmen yükselen seslerine değinilecektir. Bu bölüm feminizm ve toplumsal cinsiyet kavramları bağlamında incelenecektir. Burada tarih boyunca gerçekleşen olayların ve zaman içinde kemikleşen ideolojik düşünce sistemlerinin kendini iyice kabul ettiren eril toplum yapısı içerisinde feminist mücadeleyi zorunlu kıldığı ve sosyal refah için bu mücadelenin kaçınılmaz olduğu hususlarına değinilecektir. Toplumsal cinsiyet kurgusunun birçok toplumda ne kadar derine işlediği ve bu kurgulamanın çok farklı yollardan nasıl şekillendirildiği yine bu bölümde değinilecek konulardandır.

Hikâye anlatma sanatı bu anlamda karşımıza çıkan, önemli veriler elde edebileceğimiz bir alandır. Bu sebeple hikâye anlatıcıları ile yapılan görüşmeler sonucunda edindiğim bilgiler de tez çalışmamda yer alacaktır. Ayrıca feminist hikâye anlatımının toplumsal cinsiyet normlarını değiştirmek adına ne kadar güçlü bir yöntem olduğundan bahsedeceğim. Bu araştırmada temel olarak ‘‘Eğer hikayeler toplumların hakikatini yaratıyorsa, feminist hikayeler nasıl bir toplum yaratır?’’ sorusuna cevap aramaya çalışacağım.

İkinci bölümde ise Şahmeran hikayesiyle bağlantılı mitolojik imgeler ve simgelerin karşılık geldikleri anlamlar incelenecektir. Bu bölümde öncelikle mit ve efsane türlerinin özelliklerine ilişkin açıklamalar yer alacak ve bu türlerin oluşumu ve toplumlar üzerindeki etkileri konusuna değinilecektir.

Mitolojik hikayeler insanlık tarihi kadar köklü bir geçmişe sahiptir ve bizi bize anlatır nitelik taşımaktadır. Zamansız ve mekansız olma özelliğine sahip bu hikayeler günlük yaşamda mücadele ettiğimiz birçok konuyu içinde barındırır. Hayatlarımızın kahramanı olarak çıktığımız yolculukların ve zihnimizdeki soruların en gerçek anlatımı mitolojide yer alır. Tez çalışmamda mitoloji ve tanrıçalar başlıklarını birlikte inceleyeceğim. Mitolojik hikayelerdeki kadın imgesine bakacağım. Bu öykülerdeki Tanrıçalar, kadın gücünün ve aklının en değerli karşılığı olarak mitolojide yer almaktadır. Şahmeran da gücü ve şifayı simgeleyen bir tanrıça ifadesiyle aynı kaynağa ait bir mittir. Tezin tanrıçalardan bahsedilen bölümünde dünya mitolojisinden tanrıça örnekleri de yer alacaktır.

İmgeler ve simgeler başlığında ise mitolojideki evrensel imge ve simgeler üzerine açıklamalar yapılacaktır, kadın ile bağdaştırılan imge ve simgeler aktarılacaktır. Mitolojideki yılan sembolü bu anlamda hem Şahmeran hikayesiyle hem de evrensel kadın figürüyle bağlantısı ile bu bölümde yer almaktadır. Bu anlamda merkez sembolü, kurban sembolü, düalite ve günah keçisi konuları Şahmeran ve yılan simgesiyle birlikte ele alınacaktır. Yılan hem günahın ve cezanın hem de şifanın ve kutsallığın simgesi olarak toplumda yaratılan kadın imgesiyle bağlantılı olarak ortaya konulmaktadır. Üstü kapatılmaya çalışılan güç, şifa, cesaret, kutsallık ve bereket özellikleri hem yılan hem de kadın için geçerli kabul edilmektedir. Tarihte kültürler içinde oluşan anlatılar işte bu özellikleri saklamaya çalışırken Şahmeran hikayesi ve

mitolojinin derininde yatan öyküler tam tersi bu gerçekliği gün yüzüne çıkarmak için mücadele eden kahramanları anlatır.

Tezin son bölümünde hikâye anlatıcıları ile yapılan derinlemesine görüşmeler ışığında Şahmeran hikayesi incelenecektir. Şahmeran'ın farklı kişiler tarafından hangi bakış açısıyla aktarıldığı ve insanlarda nasıl bir anlam kazandığı sorusu bu bölümde ele alınmaktadır. Farklı hikâye anlatıcılarının Şahmeran'ı nasıl anlattığını ve hikâyenin içerdiği sembolleri nasıl aktardıklarını inceleyeceğim. Hikâye anlatıcılığının toplumdaki değeri ve günümüzdeki karşılığı üzerine görüşmecilerin yorumları da bu bölümde yer alacak konular arasındadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET VE EDEBİYAT

Estetik metinler topluluğu olan edebiyat, gerçeklik ile kurmaca arasında yarattığı ilişkiyle yaşam algımızı dönüştüren bir güçtür. Edebiyat metinlerinden aldığımız algıyla kendimizi dönüştürme şansı buluruz. Kendilik bilincimizi oluşturmada simgesel düzey ve sözcükler bize eşlik eder. Gerçeklik algımız bu sayede temsil biçimleriyle şekillenir. Belirli temsiller bizi biz yapar.

Edebiyatın yazma boyutunda ise söze sahip çıkarak özne oluruz. Elimizde kalemlerle kamusal alana çıkararak ölümsüzlüğü yakalarız. Siyasal bir hayvan olma halinden insan kategorisine geçişimiz edebiyat ile gerçekleşir. Okur olmaktan yazar olmaya geçince insan oluruz. Ancak bu süreç hem kadın hem erkek için aynı şekilde ilerlememektedir. Edebiyat bu sebeple toplumsal cinsiyetin ne olduğunu ve kadınların söz söyleme pratiğinden nasıl tecrit edildiğini bize hatırlatan bir alandır. (Senem Timuroğlu, Feminist Edebiyat Eleştirisi Sunumu, Kadın Eserleri Kütüphanesi, 03.03.2018)

En çok edebi metnin yaratıldığı yerde, Antik Yunanda dahi kadının sözü bilinçli şekilde değersizleştirilmiş ve kadının tek tutanağı üremek olarak görülmüştür. Akıl alanını erkek almış, kadın ise üreme görevini üstlenmek durumunda bırakılmıştır. Bu sayede kamu kaçınılmaz olarak bir erkek tebaası haline gelmiştir.

Erkek sesin yükseldiği bir toplumda, erkeklerin kurguladığı bir imgeler sistemi ve normlarla birlikte yaşamak durumunda kaldığımız açıktır. Bugün bu adaletsizlikle mücadele etmek için öncelikle eril düzenin oluşturduğu normların kadınlar tarafından tekrar kurulması neleri değiştirdi diye düşünmemiz gerekir. (Senem Timuroğlu, Feminist Edebiyat Eleştirisi Sunumu, Kadın Eserleri Kütüphanesi, 03.03.2018)

Edebiyat feminist eleştiri yöntemi bu soruyu sorarken bizlere iki koldan harekete geçme seçeneği sunar. Bunlar okur olarak kadına yönelik eleştiri yöntemi ve yazar olarak kadına yönelik eleştiri yöntemidir. İlk çıkış okur olarak kadına yönelik eleştiri yöntemidir.

Kadınların edebiyata ilgisi büyüktür. Ancak kadınlar genelde erkekleri okurlar. Feminist bilince sahip olmayan kadın okur bu sistemin dışına kolay kolay

çıkamamaktadır. Kadını öteki olarak saklayan ilk feministlerden Simone de Beauvoir 'ın *İkinci Cins*'te söylediği gibi "Amaç erkek yazarların eleştirilerine feminist kadın okur gözüyle bakmak."(Beauvoir,1993:35) Erkeklerin uzun zamandır kadın karakterler yarattığını ancak erkeğin kalemindeki kadının bir imge oluşunu ve cinselliğin bütün tehlikesinin kadında toplandığını görüyoruz. Erkek özne, kadınsa ikinci cins olarak yazılıyor. Bu sebeple erkeğin kadına bakışı korkuyla şekillenmiştir. Mitlerde dahi bir kadın korkusuyla karşılaşmamız bunun göstergesidir. Kadının tehlikeli olması miti Antik Yunanda başlıyor. Bununla birlikte örtünme geliyor. Erkeklerle ait olan kamuda kadın görünmez kılınıyor. Erkek kendini kurarken kötü ötekisi olarak kadını gösteriyor. Böylece ilk ötekinin kurulması cinsiyette oluşuyor. Erkeklik tarihsel olarak pozitif tanımlarla geldiği için karşıtlığı negatif oluyor.

Erkek yazarlardaki kadın imgelerine bakan Kate Millet ise cinselliğin yaşanma biçiminin bir egemenlik ilişkisi üzerinden ilerlediğini söylüyor. (Millet,1987) Eserlerde sürekli kadınlara ceza verildiğine dikkat çeker. "Böyle olursan başına bu gelir!" fikriyle kadına olması ve olmaması gereken imajlar romanlarla öğretilir. Bununla mücadele etmek için kadınlar bilinçdışına gidip kendini yazmalıdır. Kendisini baskılardan ya da öğretilerden soyutlayarak dayatılan normları derinlemesine incelemelidir. Kadın, erkeğin ona baktığı gibi kendisine bakmamalıdır ve yazarken önce eski kadın imgesini öldürmelidir. Yeni bir dil yaratmak bu anlamda kaçınılmazdır.

Toplumsal cinsiyet her alanda iktidar ilişkileri yaratırken belli normları da topluma dayatır. Bu normlar insanlar üzerinde etkili olduğunda insan davranışlarını şekillendirir. Böylece, insanlar arasındaki toplumsal ve tarihsel farklılıkları üretmek onları kadınlar ve erkekler olarak ve başka şekillerde böler. Kadınları tabi olacakları konumlara, erkekleri de hükmedecekleri konumlara getirir. Dahası bu iktidar ilişkilerinin doğal gibi gösterildiğini, doğalcı bir biçimde meşrulaştırıldığını da görmekteyiz. (Direk, 2016:18)

Cinsiyet normları kadınları belirli sınırlarla özgürleştirilir. Genelde iyi eş ya da iyi anne olarak tanımlanır. Biçilen rollere itiraz eden ve erkekleri ürküten kadınlar "cadı" imgesiyle tanımlanır ve korkunç kadın mitleri yaratılır. Kadınların da bu sayede birbirinden korkması amaçlanır. Bundan kaçmak için kadınlar yaratıcılıklarının farkında olmalı ve kendilerini kısıtlamadan yazmalıdır. Kadını ezen ve bastıran bir

edebiyat anlayışı ancak kadının itirazı ve mücadelesiyle değiştirilebilir. Kadın öz sesiyle enerjisini ve yeteneğini aktardığında iyileştiremeyeceği alan yoktur.

Toplumsal cinsiyet kimliğinin inşa edilme, sürdürülme, cinsiyetli özne ve özneler arası ilişkiler ve cinsiyet yapılarının anlaşılması açısından sözlü tarih kaynakları çok değerli kaynaklardır. (Parmaksız, 2011). Bu kaynaklara ulaşılması bizi içinde yaşadığımız topluma ait simgelerle buluşturarak edebiyattaki kadın mücadelesine hız kazandırır. Kadınlar anlatıları ve hikayeleriyle kendilerine dayatılan toplumsal cinsiyet normlarını edebiyat alanında da yıkmaya başlayarak büyük bir dönüşüm başlatmışlardır.

1.1. Feminizm

Fransızca'ya 1837'den sonra giren "Feminizm" sözcüğü "Kadınların toplum içindeki rolünü ve haklarını genişletmeyi öngören bir doktrin" olarak tanımlanmaktadır. Ancak düşünceyi eylemden ayırmak olanaksızdır. Kavramın Fransa'da oluşturulduğu günden bu yana, kadınların toplum içindeki rolü ve haklarını genişletmek üzere bir dizi eyleme de girişildi. Bunun için, feminizm tanımı, yalnız öğretiyi değil, eylemleri de içermek zorundadır. (Micheal, 1993:6)

Kadın öyle bir durumdadır ki, bütün insanlar gibi özgür ve özerk bir varlık olduğu halde yine de kendini, erkeklerin onu öteki statüsünü benimsemeye zorladıkları bir dünyada yaşar bulur. (Beauvoir,1993:35) Böyle bir dünyada feminizm cinsiyetler arasındaki ayrımcılık ve ezme-ezilmeye karşı bir savaştır. Bunun için, feminizmin tanımı, yalnız öğretiyi değil, eylemleri de içermektedir. Bilgi, bilinç ve politikayı dinamikleri olarak ele alan feminizm politik bir harekettir. Toplumsal ve tarihsel olarak inşa edilmiş bir eşitsizliğe karşı duruştur. Bir yöntem ve bilgi teorisi olarak kadınlar arasında kız kardeşlik ve dayanışmayı yaratır. (Çakır, 2010)

Feminizm kadınlar için politika yaparken, kadınlar adına politika yapmaz. Farklı deneyimleri ortak bir söze dönüştürmeyi hedefler. Kimlikler arası hiyerarşiyi engellemek için kadınlık durumları arasında bağlantı kurarak politika yapar ve önce kadın olma deneyimine yoğunlaşır. Dünya ve gerçeklik eril bir bakış açısından tanımlandığı için, kadınlar dünyayı sökmeli ve yeniden kurmalıdırlar. Bu, ancak ortak bir "re-vizyon" çabasıyla yapılabilir. (Donovan, 1997:265)

Herkesin aynı fikirde olmadığı ama birlikte iş yapıldığı ortamlar kurulmasını hedefler. Bu anlamda feminizm adalet, sorgulama, mücadele ve politikadır. Kadın erkek ilişkisinin çıkar ilişkisi haline getirildiğini ortaya koymakta ve kadının ezilmesini tüm ezilmelerin üzerinde tutmaktadır. Feminizm kadınların kendilerini erkek terimleriyle tanımlamalarına karşı mücadele ederken, evrensel öznenin eril oluşunu ortaya çıkarmaktadır. Feministlerin mücadelesini verdiği değişim tüm toplumu kapsar niteliktedir. Burada hedef dünyayı değiştirmektir. İçinde bulunduğumuz, eşitlikten uzak bu sistemi tümüyle dönüştürmektir. ‘Feministler, ezmeye ve eşitsizliğe dayalı kadın-erkek ilişkisi hakkındaki sessizlik anlaşmasını bozma cesaretini gösterenler ve bu ilişkiyi değiştirmek isteyenlerdir.’ (Mies, 2012)

Feminizm ile kadınlar hem eylem hem teori düzeyinde topluma tepki vermektedir. Feminizm kadın hareketinin ideolojisi olan doğrudan bir düzen eleştirisidir. Ayrıca günlük yaşam üzerinden ataerkil sistemin tüm baskılarını deşifre etme yöntemimizdir. (Çakır, 2010) Geleneksel teoriler kadın gerçekliğini açıklama konusunda yetersizdir. Bu sebeple kadınların özgürlük mücadelesindeki yöntemi feminizm olmuştur. Feminist araştırma sürecinde kullanılan bilgi doğrudan hayatımızın içinden gelmektedir. Feminizm ile ortaya konulan sorunlar bilimin ve politikanın konusu olduğunda kadının toplumdaki yerini değiştirebilir.

Feminist hareket daha fazla geliştikçe ataerkil yapıların ve ideolojilerin yeni dışavurumlarını daha fazla keşfetti. Özellikle kadına yönelik şiddete karşı, dayığa, tecavüze, pornografiye, işyerinde cinsel tacize, medyada ve reklamlarda kadına yönelik şiddete karşı hareket, modernitenin kadın-erkek ilişkilerini ‘‘medenileştirdiği’’, erkeklerdeki bir zamanların saldırgan kadın düşmanı eğilimlerini ‘‘ehlileştirdiği’’ şeklindeki egemen mite itiraz ediyordu. (Mies, 2012)

Kadınlar tarih boyunca bir yandan onları ezen bir ideoloji içinde tanımlanmış bir yandan da buna karşı mücadele etmişlerdir. Ancak feminist mücadele ile ezilmeye karşı durmuş ve kendi hayatlarında denetim sahibi olabilmişlerdir. Bu sayede kolektif zeminde farklı gruptan kadınlar kendi adlarına mücadele vererek erkek toplumuna karşı durmaktadır.

Kadının erkeğe boyun eğmesinin doğal kabul edildiği bu düzende eşitliği savunan kişiler, kadınları bu eşitliğe dahil etmemektedir. Güç erkeklere teslim edilmekte ve kadın ile erkeğin farklı deneyimleri tümüyle göz ardı edilmektedir. Eksik

yurttaşlık anlayışının hala hâkim olabildiği günümüz toplumlarında, kadınları kurtaracak hareket feminizmdir.

Feminizm ile akla gelen sorulardan ilki şudur: ‘‘Bütün insanlar özgürse kadınlar nasıl oluyor da erkeklerin kölesi gibi muamele görebiliyor?’’ Toplumda ötekilerin yaratılması önce kadın-erkek arasındaki haksız ilişki ile başlıyor. Bunu yaratan ataerkil sistemin deşifre edilmesi ise feminizm ile mümkündür. Gelecek toplum için feminist bir perspektif formüle etmek ise hiçbir bireyin tek başına başaramayacağı zorlu bir görevdir. Ayrıca kadın hareketinde tutarlı bir teori, strateji ve taktik formüle etme görevini üstelenebilen ideolojik ya da teorik merkez yoktur. (Mies, 2012:5)

Kadınların ezilmesi sistematik bir sömürüdür ve bu ezilmede erkeklerin somut rolleri vardır. Feminist mücadele kadınların bu sömürüyü içselleştirmelerinin önüne geçmeyi de amaçlamaktadır. Özel olanın politik olduğu fikri burada karşımıza çıkmaktadır. Ataerkil bir toplumda kadınlar emeğe, kendilerine, doğaya ve bedenlerine yabancılaşmaktadır. Bir baskı sonucunda kendisine yabancılaşan bu beden politik bir bedendir. Bu sebeple cinsiyet eşitsizliği özel alana sıkıştırılması mümkün olmayan kamusal bir meseledir.

Günümüz toplumlarında cinsellik, üreme ve şiddet net bir şekilde politikanın konusu haline gelmiştir. Çoğu toplumda çocuk doğurmak ve büyütme emek değil de doğal bir şey olarak aktarılmakta ve cinsiyete dayalı iş bölümü patriyarkal sömürünün bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Erkek işi üretken emek, kadın işi ise üretken olmayan emek ile tanımlanmıştır. Kadın bu şekilde ekonomik şiddetin mağduru haline getirilmektedir.

Baskılara yol açan konulardan biri de bilimin kadına yaklaşımıdır. Bilim hiçbir zaman tarafsız olmamıştır. Erkekler tarafından yürütülen bilimsel çalışmalar sonucunda kadın gerçekliği anlatılırken kadının birçok özelliği doğalmış gibi aktarılmış ve bu özelliklerin kadınlar tarafından içselleştirilmesi beklenmiştir. Erkeklerin çıkarlarını koruyan bilim, kadın gerçekliğini anlatmakta yetersiz ve önyargılıdır. Doğruluk ve bilgidan uzak tutularak sadece çocuk doğurmaya yönlendirilen kadınlar hem entelektüel konulardan uzaklaşır hem bedenlerine yabancılaşırlar. Cinsellik kadın için tabu haline gelirken kendisi için değerli olan tek görev çocuk doğurmak olarak gösterilir. Bahsedilen tüm bu patriyarkal sömürü yolları

kadınların deneyimleri aracılığıyla ortaya konmakta ve feminist teori bu deneyimlerin içinden güçlenerek mücadele vermektedir.

Feminist bir bilgi teorisi oluşturarak toplumdaki güç ilişkisini de sorgulamış oluruz. Örneğin siyasal alanda kadınların yaşadığı baskı ve yönetim mekanizmalarından dışlanması kadın çalışmalarının disiplin olarak ortaya çıkmasından sonra sorgulanmıştır. Toplumdaki görünmezlik, siyasetteki görünmezliğe yansımaktadır. Erkek hakimiyeti siyasi bir sistemin ifadesi olarak sosyal ilişkilere yönlendirilmiştir. Özel ataerkillik, kamusal ataerkilliğe dönüşmüş durumdadır. Bu sebeple kadın dayanışması ve kadın tarih çalışmaları feminist mücadelenin önemli dayanaklarıdır.

“Pek çoğumuz feminist başkaldırının bütün sınıf, ırk ve emperyalizm engellerine karşı çıktığını hissederiz; çünkü, kadınlar her yerde cinsiyetçiliğin ve erkek egemenliğinin kurbanı olmaktadır. Bu yüzden, kadınlar arasında uluslararası dayanışma ya da küresel kız kardeşlik için gerçekçi bir zemin olduğunu hissederiz. Öte yandan, yaşam standartları az gelişmiş bölgelerdeki yoksul kadınlarla erkeklerin ve sınıfların sürekli sömürülmesine bağlı olanlar arasında hem Batıda yaşayan bütün sınıflardan kadınların hem de Üçüncü Dünyada yaşayan orta sınıf kadınların yer aldığı çıplak gerçeğine gözlerimizi kapatamayız.” (Mies, 2012)

Tarihte kadınların özne olarak görülmemesi ataerkil toplumların diğer bir sorunsalı olarak karşımıza çıkıyor. “İktidarın erkeklere ait, dolayısıyla eril olduğu bu dünyada tarih bilimi, önceleri yalnız güçlülerle ilgilendikten sonra, işçilerin ve köylülerin geçmişteki durumlarına ilgi göstermeye başlamıştır ama bugüne değin kadınların tarihini hep göz ardı etmiştir. (Michel,1993:7) Ana akım tarih yazımı kadını görünmez kılmıştır. Kadınlar ikili zıtlıklar üzerinden işlenmiş ve kargaşanın sebebi olarak gösterilmiştir. Tarihin çizdiği kadın iç karışıklık yaratan ve düzen bozan bir imaja sahiptir. Tarih yazımı ve tarih eğitimi de bu bakışı beslemektedir. Tarihte kadının eve hapsedilmesi kutlanmış ve kadınların yurttaş olmadığı düşüncesi üretilmiştir. Tarih bu anlamda en ideolojik bilim olarak karşımıza çıkıyor.

Böyle bir sistemde kimin sözlerini aktardığımız ve tarihe kimin gözüyle baktığımız önemlidir. Olaylarla kurduğumuz ilişki ve tahlil ettiğimiz söylem nasıl bir tarihle karşı karşıya olduğumuzu belirleyen konulardır. Mücadele ettiğimiz konulardan biri kadınların deneyimlerini tarihe dahil etmektir. Bunun için tarihe

toplumsal cinsiyet perspektifiyle ve eleştirel bir bakışla yaklaşmak gerekmektedir çünkü tarih en güçlü ideoloji adlandırma aracıdır. Yazılan tarih sorgulanmalı ve kadının yokluğuna dikkat çekilmelidir. Ataerkil sistem tarafından üretilen eksik ve önyargılı bu tarih yazımının farkında olmamız gerekmektedir. Kadınların kendilerini güçlendirmesi için hafıza, bellek ve nerden geldiğini bilmesi gerekiyor. (Çakır, 2010)

Geçmişteki kadın deneyimlerine sahip çıkmak güçlenmek için önemlidir. Kadın tarihi, feminist tarih ve toplumsal cinsiyet tarihi politik yönden güçlü alanlardır. Bu alanlar kadını görünür kılar, kadınlara kendi tarihlerini yazdırır. Feminist yöntem bu noktada kadın hayatlarını değiştirmek ve dönüştürmek için kullanılmalıdır.

Mücadele edilen diğer bir konu olarak kültür taşıyıcılığından bahsedebiliriz. Kadına yüklenen bu rolde erkek zihniyetin meşrulaştırdığı bir kültürün aktarımı söz konusudur

Kadının erkeğe göre toplumda öteki olması baskının çıkış noktası tam olarak kültür meselesidir. Bu noktada öğretilmeye çalışılan rıza kavramına karşı koymak ve söylem baskısına direnmek çok önemli mücadele alanlarıdır ve kadınlara farkındalık yanında güç sağlamaktadır. Kadınlar üzerindeki kontrol ve baskı onları birlikte hareket etmeye yönlendirmektedir: Örneğin feminist yöntem bilinç yükseltme gruplarıyla kadınları bir araya getiriyor. Kadınlar cinsellik, aile, beden, para ve güç gibi konuları açıkça tartışabiliyor. Mor iğne (1988) gibi güçlü ses getiren kampanyalar yapılıyor. Dayağa karşı yürüyüşler yapılıyor. İtaat beklenirken karşı duruş yaratılıyor ve kadınlar birlikte güçleniyor.

Davranışı kontrol ederek rızayı üretmeye çalışan ataerkil zihniyet kadınların deneyimleriyle buluşmasını engelleyemiyor. Feminist teori de bu anlamda kadınların mücadelesine en büyük ışık olma görevini üstleniyor.

1.2. Toplumsal Cinsiyet

Cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki doğal ve biyolojik farklılıkları işaret eder. Toplumsal cinsiyet ise toplum tarafından verilen kadınlık ve erkeklik hakkında kültürel görüşler, inanç sistemleri ve beklentilerle yapılanmıştır.

“Toplumsal cinsiyet, erkekler ile kadınlar arasındaki eşitsizliğin cinselleştirilmesinin katılaşmış halidir” (Butler, 2008:17). Erkek cisimleşmiş bir evrensellik gibi gösterilirken, kadın yadsınmış bir bedensellik olarak inşa edilir.

Cinsiyetçilik kadın cinsine karşı uygulanan ayrımcı bir tutumdur. Sadece kadın ve erkek arasındaki değil, her gruptaki güç ilişkilerini önemli ölçüde etkiler. Farklı kültürlerin toplumsal cinsiyet hakkında, kadın ve erkek için neyin uygun olduğu ve neyin olması gerektiği üzerine farklı fikirleri vardır. Toplumsal cinsiyet sadece kültürden kültüre farklılık göstermez, zaman içinde veya bir toplumun kriz döneminde de değişiklik gösterebilir. “Kişinin ne olduğu, hatta toplumsal cinsiyetin ne olduğu her zaman, içinde belirlendiği inşa edilmiş ilişkilere bağlıdır.”(Butler,2008:57)

Birçok kültürde, erkeklerin deneyimleri norm olarak kabul edilmiş ancak kadın deneyimleri görmezden gelinmiştir. Bedenselleştirilen ve cinselleştirilen hep kadınlar olmuştur. Kendinden edinilmiş bir toplumsal cinsiyet olmamasına rağmen kadınlara sürekli nasıl davranmaları ve giyinmeleri konusunda reçeteler verilmiştir. Kadın da bu bakışla bedenle ve bedensel arzusuyla özdeşleştirilmiş ve erkek karşısındaki ikincilliği doğal kabul edilmiştir. Kadın bedeninin denetlenmesi meşru kabul edilmiş ve bu beden bir kültür aracı olmuştur. Tarihten bildiğimiz gibi egemenlik topraktan çok insan bedeni üzerinde uygulanmıştır.

Toplumlarda egemenlik meselesi de kadın bedenleri üzerinden gerçekleştirilmektedir. Kadın birey olarak değil, milli bir toplumun üyesi olarak görülmüştür. Tarih boyunca bütün savaşlarda kadın bedeninin ilk hedef haline gelmesi buna bir örnektir.

Toplumlarda farklılık içinde eşitlik olması gerekirken tam tersi eşitsiz cinsiyet ilişkileri ile tek bir kadınlık kalıbı oluşturulması ve kadınların bu kalıba hapsedilmesi söz konusudur. Cinsiyetlere dair doğal bildiklerimiz aslında tarihi oluşumlardır. “Kategoriler tartışmaya açıldığında toplumsal cinsiyetin *gerçekliği* de krize girer: Gerçeğin nasıl gerçek dışından ayrılacağı belirsizleşir. İşte bu da “gerçek” addettiğimizizin, toplumsal cinsiyete dair doğallaştırılmış bilgi olarak başvurduğumuzun aslında değiştirilebilecek ve üzerinde oynanabilecek bir gerçek olduğunu kavramamıza sebep olur.” (Butler, 2008:29)

Soyutlama yoluyla beliren özne-nesne, zihin-beden gibi karşıtlıklara koşul olarak kavramsallaşan erkek-kadın karşıtlığı içerisinde kadının kendisi olarak

özneliğini ortaya koyması mümkün olmamıştır; kadın, erkeğin kendisinden başka olarak gördüğü göreceli öteki olarak kavramsallaştırılabilmektedir sadece. (Direk, 2016:56) Eşitsiz sistem bir cinsi avantajlı kılarken diğer cinsi yok saymıştır. Aynı öze sahip kadın ve erkek arasında haksız bir üstünlük senaryosu kurularak toplum hayatı erkeğin ihtiyaçlarına göre düzenlenmiştir. Bu ilişkide eşitlik gereklidir ancak yeterli değildir. Cinsiyetler üstü bir adalet düzeni oluşturulması gereklidir.

Toplumsal cinsiyet hakkındaki tüm sosyal yapılanmadan doğduğumuz andan itibaren etkileniriz. Erkek oyunlarla bile rekabeti, gücü, baskıyı ve şiddeti öğrenirken kadın, fedakarlığı, sessizliği ve boyun eğmeyi öğrenir. Bilgi üretimi de açıkça cinsiyetçidir. Toplumdaki bu yapısal şiddeti değiştirmenin yolu ise farkındalık yaratmaktır.

Eşitlikçi bir toplumda kadın erkek ilişkisi, cinslerin her düzeyde birlikte çalışmasını ve yan yana durmasını olanaklı kılmalıdır. Bu birliktelik sayı olarak ele alındığında da aldATICI olmamalıdır. Örneğin eğitim sektöründe öğreticilerin büyük bölümü kadındır ancak yönetici kadrolarına baktığımız zaman sektöre bu denli emek veren kadınların karar alma mekanizmalarının dışında olduklarını görüyoruz.

Kadın öğretmen sayısı erkek öğretmen sayısına eşitken ya da kimi zaman fazlayken nasıl olur da okullarda veya müdürlüklerde idarecilik görevini üstlenen kadın sayısı yok denecek kadar azdır. Toplumsal cinsiyet bu nedenle sadece duyarlılığa indirgenecek bir konu değildir. Sadece kategori ve kavramlarla anlaşılacak kadar günlük hayatımızın içindedir. Hayatlarımızı düzenleyen ve sürekli hareket eden bir söylem alanıdır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin hayatlarımızı nasıl sarmaladığına sorgulamak yeterli değildir. ‘‘Feminist eleştiri ‘‘kadınlar’’ kategorisinin, feminizmin öznesinin, onu kurtuluşa götüreceği var sayılan iktidar yapılarının ta kendileri tarafından nasıl üretilip kısıtlandığını da kavramak zorundadır. ‘‘ (Butler,2008:45) Kadınların birbirleriyle gündelik hayattaki pratiklerini paylaşmaları bu sebeple çok önemlidir. Kadının geleceğine ışık tutabilecek en büyük güç yine kendisidir. Toplumun her alanında hakkı olan eşit yurttaş sıfatını tüm tanımlarıyla yaşadığı sürece bu gelecek adaletli olacaktır. Judith Butler’ın söylediği gibi ‘‘ Toplumsal cinsiyeti alt üst ederseniz hayat güzel olur.’’(Butler,2008)

1.3. Hikâye Anlatma Sanatı

Önceki başlıklarda feminizm ve toplumsal cinsiyet konularına değindikten sonra bu bölümde hikâye anlatma sanatına ve ardından kadınların hikayeler ile olan bağından bahsedeceğim.

Muriel Rukeyser'ın dediği gibi ‘Evren atomlardan değil, hikayelerden oluşur.’ (Ramsden vd., 2017) Hepimiz hayatta birer hikâye anlatıcısıyız. Aramızda yarattığımız en kuvvetli bağlar hikayeler sayesinde oluşur. Tüm serüvenimiz bizi sarmalayan bir hikâye ağının içinde gerçekleşmektedir. Bu sebeple anlattığımız her hikâye aslında kendi hikayemizdir.

Hikayeler aynı mitler gibi ortak bir kaynaktan gelir. Bu kaynak tüm insanlığın oluşturduğu kolektif bir bilinçdışını içerir. Bireyselliğin ve diğer insanlarla gerçekleştirilen ortaklığın yer aldığı kaynak burasıdır. Hepimizi bir araya getiren ve tecrübelerimizi ortak kılan bu alanda benliği keşfetmek zordur. İnsanlar arasındaki gerçek birliktelik burada gelişir. İnsanlık için ayırım yaratmadan geçerli olan tüm duyguların ve düşüncelerin olduğu öz hikayeleri de yaratır.

Hikâye anlatımı çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecimizde bize hayat boyu rehber olacak simgeleri kazandırır. Örneğin çoğu halk hikayesinde ve masalda insanın kendi iç yolculuğunu simgeleyen anlatılar yer alır. Bu anlatılar kurt, ayı ya da yılan gibi hayvanları insanın gölgesini temsil eden figürler olarak kullanır. Gölge burada kişinin yetişkinliğe ve kendini tanımaya yönelik yaptığı yolculuğu ifade eder. Masalarda anlatılan gölge aslında yetişkin olma maceramızı simgeler. Gölge sayesinde hatalar yapar, tecrübeler edinir ve olgunlaşırız. Bu sayede gölge hayattaki en büyük rehberimiz ve yol arkadaşımız olur.

Hayatta kötü tecrübe olmadığını, her yaşanmışlığın bizi biz yapan değerli bir yolculuk olduğunu böylelikle dinlediğimiz veya okuduğumuz hikayeler ile öğreniriz.

Hikayelerde kötülük, iyiliğe tamamen zıt şekilde ortaya çıkmaz. İyilik ve kötülük iç içe geçmiştir ve birbirinden ayrılamazlar. Bu bize yinyang simgesini hatırlatabilir. İnsan aklı bu noktada hangisinin üstün olduğu konusunda bir seçim yapamaz. Bir karşılaştırmaya gidemez. Hikayelerde dinlediğimiz kahraman maceranın sonunda iyi ve kötü arasında tercih yapmak yerine büyük resmi görmeye çalışır.

Yolculuğa çıkmaya cesaret eder ve hayatın getirdiği iyiyi de kötüyü de hoşgörüyü karşılamayı öğrenir.

Halk hikayelerindeki değişmez temalardan birisi de kahramana yardım eden hayvandır.” (Ramsden vd., 2017) Aynı tema bu tez çalışmasının konusu olan Şahmeran hikayesinde de karşımıza çıkmaktadır. Hikayedeki kurtarıcı hayvanın kahramana olan güveni sonsuzdur. Bu sayede kahramanı kurtarıırken kendini düşünmeden feda eder. Şahmeran’ın ihanetine rağmen Camsap’a tüm kutsal bilgisini aktarması buna bir örnektir. Başı gövdesinden ayrılan Şahmeran buna sebep olan Camsap’ı cezalandırmak yerine affeder. Şahmeran hikâyede kurban edilendir. Belli ki bu sayede gerçek benliğine ulaşacaktır. Bunun anlamı şudur: Kurban edilen hayvan güdülerimiz eksiklerini tamamlayarak yeniden doğmalı ve bizi gerçek benliğimizle tanıştırmalıdır.

Hikâye, hayata ve evrene atfettiğimiz senaryodur, bir şeylerin nasıl işlediğine dair temel varsayımlarımız ve inançlarımızdır. ‘’ (Campbell ve Moyers, 2007:181)

Hikayeler yaşanmışlıkları paylaşmak için vardır. Yaşadıklarımızı veya düşündüklerimizi diğerlerine aktardığımızda bir anlam taşımaya başlarlar. Anlatma süreci güçlenmeyi de beraberinde getirir.

Yaşadıklarımızı anlattığımız ölçüde gerçek kılabiliriz. Bazen sadece anlatabilmek için yaşadığımız bile olur. Hikayelerimiz olsun diye belli anların kahramanı oluruz. Bu bir anlamda da gerçeklik yaratma çabamızdır. Kahraman daima bir düzen yaratma ve onu onaylatma çabasıdır. Kurgulamak, hikâye anlatmak ve onay beklemek hepimizin ortak gayesi durumundadır. Bu hikayelerde ideal düzen kavramımıza değiniriz. Bizim için gerçek ve doğru neyse anlattıklarımızda onu işleriz. Anadolu bu anlamda uçsuz bucaksız bir hikâye okyanusudur. Binlerce yıldır ağızdan ağıza anlatılan kulaktan kulağa aktarılan bin bir çeşit hikâye ile bize başka bir dünya açar.

Hikayeler aynı zamanda kuşakların birbirine miras bıraktığı bilgelik kaynağıdır. Hayat deneyiminde bize yoldaş olup varlığımızı anlamlandırmamızı sağlarlar. Hafıza da hepimiz için yeniden yazdığımız bir hikayedir ve bu hafıza doğrudan toplumun kolektif hafızasını beslemektedir. Bizi ait olduğumuz kaynakla bağlantıda tutan şey hikayeler sarmalıdır.

Hikayeleri iz bırakma arzusundaki insanlar anlatır. Hayatı yorumlamaya çalışma tecrübemiz içinde oldukça değerli bir yeri vardır hikâye anlatımının. Bu bir nevi hakikate ulaşma çabamızdır. Hayatı, dünyaya geliş sebebimizi ve taşıdığımız ruhu anlamlandırma çabası içindeyiz. Anlamak ve anlaşılma üzerine bir var oluşumuz, neden ve nasıl soruları ile geçen bir zaman kavramımız var. Bize bu yolculukta eşlik eden hikayeler bu sebeple çok değerlidir.

1.4. Feminist Hikâye Anlatımı

Kalbin, zihnin ve ruhun ortak yolculuğu olan hikâye anlatıcılığı Anadolu'nun en değerli geleneklerinden biridir. Anlatıcılık "toplumsal ideolojinin kendini genlere sabitlemek için kullandığı pek çok araçtan yalnızca biridir." (Sezer: 2018: 19) Hikâye anlatırken aynı zamanda belge yaratmış oluruz. Bu geleneğin feminist hareketle tanışıklığı sonrası hikâye anlatma sanatı farklı bir forma kavuşmuştur. "Feminist hikâye anlatımı olarak adlandırılan bu yeni yöntem doğrudan toplumsal cinsiyet normlarına etki etmektedir." (Sezer, 2018)

Biliyoruz ki kültür ve inançlar genlerle değil hikayelerle aktarılır. Bu sebeple bir hikâyenin hangi bakıştan anlatıldığı ve hangi doğruyu savunduğu dinleyeni de o doğruya sürükleyen bir yol inşa etmektedir. İki kişi aynı hikâyeyi tamamen farklı anlatabilir. İşte bu noktada kafamızda yarattıklarımız ve doğru saydıklarımız devreye girmektedir. Şahmeran hikayesini bu anlamda örnek olarak ele alabiliriz. Hikâyede Şahmeran'ı şeytan kılığındaki yılan yerine "şifa dağıtan öğretici" şeklinde anlatırsak verdiğimiz anlam çok başka olur. Kadınların masallarda ve hikayelerde cezalandırılmasına karşı bir duruş yaratmış oluruz.

Hikayeler ve masallar bizi biz yapan anlatılardır. Anlatmaya başlayınca insanlarla kişisel temas kurup onlarla kendimizle ilgili şeyler paylaşırız. Anlattığımızı canlandırarak yaratırız. Anlattığımızı inanırız, inandığımız ise gerçek olur. Bu sebeple masalların yeniden yorumlanması ve feminist bir anlatıyla aktarılması yazılı ve sözlü kültürde önemli değişikliklere yol açmaktadır. Klasik masalları yeniden biçimlendiren *karşı masallar* bu şekilde oluşan kaynaklardır. "Karşı masallar genellikle toplumsal cinsiyet rolleri üzerine odaklanır. Bunlar, kemikleşmiş yapıyı yıkmak, okuyucuyu eski metne yabancılaştırarak, iletilerini sorgulamasını sağlamak amacıyla taşıyan

anlatılardır.” (Sezer: 2018: 27) “Masallar bize uysal, isyan etmeyen, öfkelenmeyen kadının makbul kabul edildiğini ve ancak ne kadar üzüldüğü perişan olduğunu, hatta bu üzüntünün onu hasta ettiğini gösterirse, fedakarlığında gösterişe kaçarsa istediğini elde edeceğini söyler.” (Sezer: 2018: 106) Kadınların ortak tecrübelerinden doğan feminist hikâyeye anlatıcılığı ise özgür bir yaşam için bir başkasının himayesine sığınmak yerine kendi mücadelesini veren kadının tecrübesini aktarmaktadır. Kadınların değerli hissetmeleri için fedakâr bir yaşamı seçmek zorunda olmadığı yine feminist hikâyeye anlatıcılığıyla hatırlatılır.

Klasik masalların çoğunda kadınlar arasında rekabet vardır. Peki kadınlar arasındaki kız kardeşlikten neden hiç bahsedilmez? Ayrıca kadın kahramanların bu masallardaki ortak özellikleri korkaklık ve özgüven eksikliği iken neden güçlü ve zeki kadınlar hep kaybeden taraf olarak aktarılır? *Pamuk Prenses* neden güvende hissetmek için masal boyunca bir erkeğin himayesine ihtiyaç duyar? Klasik masalarda yüceltilen kadın daima sabırlı ve sessizdir. Acaba hayatın içinde sürekli mücadele halindeyken de bizi kurtaracak olan gerçekten sessizce beklemek midir?

Hikâyeye anlatıcıları anlattıklarıyla birer kayıt oluşturup onları yaşayan kültürün içine atar. Bu kayıtlar ise içeriklerine göre toplumun ideolojisini besler. Kültürde zaman içinde anlatılan masallara baktığımızda yerleşik ideolojik yapıyı açıkça görebiliriz. “Masalın ağır basan ideolojik yanına rağmen eleştirel okumadan yoksun kalması, onu toplumsal kodlarını işletmesi açısından özgür kılar. Genellikle hoşça vakit geçirme anlamıyla sınırlandırılır ve boş hayaller ya da yalanlar için kullanılan ‘Bana masal anlatma!’ söyleminde olduğu gibi masum bir tanımlamayla, çocukça, bazen de niteliksiz bir sahtekarlık olarak nitelendirilir. Oysa masal, bilinçdışının simgeleriyle görünür yüzeyin altına girift labirentler kurarak, burada tam da yalın amacına çıkmak üzere, olağanüstü kıvrak bir zekanın tüm maharetini gösterdiği ikincil bir hikâyeye işler.” (Sezer: 2018: 12) Bu anlamda “İktidarı sorgulayan değil, ona destek olan, fon ne kadar fantastik olursa olsun aşk ve aile ilişkilerinde bir kalıbı sağlamlaştırmanın ötesine geçmeyen, cinsiyetçi masallar daha fazla yayılmış ve kemikleşmiştir.” (Sezer: 2018: 11) Eril zihniyeti temsil eden bu anlatıların sarsılması ancak feminist bir anlatının yükselmesiyle mümkündür.

“Toplumun kendisinden ve bireylerden beklentisini belirleyen şey anlatılardır. Bu anlatıların kim tarafından ve nasıl aktarıldığı bu sebeple önemlidir.” (Donegan: 2017) Feminist hikâye anlatıcıları toplumsal korkuları, sevinçleri ve endişeleri kadınların penceresinden aktarma çabasıdadır. Kadınların tecrübesinden soyutlanmış hikâye anlatma sanatına farklı bir bakışla eşitlik katma mücadelesi verirler. Eril anlatımı sorgulaması da kadınlara hizmet eden bir alan olduğunun göstergesidir.

Hikayelerin kadınları nasıl güçlendirdiğini feminist hikâye anlatıcılığı ile keşfetmek mümkündür. Kadınları birbiriyle ve mücadeleyle temas halinde tutan hikayelerdir. Geçmiş tecrübelerimize hayat vererek onları hatırlanmaya değer hale getirirler. Hikayelerin bugün nasıl aktarıldığı geleceği de değiştirebilecek güçtedir. “Bugün birçok yazar ve hikâye anlatıcısının yaptığı gibi hikayeleri ve hayal gücümüzü geleceği farklı ve eşitlikçi bir bilinçle yazmak için kullanabiliriz.” (Magoulick: 2004)

Resim 1.1: Şahmaran

(M. Ali KATRANCI, İstanbul, 2012)

İKİNCİ BÖLÜM

MİTOLOJİK İMGELER, SİMGELER ve TOPLUMSAL CİNSİYET

‘‘Şahmaran ya da Şahmeran, bir halk masalı olmasının ötesinde içerik ve anlatımı açısından yaratmış olduğu kültürel kod ve sanatsal anlatımlarla örneklerine en fazla rastlanabilecek bir figürdür. Doğu ve batı kaynaklı birçok efsane, edebi eser, halk sanatı ve günümüz çağdaş sanat eserlerinde ‘‘Şahmaran’’ imgesi kültürel, dini ve arketipsel bir anlamla yüklüdür. Anadolu’nun farklı bölgelerinde değişik anlatım biçimleri olan Şahmaran hikayesi, aslında Mezopotamya kültürlerinin ortak bir motiftir. Evrensel bir anlatı olan, çözümlenmelerinde ihaneti, bilgeliği, iyilik ve kötülüğü temsil eder.

Anadolu Halk Sanatının başlıca figürlerinden olan Şahmaran’ın resimleri ve duaları bolluk, bereket sembolü olarak baş tacı edilmiştir. Anadolu’da Şahmaran’ın kıyamet gününe kadar koruyuculuğuna, insanları kötülöklere karşı savunacağına inanılır. Şahmaran duaları edilir ve şifacı yönüne dikkat çekilir. Hatta Tarsus’ta bulunan Şahmaran Hamamı’nda (Ki rivayete göre Şahmaran burada öldürölmüştür ve duvarlardaki ve göbek taşındaki kırmızılığın ondan sıçrayan kan olduğuna ve bir türlüde silinmediğine değinilir.) göbek taşına uzanan kimsenin şifa bulduğu, gençleştii rivayet edilir. ‘‘ (Doğanay, 2012:12)

İsmail Büyöктаş’ın derlediği *Şahmaran ve Hatemtay Hikayesi* adlı kitapta Şahmeran hikayesi şöyledir: Hikâyenin kahramanlarından biri köyünde annesiyle yaşayan Camsap’tır. Çoğu Anadolu söylencesine göre bu köy Adana civarındadır. Camsap daha küçük bir çocukken babası ölü. Annesi ise oğlunu büyütüp okutmak için yıllarca emek verir. Ancak okulda tek bir harf bile öğrenemeyen Camsap’ın gönlünü dağları tepeleri aşp gezme hayalleri yakmaktadır. Kitaplar yerine yolları sever. Gönlü hep uzaklara gitmek ister. Ne iş denese başarısız olur. Bir anlatılanı yüz kez de denese kavrayamaz.

Şahmeran ile karşılaşması da bir yenilginin ardından gelir Bir gün arkadaşları Camsap’ı bal toplamaya çağırırlar. Ormanda dolaşırken bal dolu bir mağara keşfederler. Balı almak için aşağıya Camsap iner. Toplama işi bitip yukarı çıkmak için

seslenince arkadaşlarının kendisini oracıkta bırakıp gittiğini fark eder. Korku ve merakla mağaradan süzülen ışığı takip edip ömründe görmediği kadar güzel bir bahçeye girer. Burada bin bir çeşit yılanın bir arada huzur içinde yaşadığını görür. Camsap yılanların şahıyla da burada tanışır. Güvenini kazanıp yıllarca bal ve süt akan bu bahçede Şahmeran'ın anlattığı hikayeleri dinler. Türlü türlü yiyecekler yer, bahçedeki tüm nimetlerin keyfini çıkarır. Ancak hızla geçen yıllar Camsap'ın yüreğindeki özlemi de derinleştirir. Annesini, köyünü ve eski yaşamını özlemiştir. Şahmeran'ın tüm sevgisi ve misafirperverliğine rağmen evine gitmek istediğini söyler. Bu istek karşısında Şahmeran tüm hayal kırıklığına rağmen Camsap'ın gitmesine izin verir. Ancak Camsap'ın çok önemli bir söz vermesi gerekir. Ne sebeple olursa olsun kimseye Şahmeran'ı gördüğünü söylemeyecektir.

Şahmeran ona tek bir şeye dikkat etmesini öğütler; “İnsan evladı acımasızdır. Bedenimin nasıl bir şifa kaynağı olduğu bilinir. Eğer yerimi öğrenirlerse bana acımadan kıyarlar. Ailene kavuşman için buradan gitmene izin vereceğim ancak bir şartım var. Bu güzel bahçeden ve benden kimseye söz etmeyeceksin. En zor anında bile sırrımızı açığa çıkarmayacaksın. Bundan sonra ne zaman suyun altına girsen vücudun yılan derisi gibi pul pul olacaktır. Aman bunu unutup beni ele vermeyesin. Olur da kötü kalpli bir insan evladının eline düşersem aklında olsun, beni kesip kaynatacaklardır. Kaynayan ilk kazandan sakın içme. Bu su zehirlidir. İkinci kazandan iç. Bu su sonsuz şifadır, sonsuz bilgiyi saklar” der. Sözü tutacağına ant içip köyüne dönen Camsap uzun yıllar kimseye Şahmeran'dan bahsetmez. Gel zaman git zaman köye padişahın hastalık haberi gelir. Hekimler padişaha şifa olacak tek şeyin Şahmeran'ın kaynatıldığı su olduğunu söyler. Bunun üzerine tüm ülkede Şahmeran'ı gören duyan birilerini bulmak için arayış başlar. Tek tek herkes hamamlara götürülüp yıkanır. Camsap'ı da zorla hamama götürürler. Yıkanınca tüm vücudunun yılan derisi gibi pul pul olduğunu görünce Camsap'ın sırrını anlarlar. Şahmeran'ın yerini söylerse canını bağışlayacaklarına söz verirler. Camsap çok sevdiği arkadaşını tehlikeye atmamak için uzun zaman direnir. Günlerce aç susuz zindanda bekletilir. Sonunda Sadrazam Camsap'ın yanına gelir. Kendisine ve Şahmeran'a asla zarar vermeyeceklerini sadece hükümdarın hastalığına bir şifa aradıklarını söyler. Böylece Camsap'ı ikna eder ve Şahmeran'ın yerini öğrenir.

Kralın askerleri Şahmeran'ı bulup büyük bir altın tepsinin üzerinde saraya getirirler. Camsap'la yıllar sonra karşılaşan yılanların şahı kurtuluşunun olmadığını anlar. İnsan evladının vefasızlığı sebebiyle canından olacaktır. Ancak ihanetine rağmen dostunu affeder çünkü onun gücü sevgiden ve bağışlamaktan gelmektedir.

Şahmeran'ın yılan kısmının kaynatıldığı suyu içen kral ve vezir oracıkta ölür. Baş kısmının kaynatıldığı suyu içen Camsap ise dünyaya hiç bakmadığı gibi bakıp hiç işitmediği gibi işitmeye başlar. Tüm hastalara şifa bulur. Bitkilerin sesini duyar. Elinden de gönlünden de derman sızar. Yılanların şahına yaptığı ihaneti hiç unutamaz. Kendisini affettirmek için ülke ülke gezip insanlara şifa dağıtır. Şahmeran'ın mucizesi onunla birlikte gezer. Sonsuz yaşam, uzun ömür ve dönüşüm Şahmeran'ın mirası olarak diyardan diyara yol alır.

Camsap'ın hikayesi çoğu kültürde Lokman hekimin hikayesi olarak bilinir. Şahmeran' da onun ebedi can yoldaşdır. Söylendiğine göre yılanlar Şahmeran'ın ölümünden habersizdir. Bir gün çıkıp geri döneceğine inanarak hasretle ve sevgiyle onu beklerler. (Büyüктаş, 1998)

Şahmeran hikayesiyle ilgili görüştüğüm kişilerden kimisi hikâyeyi aile büyüklerinden dinleyerek kimisi ise sonradan yetişkin yıllarında başkalarından duyarak Şahmeran'dan güç bulduğunu söyledi. Bu ortak hissiyat bölgesel değildir. Şahmeran'ın yol açtığı güç gelenekten ve bilgidен beslenmektedir.

2.1 Mitolojik Anlatılarda İmgeler ve Simgeler

“Sembolik anlamlandırma, genellikle hemen her toplumda benzer mantıkla, benzer ve farklı semboller kullanılarak gerçekleşir. Bütün insanların, var olan dünyayı ve esas olarak kendilerinin dünya üzerinden ve dünya ile ilişkili olarak varlıklarını, zamanla öğrendikleri yok oluşlarını da anlamlandırıp kutsayarak, tarihi bir kayıt ve anlamlandırma sistemini üzerine inşa ettikleri inanç, bu nedenle toplumsal tarihsel süreçlerin de kayıt sistemidir.” (Deniz, 2012:37) Bu sistem içinde yer alan imgeler, simgeler ve mitler her zaman bir işlevi yerine getirir. Varlığın en gizli özelliklerini açığa çıkarırlar. İnsanın kurtuluşuna yardım ederler. Onlara temas etmeden bir yaşam sürmek mümkün değildir. Mitolojik imge ve simgeleri tanımlamak zordur. Bu sebeple akılcı anlayışın ötesindedirler. İnsanlık simgeler aracılığıyla mitleri ve zamanı aşan

hikayeleri aktarmakta ve korumaktadır. Bu anlamda insanların simgeler ile çok güçlü bir aktarma mekanizması geliştirmiş olduğunu söyleyebiliriz.

İmge, hem bu dünya ile olan bağımızı kuvvetlendirir hem de kutsal olan yanımıza işaret eder. Bu sebeple imgenin hem iç hem dış dünyayla bağlantılı yanı vardır. Aristoteles imgeyi, duyumun bir nesnesine benzeyen varlık, Descartes ise, zihnin edindiği düşünce olarak tanımlamıştır. Fiziki evren dışında içinde bulunduğumuz bir de sembolik evren vardır. Mitler, sanat ve dil bu evrene aittir. Mitolojilerde anlatılmak istenen düşüncenin temelinde bu bilgi vardır. (Campbell ve Moyers, 2007)

İmgeler ve simgeler bilinçaltımızın kalbidir diyebiliriz. Tecrübe ettiğimiz soyut kavramlara anlamlar yükleriz ve bu kavramları daha kolay irdelemek için somut simgeler haline getirmemiz gerekir. Bu sayede bilincimiz evrimleşir. Kutsal olanla aramızdaki bağ simgeler sayesinde kuvvetlenir. Kendimizi ve yaşadığımız dünyayı anlamlandırma yolculuğumuz da simgeler aracılığıyla hız kazanır. Bu nedenle simgeler için değerli rehberler dememiz abartılmış bir tanımlama olmaz. Ayrıca simgeler ve imgeler mitolojilere de önemli ölçüde kaynaklık ederler. Mit, simge ve imge bu sebeple güçlü bir üçlemedir ve sonsuz bir ortaklık şeklidir. Simgelerin açığa çıkması sıradan olaylar sebebiyle gerçekleşmez. Mitolojiler de aynı şekilde önemli bir keşif ya da tarihi bir olayın ardından yaratılır. Bu sebeple mitolojilerin ve içerdiği simgelerin insanlık için bir işlevi yerine getirmek amacıyla oluşturulduğunu söyleyebiliriz. Tarih boyunca imgeler, simgeler ve mitoloji bir gerekliliğe cevap vermiştir.

Mitlerin şiirsel anlatımı imgeler ve simgeler aracılığıyla dile getirilir. Bilinmeyen zamanları ve doğaüstü olayları anlatan mitlere semboller eşlik etmektedir. Olaylar gerçek kişileri ve gerçek olayları içerse bile semboller sayesinde kutsal bir anlatıya ulaşılır. Bu nedenle mitler gerçek ve kutsal kabul edilirler. Zamansızlık ve mekansızlık mitlerde kullanılan tüm sembollerin ortak özelliğidir. (Lévi-Strauss,2013)

Mitolojik hikayeleri okuduğumuzda yazıldıkları gizemli dilin dikkat çekmemesi olanaksızdır. Bu dil sayesinde anlatılanların bizim anladığımızdan daha derin anlamlara sahip olduğunu hissederiz. Anlatılanlar aracılığıyla bizimle bilinmeyen bir sırrın paylaşıldığını düşünürüz. Mitler ve insan genleri arasındaki bağlantı burada tekrar karşımıza çıkmaktadır. Nasıl mitler insanlığa ait tüm bilgileri

içeriyorsa mitler de yer aldığı kültürün ve hatta tüm insanlığın sırlarını içermektedir. Bahsettiğimiz bu gizemli bilgiler toplumun bilinçaltından semboller, imgeler ve arkaik semboller aracılığıyla açığa çıkarlar. Ulaştığımız bilgi tüm insanlığa aittir. Bu sebeple mitolojik hikayeler anlatıldıkları tüm tarihi dönemlerde aynı güce ve etkiye sahiptir. Mitoloji öyle bir etkiye sahiptir ki sembelleri aracılığıyla bireylerin en derin duygularını harekete geçirir ve bilinçaltını şekillendirir.

“Simgelerin ve mitlerin oluşumuna kaynaklık eden birçok kuram ve teori ortaya atılmıştır. Frazer’a göre; insan bilinci, doğanın kışın ölmesi ve yazın tekrar canlanması ile bağlantılı semboller ve mitolojiler yaratmıştır. Jung’a göre mitler, bilinçaltında oluşan eril ve dişil nitelik verilen arketiplerin simgesel anlatımıdır ve kutsalın vücut bulmasıdır.

Eliade, mitleri, yersel ve göksel semboller vasıtasıyla Tanrının tecelli etmesi ve tezahürleri olarak görür. Champbell’a göre, mitolojiler yanlış biçimde biyografi ve tarih olarak okunan psikolojilerdir. Max Müller gibi bilim insanları ise, mitolojileri astronomik gezegen döngüleri ve gökyüzü olayları ile alakalı görmüşlerdir. (Bilgili, 2014:10)

İnsanların farklı zaman dilimlerinde ve farklı coğrafyalarda yaşamalarına rağmen ortak ve benzer semboller yaratabilmeleri ilginçtir. Mitolojilerde bunun sebebi olarak tüm insanlığın geldiği ortak bir kaynak olduğundan bahsedilir. Tanrısal kaynak olarak tanımlanan bu güç tüm insanlıkta aynı öze sahip şekilde bulunmaktadır. İnsan ruhunun tek ve bir olduğu fikri de buradan doğmuştur. Jung tüm bu sebeplerden sembollerin Tanrısal enerjinin görünür hale gelmiş şekilleri olduğunu söyler. Ona göre semboller ilahi bir kaynağın vücut bulmuş arketipidir. Belki de bu kutsal bağlantısı sebebiyle mitolojik semboller betimlenmesi zor ve gizli şeyleri ima ederler. Sonuçta bir şey ne kadar anlaşılabilir ve anlatılmazsa o kadar gizemlidir. (Tendu Meriç- Mitoloji Semineri Sunumu, 06.12.2017)

Semboller ve imgeler bir anlamda mitin bilinçdışından bilince seslenme yoludur diyebiliriz. Sözcüklerle söylenemeyecek kadar derinde yatan düşünceleri dile getirirler. Bunlar çoğunlukla toplum için pratik bilgiler içeren anlamlı anlatılardır ancak doğrudan akıl yoluyla anlaşılabilir oldukça güçtür. Derin anlamlar içerdiklerinden onları çözmek emek ve duygu ister.

İnsanlığın bilinmeyen ile iletişim kurma yolu simgeler aracılığıyla sağlanmıştır. Arkaik olan simge aynı zamanda kolektif ve evrenseldir. Ayrıca kültür konusunda da büyük katkı yine simgeler ile sağlanmıştır. Tarih boyunca ait oldukları toplumun ortak bilinçaltını benliklerinde saklayan özel insanlar vardır. Bu insanlar simgelerle kültürün oluşturulmasına katkı sağlamış kişilerdir. Ozanlar, peygamberler ve şamanlar bu özel insanlar grubuna dahildir.

Yazılı ve sözlü kültür kişilerin simgeler aracılığıyla aktardığı söylenceler ile yaratılmıştır. Bu şekilde toplumlar arasındaki bağ da simgeler yoluyla canlı tutulabilmiştir.

Simgeler her zaman toplumsal işlevlere sahip olmuştur. Çok karmaşık görünen gerçekleri tek bir gerçekle birleştirirler. Bu ortak gerçeklik insanlarda bir yere ait olma hissini yaratır. Aynı toplumda yaşayan insanlar simgelerden böylece ruhsal olarak etkilenirler. Toplumda birleştirici bir bağ yaratılması da bu aşamalarla sağlanır.

Mitoloji ve mitlerdeki simgelerin yaratılması sanatçılar ve yaratıcı özellikler taşıyan, sıradan olmayan kişiler ile gerçekleşmiştir. Mitolojik anlatıların aktarılmasında en değerli rolü alanlar şamanlardır. Şamanlar anlatılarıyla sözlü kültürün taşıyıcıları rolünü üstlenmişlerdir. Aktardıkları mitolojik hikayeleri seslerle, renklerle, ritimle ve sembollerle sanat haline getirmeyi başarmışlardır. Bir kültürdeki en değerli ürünler arasında mitolojileri görmemiz şaşırtıcı değildir. Harmanlanmış türlü duygu ve düşünce olabilecek en canlı ve renkli şekilde kulaktan kulağa aktarılmıştır. Böylesi bir kültür mirası elbette toplumlar için en büyük değerdir.

Mitsel unsurların en canlı simgeleri arasında tanrı ve tanrıçalar yer almaktadır. Tanrı ve tanrıçalar gezegenler ile ilişkilendirilmiştir ve birçok gezegene bu sebeple eril ve dişil özellikler atfedilmiştir. Gezegenler ile yaratıcı güçler arasında kurulan bu ilişki tüm mitolojilerde ortak bir simge olarak yer almaktadır.

Tanrı ve tanrıçaların sıfatlarıyla gezegenlerin özellikleri arasında bir benzerlik olduğu barizdir. Eril ve dişil nitelikler yaratıcı güçler ile dengelenirken aynı özellikler gezegenler için de temsil bulmuştur. Bunun sebebi mitolojilerin çoğu bölümünün güneş, ay, gezegen ve burç döngüleriyle bağlantılı olmasıdır. Jung ilk imgelerin tanrı ve tanrıçaların gezegensel sembolleri olduğunu ifade etmektedir. Güneş, Ay ve gezegenlere tanrıça ve tanrı isimlerinin verilmesi de aynı sembollerle bağlantılıdır. (Rüşvanlı, 2017)

İmgeler ve simgeler dünyasında her şey çift yönüyle kendini gösterir. Işık varsa karanlık vardır. İyi varsa kötü de vardır. Soğuk varsa sıcak vardır. Bunların hiçbiri tek başına ideal değildir. Biri var olduğu için bir diğeri mevcuttur. Birinin varlığı diğeri yaratır. Yılan da bu çift yönlü sistemin önemli bir simgesidir. O hem şifa veren hem zehir salandır. Hem medet umulan hem kin tutulandır. Hem toprağın ebedi kölesi hem yenilenmenin timsalidir. Yılan ikilenmiştir, aynı hayatın kendisi gibi.

Birçok mitolojik hikâyede karşımıza çıkan ‘kuyruğunu yiyen yılan’ motifi hayatın döngüsellğine simgeleyen en güzel örneklerden biridir. Başlangıcın ve sonun birlikte var oluşunu bize hatırlatmaktadır. Kartal ve yılanın çekişmesi imgesi de sabit bir imgedir. Bu imge hayatta hepimizin yaşadığı bir çelişkiyle ilişkilidir. Yılan yere mahkumken, kartal ise uçmaktadır. İkisinin birleşmesi sonucunda ise kanatlı yılan olan ejderha oluşur. Bu imge tüm kültürler ve mitolojiler için aynıdır çünkü işaret ettiği kaynak tüm insanlığın ortak kaynağıdır.

Yılan simgesi dünyanın ilk gökyüzü haritasında da yer almıştır. Göbeklitepe’de bulunan tapındaki bir taş üzerinde yapılan çözümlenmelerde Yılançı Takımyıldızı, Akrep takımyıldızı ve Yay Takımyıldızı ikonografilerine ulaşılmıştır. Akrep Takımyıldızı aynı zamanda Hayat Ağacının ilk şeklidir. Merkez simgeçiliğin en yaygın biçiminin Kozmik Ağaç olduğunu da bilmekteyiz. Başlangıç ve son bir arada bu noktada oluşmuştur. (Bilgili, 2014)

Âdem ve Havva mitlerinde Samanyolunun merkezi işte bu Hayat Ağacına sarılmış yılan olarak anlatılır. Yılanın simgelediği Galaktik merkez eski toplumlar tarafından yaratılışın başlangıcı olarak bilinirdi.

Yeryüzü Ana imgesine göz attığımızda da Şahmeranı görmek mümkündür. İnsanların Yeryüzünden doğduğu evrensel bir inanıştır. Yeryüzünün derinlikleri her zaman doğumu hatırlatmıştır. Şahmeran’da yeryüzünün derinliklerinde yaşamaktadır. Toprakta, yeryüzünün sonsuz doğurganlığı sayesinde geldiğimize inanılır.

Labirent ise yeryüzü ananın bedenine benzetilir. Yılanlar da bu bedenin merkezinde, daima toprakta yaşarlar.

Mitolojideki su simgesine baktığımızda da suyun yeniden hayat verdiğini ve ulaştığı şeyleri saflaştırdığını görüyoruz. Su her biçimi çözer ve yok eder bu nedenle aynı zamanda önemli bir yaratıcıdır. ‘‘Suya temas her zaman bir yeniden doğumu içermektedir; çünkü bir yandan çözümlenin arkasından bir yeni doğum gelmekte, öte

yandan suya dalma üretken kılmakta ve hayat potansiyelini artırmaktadır. – 171 (Eliade:1992)’’

Şahmeran’ın kesilip bedeninin kaynatıldığı su da Camsap için aynı işlevi görmüştür. Bu su sayesinde Camsap’ın doğaya bakışı tamamen değişmiştir. Bitkilerin ve hayvanların dilinden anlar olmuştur. Hayatı tamamen değişmiş ve şifa için yaşar hale gelmiştir. Şahmeran’ın bedeninin kaynatıldığı ikinci su ise hikayedeki zalim krala ölümü getirmiştir. Onun hayat tecrübesinde yaşaması gereken demek ki ölümdür. Su iyiliğe ve temizliğe ulaştırdığı için zalim kralı da yeni bir başlangıca uğurlamıştır. (Büyüktaş, 1998)

En gerçekçi insan bile varoluşun gereği olarak bahsettiğimiz bu imgeler ve simgeler dünyasında yaşamaktadır. İmge ve simgeler zaman geçtikçe dünyevileşmeler de hiçbir zaman kaybolmayan değerlerdir. Aynı masalların, efsanelerin ve mitlerin kaybolmadığı gibi... Kültürleri koruyan da yine imgelerin ve simgelerin varlığıdır.

2.2. Mitler ve Efsaneler Bize Ne Anlatır?

Fiziki dünyanın bir temsili olan kültür mitlerle, masallarla, efsanelerle, atasözleriyle ve sanat eserleriyle dile getirilir. Bu sebeple bir kültür incelenirken o kültürdeki dil, mit ve sanat gibi sembolik alanlar da incelenmelidir.

Efsane duygusal, etik, objektif, zaman ve mekâna bağlı bir anlatım türüdür. Efsanenin tarihi ve didaktik bir anlatımı vardır. Bilinen en eski efsanelerin geçmişi M.Ö 3 binyıla kadar iner ancak anlattıkları şeyler çok daha eskidir. Efsane kalıplaşmış kuralları ve üslubu olmayan, konuşma dili ile aktarılan bir anlatı türüdür. ¹

‘‘GeroVonWilpert’e göre efsane objektif olarak gerçek olmayan, düşsel, fakat gerçek olduğu iddia edilen ve dinleyiciden ciddi olarak inanması beklenen olayları anlatan hikayedir. ²

Wilfried Buch, efsanelerin içeriğinde inanırlıklarını sağlayıcı güçlü delillerin olduğunu söyler. Bu deliller anlatıcının gerek kendisinin tanıklığı gerekse kaynak kişilerden edindiği bilgilerdir. Bu bilgilerle belirli zaman, yer ve gerçek kişi adları da vererek efsaneyi dinleyenlere ikna edici somutluklar sunar. ³

¹ Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, M.Öcal Oğuz ve diğerleri, Grafiker yayınları, 2007

² A.e

³ A.e

Efsaneler, mite bakarak daha geçekçidir ve karakterleri de yaşamış ya da yaşayan insanlardır. William R. Bascom ‘‘ Efsaneler ilahi olmaktan çok dünyevidir.’’ der. ‘‘ (Oğuz, 2004:132)

Efsaneleri anlatanlar ve dinleyenler efsanedeki olayların gerçekliğine inanırlar. Aktarılan olaylar bize çok yabancı gelmez. Olması mümkün görülen ve hayalimizde canlandırabildiğimiz konulardır.

Efsaneler anlatıldıkları yörelere anlam ve değer verirler. Bahsettikleri kişiler ve mekanlara başka bir gözle bakmamızı sağlarlar.

‘‘Efsaneler, gelenek ve görenekleri korur. Efsaneler topluma yön verir, insanlara nelerin yapılmayacağını telkin eder. Hastaların, zayıfların, maddi bakımdan güçsüz olanların korunmalarını telkin ederek insanları iyilik yapmaya ve yardımlaşmaya teşvik eder.’’ (Oğuz, 2004:136)

‘‘ Mit (myth) sözcüğü Yunanca kökenli bir kelime olup, mitoloji de (mythology) Yunanca bir kavrama işaret etmektedir. Yunan filozofu Evheméros, milattan dört yüz yıl önce mitler üzerine ilk fikir yürüten kişi olarak, —Mitlerde tarihsel ve gerçek olayların izleri olduğunu, mitolojinin bahsettiği tanrıların çok eski zamanlarda gelmiş, yaşamış kralların ve tanınmış insanların faziletlerini veya kötülüklerini izlediğini ifade etmektedir. ‘‘ (Deniz, 2018:2)

İnsan düşüncesinin evrensel kategorisi olan mit evrenin ve insanın oluşumundan bu yana korkuları, sevgiyi, özlemi, inançları ve insana özgü tüm duyguları anlatmak için vardır. Mitler ile hayal gücümüz harekete geçer. Medeniyetler mitler üzerine kurulmuştur. Ayrıca doğa ile insan arasındaki en gerçek bağ mitler sayesinde betimlenmiştir. Mitlerin hayatta sosyolojik ve mistik fonksiyonları vardır. Mitler bilinçdışının bilince seslenme yolu olduğundan rüyalarla da benzerlik gösterirler. Mitler sayesinde tarihteki konumumuzu hatırlarız aynı zamanda tarihestü bilgilerle buluşuruz.

İnsanın dünyayı anlama ve açıklama yöntemlerinden birisi de mitleri kullanmaktır. Bu anlamda mitler bilimle de ortak bir değere sahiptir. İkisi de insanın temeldeki anlama ve anlamlandırma isteğinin ürünüdür. İkisi de anlayamadıklarımızı açıklamak için oluşturduğumuz güçlerdir.

Mit aynı zamanda insan davranışı için model teşkil eder. İnsanın kendisini anlamlandırmasını sağladığı için hayata doğrudan anlam ve önem kazandırır. Bu

sebeple mitler için insan düşüncesinin en ilkel seviyesine ait olan kutsal metinler diyebiliriz. Mitleri bilinçli olarak anlamaya başladığımızda hep karşımıza aynı mesaj çıkar: Değişiklik. Hayatı değiştirmek ve yolculuğa çıkmak tüm mitlerin özünde kahraman için hazırladığı ortak senaryodur.

“Mitler bizim yüzlerce yıllık gerçek ve anlam arayışımızın hikayeleridir. Hepimiz ölümü anlamaya ve onunla başa çıkmaya ihtiyaç duyarız. Hepimiz doğum ile hayat ve sonra ölüm arasındaki yolculuğumuzda yardıma ihtiyaç duyarız. Hayatın bir anlamı olmasına, sonsuza dokunmaya, esrarı anlamaya ve kim olduğumuzu bulmaya ihtiyaç duyarız.” (Campbell ve Moyers, 2007:23) Hayatta mitleri kullanma amacımızdan birisi de hayatı anlamlandırma isteğimizdir. Temel ihtiyaçlarımız kadar anlam arayışımız da bizi hayatta tutan önemli bir güçtür. Yaşadığımızı hayatı ve var oluş sebebimizin açıklanamaz olmasına kolay kolay katlanamayız. Tüm bunlarla baş etmek ve gerçeklere dair açıklamalara ulaşmak için de mitleri kullanırız. Başvurduğumuz en temel bilgi mitlerde saklıdır.

Mitler bizleri belirli biçimde düşünmeye yönlendirir. Etkili bir iş birliği içinde olmamızı sağlar. Çok büyük gruplar halinde bile olsak uyumlu ve ortak değerlerle hareket edip doğada hiçbir canlı grubunun yaratamadığı bir düzen yaratmamızı sağlar. Mitler sayesinde sorularımıza cevap bulur ve ortak bir kültür yaratırız.

“Mitlerin çıkış noktası hayal gücüdür. Kaynağından gelip yine kaynağına döner. Mitlerin ne olduğunu öğrenip kendi kaynağımıza doğru yola çıkarız. Tüm bunlar bir çeşit manevi eğitimidir içindir ve tüm insanlık için geçerlidir.” (Ögel, 1971)

Mit, gizemlerin bir açıklaması olup kutsamalara gönderme yaptığı için bir masaldan veya efsaneden farklıdır. Verdiği bilgi insanlığın ortak kaynağından gelmektedir. Ruhani potansiyellerimizin metaforu olarak bizi manevi bir bilinç seviyesine çıkararak hayatta olma deneyiminin ne olduğunu anlamamızı sağlar. Mit bize kahramanın gelişiminin son evresini anlatır. Mit sayesinde hayatı bir şiir olarak görür ve bu şiirin bir parçası olduğumuzu hissederiz. Birçok toplumda ortak değerler veya konular mitler ile söylenmiştir. İnsanlığın tümü için anlam taşıyan değerlerin sözcüsü mitler olmuştur.

“Kelime olarak birçok dilde yer almamasına rağmen o kültür içindeki mitik hikayelerle anlatılan konular vardır. Tüm dillerde ‘gerçek dışı’, ‘fanilik’, ve ‘oluş’

gibi kelimelere rastlamasak ta bu kelimelerin kastettiği şey o kültürde farklı sembollerle dile gelir.” (Rüşvanlı, 2017)

“Levi Strauss’a göre mitler kuşakların birbiriyle iletişimi demektir. Asırlar ötesinden sürdürülen bu iletişimde, kuşakların birbirini anlayabilmesi için de bazı şeylerin tekrar tekrar vurgulanması kaçınılmazdır. Söylenecek her şeyi söylediği veya söylenecek başka bir şey kalmadığı için, mit kendini tekrarlayarak yaşamaya mahkumdur.” (Lévi-Strauss,2013:26)

Mitler bize sonsuz bir döngüsellikten bahseder. Kahraman yolculuğa çıkar, zorluklar yaşar ve öğrendikleriyle geri döner. Bu ne ilk ne de son yolculuktur. Tecrübe etmenin ve öğrenmenin sonu yoktur. Kahraman savaştığı ölçüde gelişir ve yenilgilerle zafere yaklaşır. Acı asla nihai değildir. Yaşamda diriliş daima ölümü takip eder ve her türlü yenilgi zaferle aşılır.

İnsanların ortak yanı mitlerde dışa vurulmuştur. Mitik hikayelerin hiçbiri bizden farklı bir “benlik” içermez. Konusu ne olursa olsun bu hikayeler bize bizi anlatır. Esasında yaptığımız şeylerin daha önce yapıldığını ve daima yapılacağını hatırlatır. Hayatlarımız başkalarının başlattığı hareketlerin yinelenmesidir. Esas koşturmacamız dünyanın neresinde ve hangi tarihi zamanında yaşarsak yaşayalım ortaktır. Kopmayan bir bağın simgesi olan bu ortaklığın aktarımı mit yoluyla sağlanır. Bu anlamda mit bizim için kamusal bir rüyadır; rüyalarımız ise kişisel mitlerimizi oluştururlar. En eski çağlardan beri insanlığın tecrübe ettiği düşünsel süreçler bir kolektif birikim yaratmaktadır. Bu birikim oluşurken insanlar arasında hiçbir ayırım gözetmez. Dillerin, dinlerin ve ırkların bu ortak tecrübeye bir önemi yoktur. İnsanlığın kaynağı ortaktır ve her bireyde eşit ölçüde bulunmaktadır. “Mitlerin kendisi de düzenlenmiş sembolik söylemler, tarihsel dönemlerin de söylemleri olarak toplumun adeta genetik özelliklerini yansıtır.” (Deniz, 2012: 41)

Görünür hayatın üzerinde devam eden bir hayat tüm mitolojinin ana temasıdır. Gerçeklik konseptinin ötesinde gizemli olanla bağlantı kurmamızın yolunu açan mitler aynı zamanda aydınlanmanın habercisidir. Bize kurtuluşun en karanlık zamanlarda kaos içinden çıktığını anlatırlar. Gerçek dönüşümün başladığı ve aydınlığın görüldüğü o değerli anın en büyük karanlıkların ardından geldiğini anlatırlar.

Mitler doğa/kültür, ölüm/hayat gibi zıtlıklar üzerinden hayatı anlatır. Mitler içinde yer alan unsurlar da ancak bu ikili zıtlıklar ile yorumlanır. Mitlerin barındırdığı

iki önemli rol vardır. Bunlar av ve avcı rolleridir. Hayatın iki farklı yanını temsil eden av ve avcı rolü bize büyük resmin ufak bir temsilini gösterir. Bir taraf öldürücü ve istila edici iken diğer taraf yaratıcı ve toparlayıcıdır. Aynı hayatın sonsuz döngüsü gibi...

Mitler insanlık var oldukça kaybolmaz ya da yok edilemezler. Kendilerini her duyguda anımsatarak kuytuda köşede bir yerlerde yaşamaya devam ederler. Bu süreçte mitlerin canlı kalmasında emeği olan her insan bir sanatçıdır.

Mitler tüm toplumlarda kutsal sayıldığı ve önemli ilham kaynakları olarak görüldüğü için değiştirilmeleri çok kısıtlı şekilde yapılmıştır. Üzerine ekleme yapılan mitler asıl teması bozulmadan yine tüm insanlık için tüm tarih dilimlerinde geçerli olacak konuları işlemeye devam etmiştir.

Mit ve Mitos arasındaki farka değinmemiz gerekirse; "Mit, kutsal bir öyküyü, en eski zamanda, "başlangıçtaki" hikayelere özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır. Mitos ise efsaneleri, fablları, masalları ve de mitleri kapsayan anlatımlar için kullanılan bir terimdir." (Eliade, 1994: 15)

Tüm mitler bir gizemi açığa çıkarır ya da bir gerçeklik yaratır. Bu gerçeklik asla belli bir gruba özel değildir. İnsanlığın tümü için geçerlidir. Bu sebeple kişisel bir mitem bahsetmemiz mümkün değildir. Dünyayı ve yaşadığı toplumu algılayabilmesi için mit insanlara bir model ve rehber olur. Bu rehber hem bugünü hem sonsuzluğu anlatır. Aktardıkları tüm zamanlarda ve zamansızlıkta da geçerlidir.

Kimi ilkel mitler de insanlığın bazı alışkanlıkları nasıl kazandığını ve tekrar ederek bunları alışkanlık haline getirdiğini anlatır. Bu anlatı bir kahramanın veya tanrının hikayesi aracılığıyla olur.

İnsan davranışı için model oluşturan mitler gerçeklik ve kutsallıktan bahsettikleri için ibretlik hikayeler aktarırlar. Anlattıkları olaylar insan davranışı için model işlevi görür. Özellikle geleneksel toplumlarda gerçeğin tek açıklaması mitlerdir. Modern toplumlarda da mitsel davranış her zaman muhafaza edilmiştir. Kolektif düşünceyle muhafaza edilen bu davranış ve düşünme örneği nesilden nesile aktarılmaktadır.

Kolektif düzeyde olduğu gibi bireysel düzeyde de mitlerin hiçbir zaman tamamen kaybolmadığını görmekteyiz. Bireylerin rüyalarında, hayallerinde ve tüm duygularında mitolojisinin varlığını hissetmekteyiz. Mitler on binlerce yıllık uzun bir

tarihe tanıklık etmelerine rağmen önemli kayıplar vermeden günümüze gelebilmiştir. Bunun sebebi içerdikleri kutsal bilgilerin insanlık için vazgeçilmez olmasıdır.

Charles M. Skinner'a göre; 'Mitler inanışları dile getirir. Yaşadığı toplumda sürekli başvurulacak bir gerçektir. Pratik bilginin gerçek anlamda düzenlenmesidir. Mit simgesel ve kutsal bir anlatıdır. Mitlerde zaman ve mekân kozmiktir. Mit, her zaman bir yaratılışla ilgilidir. Bir şeye hayata nasıl geçtiğini ya da bir davranışın nasıl oluştuğunu anlatır. İnsanlar miti bilmekle, onu çözmekle nesnelere kökenine inerler. Mit sürekli başvurulacak olan, yaşanılan bir gerçektir. Soyut bir kuram değil, pratik bilginin gerçek anlamda düzenlenmesidir. Mitler, insanın doğa, toplum ve evrenle ilişkilerini anlamlandırır.' (Skinner ve Yeğen, 2010:7-8)

İnsanlar tarih boyunca yaşamı, evreni ve doğayı sorgulamıştır. Mitler insanın iç dünyasıyla dış dünyaya ait gerçekler arasında bir köprü oluşturmuştur. Bu sayede insana içinde yaşadığı dünyayı açıklamıştır.

Miti tanımakla 'şeylerin' kökeni tanınır. Mitosların konu edildiği anlatılara da mitolojiler diyoruz. Bu anlatılar evrenin yaradılışı, ilk günah, ilk ölüm, tufan, tanrıların insanları cezalandırması, ilk ailenin, törelerin ve toplumsal kurumların ortaya çıkışı gibi konuları içerir. Mitler bu sebeple dünya düzeniyle alakalı anlatılardır. Bu anlatılarda geleneksel anlatım biçimine uyulur, günlük konuşmaya girmiş sözcüklerden kaçınılır.

Mit bir şeyin nasıl yaratıldığını anlatır. Evrendoğum, dünyanın yaratılışının taklidi olarak en güçlü mittir. Mitlerdeki kişiler doğaüstü varlıklardır ancak anlatılanlar varlığın en temel başlangıç hikayeleridir. Karakterler doğaüstü varlıklar olsa bile insan tavır ve davranışlarını sergilerler. Verdikleri bilgiler sebebiyle kutsal metinlerdir. Ayin ve törenlerle de bu yolla ilişkilidirler. Mitler ancak gerçekten olup bitmiş şeylerden söz ederler. İnsana özgü anlamlı her eylemi mitlerde görebiliriz. Aktarılanlar yaşanmış bilgiler olduğu için kurmaca ve soyut değildir. Bu bilgiler sayesinde insan hayatı, nesnelere ve olayları yönlendirme beceri edinebilir. Kendisinden önce yaşamış insanların tecrübeleriyle hareket ederek büyük hatalardan kaçabilir. Bu sayede uzak geçmişteki bir gerçekliğe ulaşmak ve onu yeniden yaşatmak mümkündür. Sembollerle değil doğrudan nesnelere ifadesiyle aktarım sağlanır. (Eliade, 1994)

Mitler hem yaratıcı hem de örnekleyici anlatımlardır. Gerçekliğin yapısını aktarıırken insan davranışının temelini de örneklerler. Bu nedenle mitler için farklı varlık versiyonlarının gerçekliğini anlatan hikayeler diyebiliriz. Dünyanın nasıl meydana geldiğini farklı hikâye ve kahraman versiyonlarıyla önümüze çıkarır. Başlangıçtaki kutsal zamana ulaşmamızı sağlar. Gerçeklikle uğraştıkları için insan davranışı bakımından örnek alınan hikayeler barındırırlar.

Farklı mitler birbirini tamamlayabilir veya aydınlatılabilir. Tüm mitlerin ortaya çıkış noktası insanın evrensel düşüncesidir ve bir şekilde hepsi ortak anlamına kavuşur. Mitler insanların arasında içsel bir ayrışma olmadan yaşadığını gösterir. İnsanlar arasında aşılması imkânsız bir uçurumun olmadığını mitler aracılığıyla anımsayabiliriz. Mitin her bir anlatısı nasıl bir bütünsel insanlıkta tüm ayrıştırmalara rağmen bir bütündür. İçerdiği semboller ile birlikte Şahmeran da insanlığın ortak hikayesine gönderme yapan önemli bir mittir.

Mitler modern insanın bilinçaltında da zenginleşerek yaşamaya devam etmektedir. Mitlerin işlevi insanın kurtuluşuna yardım etmek olduğundan insan dünyada var oldukça mitler en değerli rehber olarak ona eşlik edecektir.

2.2.1 Mitolojideki Tanrıçalar Bize Ne Anlatır?

Mitoloji insan hayatının dayanağı olan temalarla ilgili bilgiler içeren ve insanlık için en önemli kılavuzlardan biri olma görevini üstlenen anlatılardır. Mitolojilerin çoğunda ölüm ve yeniden doğuş teması işlenir. Mitolojinin zamansız ve mekansız olma özelliğinden dolayı onların ne zaman ve nerede yaratıldığını kesin olarak söylemek mümkün değildir. İnsanın bilinçaltı ne zaman gelişmeye başladıysa büyük ihtimalle mitolojinin temeli de aynı zamanlarda atılmıştır. İnsan olduğundan beri mitoloji de vardır diyebiliriz. (Campbell ve Moyers, 2007:181)

Mitoloji sayesinde zihnimizi yaşadığımız toplumdaki genel çerçevenin dışına, bilinebilenin ama anlatılamayanın olduğu yere çıkarırız. Mitoloji doğal varlıklar yoluyla hayata ve dünyaya verdiği anlamı dile getirir. Bütün mitolojilerde farklı sembolik formlarda karşımıza çıkan motif: Ölümden yaşam doğmasıdır. Şahmeran'ın ölümüyle Camsap'a sonsuz bilgiyi vermesi de aynı motifin ürünüdür.

“Her mitoloji, belirli bir kültür ve belirli bir zaman dilimiyle bağlantılı olarak yaşam bilgeliği ile ilgilidir. Bireyi toplumuyla ve toplumu da doğa diyarıyla bütünleştirir. ‘ (Campbell ve Moyers, 2007:82)

Mitolojiler, kültürlerin yaratımı ve kuşaktan kuşağa aktarımı konusunda çok önemli işlevlere sahiptir. İnsanlığın ortak mirası olarak arketipler aracılığıyla gerçek hayata dahil edilmiş ve binlerce yıl önce bilinçaltımızda oluşmuştur. Çıkış noktaları tüm insanlığın ortak birikimi olan kolektif bellektir. Simgeler ve çeşitli ritüeller de mitolojilerin aktarılmasında önemli görevler üstlenmiş unsurlardır.

Mitoloji bizlere kendi hayatımız hakkında dersler verir. Edebiyatın ve sanatın ardında ne olduğunu öğretir. Bu anlamda hayatı besleyen bir konudur. Ayrıca hayatın tüm ritüelleriyle bağlantılıdır. Çocukluktan yetişkinliğe geçerken aldığımız sorumluluklar, erginlenme törenleri veya evlilik gibi ritüellerin hepsi birer mitolojik ayindir. Bunlar sayesinde eskiyi atar ve yeni sorumluluklarımızı kucaklarız.

Mitoloji üzerinden insanlığın bilinçaltı kayıtlarına bakmak mümkündür. Bir ulus ya da bir birey kendisini ve tarihini incelemek için mitlere bakmalıdır. Herkes mitik hikayeleri kendine göre yorumlayarak dünyaya bir hikâye bırakır.

Hepimiz evrensel bilgiyi alıp kendi bakış açımızla tekrar yazıyoruz. Bu sebeple mitoloji yazarı sayısı kadar mit vardır. Bireylerin kendi rollerini bulmasına mitik hikayeler yardımcı olmaktadır. Hikayelerdeki kahramanlar toplumdaki bireylere her zaman bir yol açar. Mitik hikâye insanların hayatlarına yön vermesine yardımcı olur çünkü insanlar örneklerle anlar, olayların sözlük anlamlarıyla anlamaz. Kavram soyuttur. Onun hayata yansımaları daha iyi anlarız. Hayatı daha iyi anlamak ve insanın kendisini tanıması konularına yardım eden mittir.

Mitler bizim yüzlerce yıllık anlam arayışımızın hikayeleridir. Aradığımız şey temelde hayatta olma deneyimidir. Bu sebeple bir toplumu ya da uygarlığı anlamak için mitik hikayelere bakmak gerekir. Mitolojik hikayeler zamansız değerleri taşır ve bu sebeple insanlar tarafından benimsenip aktarılır. Onu mitik hale getiren kavramları ve değerleridir.

Mit her çağda geçerli olan değerleri içermektedir ve önemli birer eğitim aracıdır. Mitsel hazine zihinlerimizde modernleşmiş bir şekilde devam eder. İnsanlar hangi çağda mitleri dinlerse dinlesin kendine bir ders çıkarır. Mitik hikâye bu sebeple zamansız değerlere sahiptir. Kavramlar ve niteliği hiçbir zaman değişmez.

Bir uygarlığın değer yargılarını mitik hikayelerden öğrenebiliriz. Mitolojik hikayeler hep bir dönüşümden bahseder. Hikâyede kahraman bir maceraya atılır ve yeni biri olarak geri döner. Her zaman bir doğum hikayesi görmekteyiz. Karakter hep zafer kazanır ve daha olgun biri olur.

Hayattaki zorluklar bir değişimin yoludur ve sonunda bir zaferi getirir. İnsan bu nedenle hayatında zorluk arar. Mitoloji ise hayattaki zorluklarla nasıl mücadele edebileceğimizi anlatır. Anlatılan hikayelerde her zaman semboller vardır. Her mitolojik hikâyeye ‘insan nedir’ sorusuna bir cevaptır ve toplum için bir mayadır ve bir arada yaşamak için gereken kültürü içerir.

Zamansız oluşu hangi mekânda, hangi çağda olursa olsun özelliğini yitirmemiş olduğu anlamına gelir. Parçası olduğumuz doğa ve dünya ile ilişkimizi belirleyen mitolojidir. Mitoloji insanın sezgisel kısmına hitap eder çünkü zamansız değerler insanda zaten vardır. Bu hikayeler onları canlandırır ve bilinçaltımızı uyandırır.

Mitoloji insanın değişmesi için gereken adımların ne olduğunu anlatır. Zorlukları fethederek dönüşebileceğimizi hatırlatır. Zorluklarla karşılaşmak kötü değildir, bizi eğitir ve olgunlaştırır. Zamansız insanla ilgili olan mitolojinin içinde hem felsefe hem psikoloji vardır.

Levi- Strauss: ‘Günümüz toplumunda tarihin, mitolojinin yerini aldığına ve aynı işlevi gördüğüne, yazısız ve belgesiz toplumlardaysa mitolojinin amacının, geleceğin bugüne ve geçmişe mümkün olduğu ölçüde bağlı kalmasını sağlamak olduğuna inanıyorum.’ der. (Lévi-Strauss,2013:14)

Yazısız toplumlarda geleceğe belge aktarma görevi mitolojideydi ancak günümüzde bu görevi tarih üstlenerek geçmiş, bugün ve yarını bağlantılı tutmaya çalışmaktadır. Modern dünyada ise mitolojinin yerini bilimkurgunun aldığı söyleyebilir miyiz?

Bu bağlamda Tanrıça simgesine de bakabiliriz. İnanişâ göre tanrısal varlıklar yaratılışın başlangıcından itibaren vardır. Örneğin toprak anlamına gelen Gaia mitolojideki bütün tanrısal yaratıkların, devlerin, ejderhaların ilk anasıdır. Onun hikayesi başlangıcın hikayesidir. Evrenle özdeşleşen tanrıça bedeni kutsal olan hikâyeyi yaratır. Tanrıçalar ayrıca ilk gezegensel semboller olarak mitolojinin temelini oluşturmaktadır. Tanrıçalar mitolojide kolektif bilinçdışından yansıyan çok önemli

simgelerle ifade edilir. Bu simgeler önemli ölçüde gezegenlerle, güneş ve ayın özellikleriyle bağdaştırılır.

Erkek odaklı mit ön plana çıkıp erkek yaratıcı olmadan önce evren ana tanrıçanın kendisiydi. Eski ana tanrıça mitolojilerinin tümünde yaratıcının ve dünyanın bir bütün olduğu fikri hakimdir. Dişil bilgelik bedenlere biçimini ve hayatı verir. Simgelediği şey ise bütünlük ve birliktir. En büyük güç ‘androjen’ olandan gelir. Şahmeran’ın başı kadın olarak tasvir edilirken belden aşağısı eril bir karakteri çağrıştırmaktadır. Onu taşıyan ayaklar eril şekilde tasvir edilmiştir. Bu bir bütünlüktür. Düalitenin bütünü yaratma şeklidir. Eril ve dişil ne kadar farklı olsa da birlikte güçlü ve anlamlıdır. Yılanlar tarafından hem kadın hem erkeğe dönüştürülen Tiresias Tanrı’dan da Tanrıça’dan da çok şey biliyordu. Yılanın birçok mitolojik öyküde tanrıçalarla birlikte resmedildiğini görürüz. Tanrıça El ve İştar’ın yılanlarla resmedilişi çok yaygındır. Denizdeki beyaz köpükten doğan Afrodit’in koluna ve bacağına sarılı yılanlar olduğu da bu anlatılar arasındadır. Mitolojide gücü simgeleyen iki figür ister istemez çoğu anlatıda yan yanadır. (Ateş,2001)

Sembolik düzen kadınları kutsallaştırmak yoluyla kültüre dahil etmiş ve doğurganlık merkezli bir cinsellik kurgulamıştır. Bir yanı kutsallığa bir yanı uğursuzluğu çağrıştıran iki farklı bakış ile üzerinde tanımlamalar yapılmıştır. Yaşam veren gücü bir kenarda saklı tutulurken cinsel yaşamı eril düzen tarafından baskılanmıştır. Gücünün farkında olmasın diye kirli olduğu fikri zihnine kazınmıştır. Adı tabuların başına yazılmış, kutsal ve uğursuz olmak arasında türlü sıfatlara maruz kalmıştır. ‘‘Çoktanrılı dönemlerin mitolojilerinde, kadın kahramanların gerilemeye başladığı evrelere ilişkin öyküler vardır. Bunların içinde erkek tanrının tanrıçaya ya da erkek kahramanın kadın kahramana sınırlayıcı kurallar koyduğunu anlatan mitsel öyküler önemli bir yer tutar. Bu öyküleri kadın erkek ilişkilerinin erkekten yana yeni kurallarını kabul ettirmek, kuralların çıkış nedenini evrenin yöneticisine yüklemek ve bütün insanlar tarafından örnek alınmalarını sağlamak için anlatılmıştır.’’ (Cıbroğlu, 2004:9)

Yaratılan tüm tabulara rağmen Tanrıça sembolü felsefi bir bakış açısından baktığımızda dişî mayayı simgeler. Burada dişî zaman ve uzaydır. Dişiyi sarmalayan gizem tüm karşıtlıkların ötesinde bir anlam içermektedir. Erkek ya da dişî olmanın ötesidir. Her şeyi bir arada tutmaktır. Varlık ve yokluğun ötesinde olmaktır. Olan ve

olmayan hepsi birlikte tanrıçanın içindedir. Düşünebildiğimiz, hissedebildiğimiz ve görebildiğimiz her şey Tanrıçanın eseridir.

2.2.2 Dünya Mitolojisinden Tanrıçalar

Şahmeran ve Ana Tanrıça imgesi arasındaki benzerlik ve bağlantılar dünya mitolojisindeki tanrıçalara yakından bakarsak daha net anlaşılacaktır. Güçleri, özellikleri, temsilleri ve biçimlendirildikleri motifleriyle tanrıçalar ortak bir değer yaratmaktadır. Şahmeran'da bu değere dahil önemli bir Anadolu tanrıçasıdır.

Yakındoğu mitolojisindeki ulu tanrıça İştâr aşk ve bereket ile savaş ve yaratım gibi karşıt değerleri temsil eder. Şahmeran'ın bedeniyle hem ölümü hem sonsuz şifa ve bilgeliği aktarması da bu karşıtlığın başka bir temsidir.

Kafasına Şahmeran'ın başlığına benzer bir başlık takmış olan İsis ise Mısır'ın koruyucu tanrıçalarından birisidir. Koruyucu ve besleyici rolü sebebiyle halk arasında son derece saygı duyulan ve sevilen bir tanrıçaydı. Ölüler diyarının inek tanrıçası işlevini gören Haktör ise neşe, müzik ve aşk tanrıçasıydı. Ölüler diyarına gidenler yol boyunca tehlikeli yılanlarla mücadele etmek zorundaydı. Burada yine karşımıza yılan simgesi çıkmaktadır. Mitolojide sonun başlangıcı olarak anlatılan ölüme ulaşmak için yine mücadele edilen şey bir yılanıdır. Bütün sırların ve cevapların sahibi olan yılan mücadelenin başlangıç ve bitiş noktasıdır. Mısır mitolojisinde varoluşu mümkün kılan güç yine bir başka tanrıçayla simgelenmiştir. Tüm düzenin yaratıcısı olduğuna inanılan Maat'tır o. Mısırlılar için evrensel düzenin kurucusu, kozmik düzen ve adalet anlayışının timsaliydi. Mısır kültüründeki tanrıça etkisini birçok ayrıntıdan çıkarmak mümkündür. Örneğin İravun eşlerinin akbaba biçimindeki altın başlıkları bir tanrıça kültürünün devamıdır. Bu özel başlıklar Akbaba Tanrıçası olan Nekhbet'i simgelemektedir. Tanrıçanın gücü bu şekilde uzun yıllar iktidarda olmayı başarmıştır.

Yunan mitolojisinde de dünyanın yaratıcı gücü yine bir tanrıçadan doğmuştur. Gaia antik bir yer tanrıçası ve en ulu yaratıcıdır. Antik Yunan dünyasının dışı kavramlarının tümünü Gaia simgelemektedir. Öyle güçlüdür ki pontos'u (deniz) doğurur. Ona her şeyi doğuran ve besleyen ana olarak saygı gösterilir.

Yunan mitolojisinde kadınların koruyucu tanrıçası ise Hera'dır. Simgesi bereketi ve dirilişi temsil eden nardı. Evlilik ve doğum olaylarını düzenleyip koruduğuna inanılırdı.

Tarlalara bereket getiren Tanrıça ise Demeter'dir. İnsanlığa tarımı onun öğrettiğine inanılırdı. Mevsimlerin düzeni ve birbiri ardına gelmesi de onun sayesindeydi. Tarlalardaki hasadın toplandığı dönem Demeter için şenlikler düzenlenir ve ayinler yapılırdı. Özellikle tarlalarda çalışan kadınlar için önemli bir figürdü. Bereket tanrıçası Demeter'in çabuk öfkelenildiği ve bu öfkeyle büyük yıkımlara yol açabileceği de mitolojik hikayelerde anlatılmıştır. Tanrıçalar hem saygı duyulan hem korkulan figürler olarak aktarılmıştır. Özellikleri zıtlıklarla betimlenmiştir. Yaratıcı güçlerine rağmen yıkıcı yanları da olduğu anlatılmıştır. Diğer bir bereket tanrıçası da Artemis'tir. Avcılığın, doğanın ve doğumun tanrıçası olarak sevilmiştir. Birçok Yunan kentinin koruyucusu olan savaş ve bilgelik tanrıçası Athena'da Yunan mitolojisinde önemli bir figürdür. Zanaat ve savaşın harmanlandığı güçlerini insanları korumak için kullanırdı. Bilgeliği ve zekayı da temsil ederdi. Aşkın, talihin, bereketin ve arzunun tanrıçası ise Aphrodite olmuştur.

Tanrıçalar ve yılan simgesi Yunan mitolojisinde yer alan Gorgonlar ile tekrar karşımıza çıkmaktadır. Gorgonlar kadın bedeni taşıyan ve başlarında saç yerine yılan bulunan yaratıklardır. Onlara bakan kişi bu korkunç görüntü sebebiyle taş kesilir. Ancak Asklepios (hekimlik tanrısı) Gorgonların kanının ölülere diriltebileceğini keşfeder. Yılan yine korku salan bir motif olarak işlenirken yaşam veren bir güç olduğu ortaya çıkmaktadır. Hiçbir hikâyeye yılanı tam olarak kötü olarak aktaramamıştır.

Tüm çirkin tanımlamalara ve korkunç aktarımlara rağmen yılan şifa veren, yaşamı geri getiren ve nice sırları açıklayan bir güçtür. Mücadele edince sonsuzluğu kazandıran bir rehberdir aslında. Ölümsüzlükle betimlenmesi de bu sebeple kaçınılmazdır. Yine Yunan mitolojisinde karşımıza çıkan Hydra (su yılanı) biri ölümsüz olmak üzere dokuz yılanlı başa sahiptir. Batakılıkta yaşama cezasının yanında ölümsüzlük mükafatına da sahiptir. Ne iyi ne kötüdür. Aslında hepsidir. Hera Hydra'nın bu gücünden korkup öldürülmesini ister. Onu öldürmeye çalışan Herakles kestiği her ölümlü başın yerine iki tane yeni başın çıktığını görür. Bu sefer başları kesilince onları yakmaya başlar. Ateşle birlikte bu yeniden canlanmayı sonlandırır. En

sona kalan ölümsüz başı da kesip Hydra'yı yok eder. Yılan bu hikâyede de gücünden korkulan bir kurbana dönüşür.

Roma mitolojisindeki Iuno bir doğurganlık tanrıçasıydı. Iuno'ya Roma'nın koruyucu tanrıçası olarak da tapılırdı. Kurtarıcı olması sebebiyle birçok şehrin koruyucusu olarak görülürdü. "Yunan mitolojisindeki karşılığı Hera gibi, evlilik ve doğumla bağlantılıydı. Kişisel koruyucu ruh anlamındaki İuno kelimesi eril genius'un dişi karşılığıydı." (NTV yayınları, 2013:208)

Roma savaşçılık, ticaret ve hekimlik tanrıçası ise Minerva'dır. Tüccar loncalarının ve evlerin koruyucu olduğuna inanılırdı. Müziğin ve rakamların mucidi olarak görülürdü. Zanaat ve bilgelikle de bağlantılıydı. Zırhlı ve savaş kıyafetleriyle tasvir edilmiştir. Yunan mitolojisindeki karşılığı Athena'yla birçok ortak özelliği bulunmaktadır. Adına gladyatör dövüşlerinin de yer aldığı festivaller düzenlenirdi.

Roma'daki tahıl ve bereket tanrıçası Ceres'tir. Yunan tahıl tanrıçası Demeter ile birçok ortak özelliği bulunmaktadır. Buğday ve meşale ile tasvir edilirdi. Diğer bir önemli simgesi de toprakla olan bağlantısını temsil eden ylandı. Burada da yılan bereketin ve toprağın habercisi olarak tanrıçanın yanındadır.

Viking mitolojisinde bereket, aşk ve savaş tanrıçası Freya'dır. Tarım ürünlerinin koruyucusu olduğuna inanılırdı. Aynı zamanda ölümler diyarının hakimiydi. Tanrıların gücünden korktuğu Hel ise ölüm tanrıçasıydı. Ölümler diyarı onun adını taşırdı.

Frigg ise Viking mitolojisinde annelik ve aile yaşamının tanrıçasıydı. Freya ile birçok benzerliği vardır. Kehanet gücüne sahiptir ve geleceği görebilir ancak bildiklerini kimseyle paylaşmaz. On iki hizmetçi ona eşlik eder. Mitolojide yılan ve ejderhalar aynı kaynağı temsil etmektedir. İkisiyle de yapılan savaş sonunda kahraman yeni bir hayat tecrübesi ve bilgiyle ödüllendirilir. Viking mitolojisinde de benzer bir kahramanlık hikayesi vardır. Sigurd buradaki kahramanımızdır. Sigurd babasının ölümünden sonra doğar. Annesi ona babasından kalma bir kılıcın kırık parçalarını verir. Sigurd bu parçalardan yapılan kılıçla ejderha fatnir'i öldürür.

Kelt mitolojisine baktığımızda en çok bilinen ve en çok sevilen tanrıça olarak Brigid'i görmekteyiz. Kahinliğin, bereketin, şiirin ve demirciliğin tanrıçası olduğuna inanılırdı. Brigid çok sevilmesi nedeniyle Hıristiyanlığın İrlanda'ya girmesinden sonra Azize Brigid adıyla Katolik Kilisesi tarafından da benimsenmiştir. Kelt mitolojinde de

yılanın yer aldığı bir unsur yer almaktadır. Mitolojik hikayelerde bahsedilen Dünya ağacı en büyük yaşam kaynaklarından birisi olarak görülmektedir ve bu ağacın dibinde köklerini kemiren Nidhagg adlı bir yılan ya da ejderha yaşadığına inanılırdı.

Tanrıçaya tapınmanın Şaktizm olarak adlandırıldığı Hint mitolojisinde de çok farklı özelliğiyle birçok tanrıça yer almaktadır. Bu kültürde tanrıça birçok biçimi olan bir ilah şeklinde görülmektedir. Bilgelik tanrıçası olan Saraswati ve talih tanrıçası Lakşmi iyi huylu olarak betimlenirken, savaş tanrıçası Durgç ve kara tanrıça Koli ise kötü huylu olarak anlatılırdı.

Lakşmi refah ve talih tanrıçasıdır. Saraswati ise bilgelik, müzik ve güzel sanatlar tanrıçasıdır. Lakşmi'nin şans ve onur gibi özelliklerinin simgesi nilüferdir. Saraswati'nin bilgi açısından ilişkilendirildiği renk ise beyazdır. Günümüzde Hint kültüründe bir sanatsal ya da akademik girişime başlarken çoğu kez Saraswati'ye dua edilerek yardım istenir. Hint mitolojisindeki ölüm tanrıçası Kali'dir. Yok edici bir figür olmasına karşın Kali aynı zamanda koruyucu bir ana tanrıçadır. Zamana hâkim olması itibariyle, her şeyi yediğine inanılır. Dört eli vardır. Ellerinden biriyle kılıç taşırken diğeriyle insanları kutsar. Bu özellikleriyle Şahmeran'ı hatırlatmaktadır. Hem korkulan hem koruyucu gücü için kutsal olduğuna inanılan bir figürdür. Şahmeran'ın onlarca ayağı olması gibi onun da dört eli vardır. Hint mitolojisindeki büyük ana temsili ise Durga'dır. Savaşçı bir tanrıçadır ve on kolu vardır. Dişil enerjiyi yani Şakti'yi temsil eder.

Hint mitolojisinde bahsedebileceğimiz diğer bir figür ise Şiva'dır. Şiva'nın gücü androjen özellikleriyle bağlantılıdır. Bir tanrı olmasına karşın dişil özellikler de sergiler. Hem yaratıcı hem yıkıcı özelliklere sahip olduğu için ikili bir nitelik taşır.

Çin mitolojisindeki geleneğe baktığımızda karşımıza 'ikilik' düşüncesi çıkmaktadır. Yin ve yang ilkesi karşıtların ayrılmaz ikiliğine yön verir. Bu düşünceye göre Yin dişil nitelik olarak tüm şeylere biçim verirken, eril nitelik olan Yang da bu biçimi özle doldurmaktadır. Birbirini tamamlayan karşıtlık fikri bu şekilde anlam kazanmaktadır. Yin'in oluş nedeni Yang'dır. Birisi olmadan diğeri anlam ifade etmez. Hayatta da karşıtlıklar aynı şekilde işlemektedir. İyilik kötülüğü gördüğümüzde değer bulur. Aydınlığı anlamamız karanlıkta kalmamızla mümkündür. Çin mitolojisinde Ying ve Yang kavramlarının timsalleri Güneş ve Ay tanrıçalarıdır. Ay tanrıçasının

bereket getirdiğine, güneş tanrıçasının ise yetiştirilen tarım ürünleri için tehdit olduğuna inanılıyordu.

Japon mitolojisinde büyük güneş tanrıçası Amaterasu Omikami'dir ve "göğü aydınlatan büyük tanrısal güç" anlamına gelmektedir. Japonya'nın en önemli ilahıdır. Japon imparatorluk ailesinin onun soyundan geldiğine inanılmıştır.

Eril ve dişil özelliklere sahip olan bir diğer güç Amerikan mitolojisinde yer alan ateş tanrısı Ometeatl'dir. İkili kimliğiyle hem eril hem de dişidir.

"Amerikan mitolojisinde yılan temasıyla bağlantılı olan yaratıcılar şu şekildedir: Malina –Xochit- akrep ve yılan tanrıçasıdır. Huitzilopochtli tasvirlerinde elinde büyü silahlı olan Xiuhcoat adlı yılanı tutar. Yaradılışı sağlayan tanrıdan birisi olduğuna inanılır. "Aztekler'de Coatlicue: Toci (büyükana) ve Cihuacoatl (yılanların hanımı) olarak anılırdı. Bir ana tanrıça olarak savaş ve güneş tanrısı Huitzilopochtli'nin yanı sıra 400 yıldız tanrısını doğurur. Üstünde canlı yılanlardan yapılmış bir etekle tasvir edilir; Bazı tasvirlerinde yüzü birbirine sarılmış iki yılan biçimindedir ya da kesik başının yerinde boynundan fışkıran kanların oluşturduğu yılan figürleri de yer alır. Tanrıça Coatlicue Aztekler için son derece önemliydi. Hem doğurgan ana tanrıça hem de cesetlerle beslenen ölüm tanrıçası olarak tasvir edilmesi, yaratıcı ve yıkıcı yönler taşıyan ikili niteliğini gösterir. Yıkıcı yönü çoğu kez toprak tanrıçası kimliğinde ortaya çıkar; çünkü toprak ana gibi hayat vermekle birlikte, sonuçta tüm canlı şeyleri yutar. Böylece hayat ve ölüm teklikte birleşmiş olur. Coatlicue ayrıca doğum sırasında ölen kadınların koruyucusu Cihuacoatl ve cinsel ahlaktan yoksun günahkâr tanrıça Tlazolteotl kimliğiyle karşımıza çıkar. Bir tüy yumağıyla gebe kaldığı güneş tanrısı Huitzilopochtli'nin yanı sıra kız kardeşi Coyolxauhqui'nin ve 400 yıldız tanrısının annesidir. Tasvirlerinde Coatlicue tanrıların rahminden doğuşunu temsil eden canlı yılanlardan oluşmuş bir etekle görülür. Elllerinde ve ayakların mezar kazmaya yarayan pençeler vardır. " (NTV yayınları 2013: 384)

Aztek mitolojisinde çoğu kez kuş tüylü yeşil bir yılan olarak tasvir edilen Quetzalcoatl tüylü yılan tanrı olarak tanınır. Quetzalcoatl'ın dünyayı yarattığına, karalara ve denizlere adlar verdiğine, ateşi yarattığına, ilk insanlara müziği ve dansı öğrettiğine inanılırdı. "Quetzalcoatl'ın Doğuşu: Aztek kaynaklarında Quetzalcoatl'la ilgili çok sayıda doğuş hikayesi vardır. En yaygın efsaneye göre, Quetzalcoatl "yılan

etekli hanım’’ olarak bilinen toprak tanrıçası ve ana tanrıça Coatlicue’den (iki başlı yılan) doğar. Coatlicue bir tapınağı süpürürken üstüne düşen bir tüy yumağıyla gebe kalır. Böylece bakire olmasına karşın, tüylü yılan Quetzalcoatl’u ve erkek kardeşi Xolot’u dünyaya getirir. Mayalar yılanların yağmur taşıdığına inanırdı. Bereket tanrısı Chaoc’ın baltasıyla yılanlara vurarak yağmur yağdırdığına inanırlardı. (NTV yayınları 2013: 391)’’

‘‘Aztek ve Mayaların inşa ettikleri basamaklı piramitlerde de yılan figürü karşımıza çıkmaktadır. Bu piramitler kamusal tapınaklar için birer platform olarak kullanılmıştır. Örneğin El Castillo olarak da bilinen Kukulcan piramidinin içinde oyulmuş bir yılan başı figürü vardır. Güneş ışığı ve gölgeden oluşan 7 üçgen piramidin merdivenlerinde bir yılan bedeni biçimini alır. (NTV yayınları 2013: 398)

Rüzgâr, ateş ve şimşek tanrısı olan Huracan’ın tasvirlerde bir bacağı insan bacağı, diğer bacağı ise yılan bedeni biçimindedir. Yaratılış tanrısı olarak taşıdığı statünün ifadesi olarak yılanın kullanılması şaşırtıcı değildir. Maya kültüründe simgesi yılan olan bir başka figür de hekimlerin ve rahiplerin tanrısı olan Hzamna’dır.

Dünyadaki en değişken ve hayal gücü en geniş mitolojilerinden birine sahip olan Afrika mitolojisine göz attığımızda hem eril hem de dişi yönleri olan yaratıcı tanrı Oldumare’i görmekteyiz. Dünyanın yaratılışı sırasında kendisine yardım eden ve Mawu&Lisa isimli ikizleri taşıyan yine bir yilandır. Dünyanın yüzeyinin bu yılanın hareketleri sonucu oluştuğuna inanılır.

Avustralya ve Okyanus mitolojisinde Hina: Ay tanrıçası, Loka: Güzellik tanrıçası, Pele ise Hawaii yanardağ tanrıçasıdır. Üçü de bereket ve koruyucu dişil enerjile özdeşleştirilir.

Yılan simgesi birçok Aborjin efsanesinde de çeşitli hikayelerde yer almaktadır. Yurlinggur isimli gökkuşağı yılanıyla ilgili hikayeler özellikle dikkat çekmektedir. ‘‘Bu yılan Avustralya’nın en değerli kaynaklarından suya hükmetmesinden dolayı, en önemli Düş Zamanı varlıklarından biri sayılır. Bereketin bir simgesi olarak görülür. Pınarlarda yaşadığına ve onları koruduğuna inanılır.’’ (NTV yayınları 2013: 463)

Dünya mitolojisine tanrıçaların gözünden baktığımızda Şahmeran ile kuvvetli bir benzerlik ve bağlantı görmekteyiz. Mitolojik hikayelerde çoğu tanrıça ikili özelliklerle anlatılmaktadır. Tanrıçalar çoğu kültürde hem kutsal görünen hem gazaplarından korkulan figürler olarak hikayelere yansımışlardır. Dişil güce karşı

yaratılan bu güvenilmez bakış tanrıçalara duyulan sevgi ve bağlılığı yine de engelleyememiştir. Zehirli olması sebebiyle korkulması gereken bir canlı olarak aktarılan yılanın da mitolojideki kaderi aynıdır. Tüm ürkütücü senaryolara rağmen yılan her zaman koruyucu ve bilgeliğin esas aktarıcısı olmuştur. Yaratıcı gücü sonsuzdur ve istisnasız tüm mitolojilerde kaynağın koruyucusu olarak yer almaktadır. Tarih boyunca negatif motiflerle tanımlanmaya çalışılan dişil enerji ve yılan her şekilde güçlerini kanıtlamayı başarmıştır. Anadolu'nun farklı bölgelerinde anlatılan Şahmeran hikayesi kuşkusuz bunun en güzel örneklerinden birisidir.

2.2.3 Anadolu Tanrıçaları: Türklerde Kozmik Ana Tanrıça

Doğu ile batı uygarlıklarının birleştiği bir konumda yer alan Anadolu, Tanrıların olduğu kadar, Tanrıçaların da vatanıdır. Anadolu'nun Ana Tanrıça geleneği tarih öncesi çağlara İ.Ö 8500 yıllarına tarihlenen Neolitik döneme değin uzayıp gidiyor (Bayladı, 1996:140) Anadolu topraklarında kutsanan ana tanrıça kültü hem sanatta hem dinde önemli etkilere sahip olmuştur. Bu anlamda Anadolu toprakları Tanrıça kültürüyle çok farklı kültürleri harmanlayan oldukça özel bir coğrafi bölge olarak tarihte yer almaktadır. Ana Tanrıça farklı isimlerle farklı toplumlarda yer almıştır. Simgelediği bereket ise tüm kültürlerde aynı güce ve etkiye sahip olmuştur.

Günümüzden 9000 yıl önce Ana Tanrıça inancı her şeye hakimdi. (Belli, 2001:2) Tanrıça tüm doğanın en büyük yaratıcı gücü olarak evlerde, tapınaklarda ve tüm merkezlerde figürünler şeklinde yer almıştır. Çanak çömleğin kullanılmaya birlikte insanların inançları ve duyguları da figürüne aktarılmaya başlamıştır. Ana Tanrıça bu figürünler için en büyük ilham konusu olmuştur. Kadının doğanın en büyük yaratıcı gücü olarak görüldüğü bu dönemde insanların, bitkilerin ve hayvanların koruyucusu olan bu kudretli yaratıcı hayatın vazgeçilmez bir figürü haline gelmiştir. Tanrıçanın kutsal görülen doğurganlığı ve üretkenliği hem insanlar üzerinde hem de hayvanlar ve bitkiler üzerinde geçerli sayılıyordu. (Belli, 2001:5)

Anadolu'da her dönem Ana Tanrıça figürü değişik formlarda biçimlendirilmiştir. Neolitik Çağ'da insan ve hayvanlarla birlikte gruplar halindeki biçimlendirmelere ulaşmaktayız. Kalkolitik Çağ'dan itibaren ise tek başına olduğu formlar karşımıza çıkmaktadır. Ana Tanrıçanın üreme organlarının vurgulanarak yapıldığı biçimlendirmeler ise Neolitik ve Kalkolitik Çağlar'da yer almıştır.

Tunç Çağı'na göz attığımızda da Ana Tanrıça figürünü artık ortalama bir kadının vücudunun ölçülerine uygun şekilde biçimlendiğini görmekteyiz. Bu dönem yapılan idol şeklindeki eserler insanlar tarafından takı ya da muska şeklinde vücutları üzerinde taşınmıştır. Figürün tüm ayrıntılarıyla biçimlendirilmesi ise Demir Çağı'nda gerçekleşmiştir. Bu dönemde figürler bir kadın bedeninin tüm ayrıntılarına sahip şekilde oluşturulmuştur.

Farklı isimlerle ifade edilmesine karşı Ana Tanrıça kült ve inanç geleneği binlerce yıllık bir sürecin birikimidir. Bu inancın adı kimi zaman Kybele ile ifade

edilirken Hatti’lerde ‘‘Wuruşemu’’, Hitit Beylikler döneminde ‘‘Kubaba’’, Hurri’lerde ise ‘‘Hepat’’ olmuştur. İsimler farklılık gösterse de inanç sistemi aynı kaynaktan ilerlemiş ve kadının toplumdaki konumu daima bereket ve kutsallıkla taçlandırılmıştır.

Ana Tanrıça imgeleri, Ay, Güneş ve Venüs ile ilişkilendirilmiş ve mitolojilerde bunlarla sembolize edilmiştir. Ana Tanrıçayı hamileyken, bebeğini emzirirken ya da hayvanlarla ilgilenirken görebiliriz. Tanrıçanın elinde farklı semboller yer almaktadır. Bu kimi zaman bir yılanken kimi zaman bir çiçek veya kutsal bir kadeh olmuştur. Ana Tanrıça arketipiyle birlikte dikkat çeken semboller balık, yılan, geyik, kuş ve aslandır. Bunlar Ay ile bağlantılı yeniden doğumu ve yaşamın döngüselliğini ifade eden sembollerdir. Kimi zaman Ana Tanrıça figürü farklı hayvanların kılıklarına girerek görselleştirilmiştir. Örneğin Hüma kuşu görsel sanatlarda Umay Ana’nın kuş kılığına girmiş şeklidir.

Bu noktada Ana Tanrıça ve Şahmeran arasındaki benzerlik dikkat çekicidir. Şahmeran sahip olduğu bereket ve şifa kaynağı olma özelliği sebebiyle Anadolu’daki Ana Tanrıça figürünün bir temsilidir. Doğanın koruyucusu olan Şahmeran hayvanların dilinden anlar, bitkilerin sırrını çözer ve insanların vefasızlığına rağmen onların en büyük yardımcısı olur. Ana

Tanrıçanın başında bulunan hale biçimindeki başlık Şahmeran’ın başındaki taçla benzerlik göstermektedir. Bu gelenek sonrasında Hristiyan sanatında da etkisini gösterip İsa’nın, Meryem’in ve azizlerin başlarında görülen hale şekline dönüşmüştür.

Mitolojilerde Ana tanrıça ile karşılaşılan yerler genelde mağaralardır. Şahmeran’ın da hikayesinde bir mağarada yaşıyor olduğunu görmekteyiz. Camsap onunla yanlışlıkla yolunun düştüğü bir mağarada karşılaşır. Büyük bir sıkıntıdayken Şahmeran’ı bulur. Dertlerine derman için Tanrıçaya seslenen ve onun kudretini arayan birinden ne farkı vardır Camsap’ın?

2.3. Mitolojide Yılan Sembolü Bize Ne Anlatır?

Şahmeran hikayesinde birçok mitolojik hikâyede olduğu gibi yılan sembolü önemli bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarih boyunca bu sembol birçok sırrı aktarmak için bir rehber görevi üstlenmiştir. Çok farklı konularla bağlantılı olması bu

sebeple kaçınılmazdır. Bu bölümde yılan sembolünün farklı kültürlerde farklı zaman dilimlerinde ne gibi işlevlere sahip olduğunu ve ne gibi konuları temsil ederek insanlara ulaştığını incelemeye çalışacağım.

Anadolu’da boynuzlu hayvanların bereket ve güç gibi iyilik unsuru olduğuna inanılırken yılan ve akrep gibi sürüngenler de kötülük unsurlarının sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak yılanın şifayla olan bağlantısı birçok farklı anlatıyla tescillenmiştir. Zehrinin panzehir olarak kullanılmış olması bu şifa gücüne önemli bir örnektir. Gizli bilgilerin sahibi olarak gördüğümüz yılan Hıristiyanlık, Musevilik ve İslamiyet’te cennet bekçisidir.

Yılan çoğu kültürde sekiz gibi kıvrılmış olarak betimlenir ve bu sayede sonsuzluğu simgeler. Matematikte de sonsuzluk simgesi yatık sekizdir.

Meryem çoğu ikonografide yılanın başına ayağı ile basarken görülür. Yılan burada kadının şehvet duygularını temsil eder. Verilen mesaj ise kadının bu duygularını öldürmesi gerektiğidir. Bir kadının Meryem gibi olması ancak cinselliğini görmezden gelerek mümkün olabilir. Bu anlamda yılanın cinsellikle olan bağlantısını hatırlamış olduk. Yılan zamanla şeytanla ve cinsellik korkusuyla özdeşleştirilmiştir.

Tanrı’nın yarattığı varlıklardan sadece yılanın hiçbir hakkı yoktur; insanın cennetten kovulmasından sorumlu tutulan tek hayvan odur. Birçok Hıristiyan ikonografisinde de Havva ile Adem bilgi ağacının yanında betimlenmiştir. Yılan bu ikonografilerde ağaca dolanmış vaziyette ya da ağacın arkasından gösterilmiştir. Havva çoğunlukla yılanın uzattığı yasak elmayı alırken, ısırarak üzereyken veya Adem’e uzatırken tasvir edilmiştir. Aynı şekilde Âdem ve Havva’nın cennetten kovulma sahnelerinde de bir ağaç ve ona sarılı yılan çizimi mevcuttur. Havva ve Âdem ağaçtan meyveyi almak üzeredir. Havva’yı yasağı çiğnemeye ikna eden yılan bu sahnelerin tümünde ihanetin en büyük sembolü olarak yer alır. (Beydiz, 2016:269)

Yılanın cennette bir melek olduğu da aktarılan hikayeler arasındadır. Şeytanın ağzından girmesiyle iyi tüm özelliklerini kaybeder. Yılan şeytanın ağzına tükürmesiyle zehir saçan bir iblise dönüşür. Bu sebeple yılan, kutsal kitaplarda yer alan öykülerde, şeytanın işbirlikçisi olarak da anlatılmıştır. Masallarda ise ejderha ile birlikte hazine bekçisi olarak karşımıza çıkar. Kuvvetiyle ölümsüzlüğü simgeler ve çoğu hikâyede mağaralarda yaşar.

Kutsal kitaplarda da yılanı cennet bekçisi olarak görürüz. Yasak meyveyi yiyen Havva'nın suçuna ortak olmuştur. Çoğu hikâyede bu ihaneti sebebiyle Tanrının onu karnının üzerinde yerde sürünmeye ve sürekli toprak yemeye mahkum ettiği söylenir. Anadolu'da "Yılan bile toprağı idareli kullanır" sözü de bu hikayelerle bağlantılı olabilir. İş birliğı yaptığı kadının soyu ve yılanın soyu arasına düşmanlık koyduğu da aynı hikayelerde anlatılır. Bu hikayelerde kadına ve yılanı atfedilen suç belki de yaşam deneyimidir. Yasak olan meyve ile simgelenen bilgi olabilir. Meyveyi yiyen Havva bilinç seviyesine ulaşır. Çıplaklığı ve bedenini bilir ve dünyaya gönderilir. Uyanmak ve bilinçlenmek burada gerçekleşir. Yılan suç ortağı değil de bilginin kapısını aralayan öğretmen midir acaba?

Yılan ile verilen mücadelenin mitlerde birçok örneğı vardır. Heros ile dev yılan arasındaki dövüş, ejderi yenen tanrı Re, üç başlı canavarı öldüren Thraetaona, Apollon'un öldürttüğü Python yılanı, Midgard yılanı gibi.

Yılanın kültür ve tarihteki temsili her zaman negatif değildir. Örneğın yılanın oluşturduğu çember bir birlik ifadesi sayılmıştır. Bu çember döngüsellığı yani sonsuzluğu oluşturmaktadır. İnsan tek başına bir çember oluşturamaz. Tek bir vücudu ve de iki eli vardır.

Çember için diğer insanlarla birlik olmaya ihtiyacı vardır. Burada da gerçek birliğın yani gerçek toplumun tekil vücutlar ile oluşturulduğuna gönderme yapılır. Teklikten doğan birlik en önemli sonsuzluk sembolüdür. Yılan ise bunu tek başına başarmıştır. Tüm bilgilere sahip olduğundan mı acaba?

Kozmolojik ikililiğın ifadesi de yılan aracılığıyla gerçekleştirilir. Bu ikililikte bir evren ağacı vardır. Ağaç yeniden doğuş anlamındadır. Ağacın üstünde bulunan kuş üst alemi ve ağacın altındaki yılan da alt alemi sembolize eder. Üst alemin eril, alt alemin ise dişil olduğu söylenir. Dişil olan suyla, eril olan da ateşle ilişkilendirilir.

Yılanı "şifa düğümü" sembolüyle birlikte de görmekteyiz. Birbirine dolanmış şekilde evreni sarmaladığı düşünülen yılan ve ejderhanın ifade ettiği anlam şifa düğümüyle benzerlik göstermektedir. Ejderha mitolojide dünyanın simgesidir. Yedi başlı ejderha ise yedi gezegen döngüsüyle alakalıdır. Ejderha ve yılanın birlikte yarattıkları düğüm çok güçlü anlamlar içerir. Şifa düğümü yaratılış ve yeniden doğuş gibi kavramları ifade eder. Aynı zamanda sonsuzluk düğümü olarak da adlandırılır. Sonsuzluğın bir başka ifadesi de çift başlı ejder ikonografisidir. Bu ikonografi yaşam

ve ölüm arasındaki sonsuz döngüyü vurgular. Mevsimlerin peş peşe gelişi de aynı döngüye dahildir. Çift başlı ejderin sembol ettiği bir başka tema da dünya hakimiyetidir. Bu sembolü taşıyan kişinin güç ve hakimiyete sahip olması kaçınılmazdır. Sonuç olarak yılan sayısız kez şifa ve sonsuzluk temasıyla bir araya gelmektedir. İyileştirici ve ölümsüz olma özelliği her sembolde karşımıza çıkmaktadır. Şahmeran da aynı özelliklere sahiptir çünkü aynı kaynağın temsilcisidir.

Mitolojik hikayelerden bildiğimiz ejderha figürünün Türk kültürüne geçişi Çin Mitolojisi aracılığıyla gerçekleşmiştir. Çin Mitolojisi'nde bu motif imparatorluk sembolüdür ve aynı zamanda hayat iksiriyle ilgili efsanelerin bir parçasıdır. Aynı simge Anadolu kültüründe yılan dönüşmüştür. Burada ise yeniden doğuş ve bereketle ilişkilendirilir. (Bilgili: 2014)

Çin kültüründe bahsedebileceğimiz ve Şahmeran ile benzerlik gösteren bir ejderha figürü vardır. Uygur Türkleri de mitolojik anlatılarda aynı ikonografiyi kullanmıştır. Bu figürler belden aşağısı yılan olan Fuxi ve Nüwa'dır. Eril ve dişil kozmik ejderler olarak da bilinirler ve hanedanlığın simgeleri. Güç ve kutsallık yine dişil ve erilin bütünleşmesiyle yaratılan yılan sembolüyle ifade edilmiştir. Ayrıca Kök Türk kitabeleri ve mezarlarındaki ejder maskesi resimleri de Türklerde ejder ibadetinin bir ifadesi olarak yorumlanmıştır.

Ejderhalar masallarda ise hazine bekçileridir. Kahraman ağzından alevler saçan bu yaratığı öldürerek hazineye ulaşabilir. Buradaki hazine çoğunlukla insanın kişilik gelişimini ifade eder. Ejderha ise kahramanın alt etmesi gereken egosudur. Ego hazineye yani tamamlanmaya giden yolda en korkutucu güçtür. Masallarda ejderhayı yenemeyen kahraman, ölümsüzlüğe ya da sevdiği kişiye ulaşamaz. Bu anlamda yılan insanın ölümsüzlük yolundaki en büyük rakibi durumundadır. (Bilgili, 2014: 87)

Ejderha ve yılan sembeleri ayrıca bilinçaltını ifade ederler. Kişinin en derin ve gerçek varlığına ulaşılan noktadır. Tüm doğruların ve kodlamaların yer aldığı nokta burasıdır. Yani bir çeşit sırrı barındıran yerdir. Yılan yine sır ile beraberdir. Benliği anlamının yolu da yılanı dinlemekle sağlanır.

Anadolu'da yılanın kutsal anlamı çoğu bölgede dervişler aracılığıyla aktarılmıştır. Bazı rivayetlere göre yılan asa olarak kullanılır ya da kuş olup uçar. Yılan aynı coğrafyada şamanlar için de kutsaldır. Çoğu şaman davulunun derisini yılan figürüyle süsledi. Anadolu'daki aynı kültür yılan gövdeli insan başlı Şahmeranı da

kutsal görüp sevmiştir. Yılanların şahı olduğuna inanılmış ve bereketim sembolü haline gelmiştir.

Lokman Hekim hastalıklara şifa aramak için kendini bir mağaraya hapsederken onu dışarıda koruyan ve besleyen bir yilandır. Tanrı bu duruma sinirlenince Lokman Hekimin bulduğu tüm şifa reçeteleri sel suyunda yok olur. İlaçların tümünü hatırlayan sadece yilandır. Tufan sırasında yılanın Nuh'un gemisine binmesi de bu yüzden yasaklanır. Bunda amaç ölümsüzlük ilacının tamamen yok olmasıymış. Ancak yılan göç sırasında bir eşeğin kuyruğuna dolanarak gemiye binmeyi başarır.

Gılgamış destanında da ölümsüzlüğü kovalayan yine bir yilandır. Ölümsüzlük otunu bulan Gılgamış onu bir nehir kenarında bırakıp yüzmek için suya girer. Bu sırada bir yılan gelerek ölümsüzlük otunu alır. Yılanın her yıl deri değiştirip gençleşmesi ve yeniden canlanması insanlar tarafından bu destanda geçen hikâyeye bağlanmıştır. Yeniden yaşam bulan yılanın sırrının ölümsüzlük otu olduğuna inanılmıştır.

İstanbul'un güzel kulelerinden birisi olan Kız Kulesi'nin hikayesinde de karşımıza bir yılan figürü çıkar. Anlatılana göre zamanın İmparatoru rüyasında kızının öleceğini görür. Onlarca falcıya baktırdığı fallarda da aynı acı olayın geleceğini duyar. Kızını korumak amacıyla denizin ortasına bir kule inşa ettirir. Kızını kalabalıktan uzak korumalarla çevrili bu kulede yaşamak durumunda bırakır. Kızı için her gün kayıklarla türlü yiyecek gönderir. Bir gün yine prensese gönderilmek üzere hazırlanan meyve sepetine nasıl olduysa bir yılan süzülür. Prenses sepetten bir elma almak ister. Tam bu sırada yılan kızın elini ısırarak onu zehirler. Kızının ölümünü duyan imparator kaderden kaçamayacağını geç de olsa anlar. Yılan böylece hayatın doğal döngüsünü yine beraberinde getirir. (Beydiz: 2016)

Dünya mitolojisine göz attığımızda da birçok hikâyede yılan simgesiyle karşılaşmaktayız. Bunlardan ilki Hint mitolojisinden bir örnektir. Bahsettiğimiz hikâyeye İndra'nın Vrirta'yı öldürüşüdür. Vrirta nüyük bir yilandır ve yağmurları yutup karnında saklayarak dünyayı kuraklığa boğmaktadır. Bu duruma çözüm bulmak isteyen tanrılar İndra'dan bu büyük yılanı öldürmesini ve sakladığı tüm yağmur suyunu serbest bırakmasını isterler. Zorlu bir mücadele sonunda yıldırımlar yardımıyla yılanın karnını açan İndra yağmur sularını serbest bırakır ve yılanı öldürür.

Kobra en zehirli yılan olmasına rağmen Hindistan'da kutsal bir hayvandır. Mitolojik Yılan Kral da Buda'nın hemen yanında yer alan önemli ve saygı duyulan bir

figürdür. Yılan hem zaman hem ölüm diyarında bulunan ve sonsuza kadar canlı kalacak olan yaşam enerjisinin temsilidir. Dünyanın onun gölgesinden ibaret olduğuna inanılır. Belki sadece bedeninden düşen derisidir...

Yılan simgesiyle anlatılan bir başka Hint mitolojik hikayesi de Varuna'nın İlmîği'dir. Varuna ahlak tanrısıdır ve gerekli gördüğü kişileri cezalandırır. Paşa isminde bir ilmîği vardır. Bu ilmikle yalancıları ve günahkarları bağlar. Bu ilmik Varuna'nın ahlak kurallarına tüm insanlığın dahil olduğu anlamına gelir. İlmikle bağlanıp cezalandırılan insanların türlü hastalıklara yakalanarak öleceğine inanılır. Bazı efsanelerde Varuna'nın ilmîği "naga" denen bir yılan biçiminde görünür. Adalet yine kaçınılmaz şekilde bir yılan ile simgelenir.

Hint mitoslarında "Ahi Budhnya" adında (Ahi: yılan; Budhnya: derinlik) derinliklerin yılanı anlamına gelen hava tanrısı, "Ananta" adında sonsuzluk anlamına gelen ve önemli bir yılan tanrı yer almaktadır. Ananta'nın bütün dünyayı koruduğuna inanılır. Ananta ayrıca uzayın büyüklüğünü betimleyen bir simgedir. Nagalar ise yılan tanrılarıdır. Başını havaya kaldırdığında şişiren kobra yılanının efsaneleştirilmiş şeklidir. İnsan yüzlü ve yılan kuyruklu yaratıklar olarak betimlenmiştir. Nagalar Hindistan'da birçok resim ve heykele konu olmuştur. Özellikleri bakımından Şahmeran ile önemli benzerlikler gösterirler.

Yılan simgesi Hint uygarlığının başlangıcından beri büyük bir saygı görmüştür. Örneğin her yıl yağmur mevsiminin başında özel bir tören yapılır ve yılanlara süt ve yiyecek sunulurdu. Yılanlar yeraltını koruyan güçler olarak görülürdü. Toprağa ve onun hazinelerine egemen olduklarına inanılırdı.

Yılanın kutsal sayıldığı ve büyük saygı duyulduğu bir başka kültür de Kızılderili kültürüdür. Kızılderili'lere göre yılan dost olunması gereken büyük bir güçtür. Doğa ile insan arasındaki etkileşimi düzenleyen aracıdır. Yılanlar doğanın mesajını insana getirir. Hopi Kızılderililerin yılan dansında bu inanış betimlenir. Yılanları ağızlarına sokan insanlar doğaya iletmek istedikleri mesajları yılanlar aracılığıyla gönderirler. Mesajı alan yılan tepelere bırakılır. Belli bir zaman sonra doğadan getirdiği yeni mesajlarla tekrar insanların yanına döner. Yılanın su gibi akarak hareket etmesi onun suya benzediğini düşündürür. Ağzından çıkan zehri ise ateşe benzetilir. Böylece iki zıt gücü bir arada bulundurur.

Viking Mitolojisinde yılan simgesini aradığımızda da Thor ve Midgard yılanı önemli bir örnek olarak karşımıza çıkar. Bir gün Thor ve dev Hymir balığa çıkmaya karar verir. Hymir, Thor'un oltasına yem olarak bir öküz başını takar. Ardından denize açılırlar. Bir yandan deniz altında yaşayan Midgard yılanıyla karşılaşmaktan endişe ederler. Yılanın yaşadığı yere doğru ilerlediklerinde yılan yemi kapıp oltaya takılır. Thor zehir püskürten yaratıkla boğuşmaya başlar; yılan oltayı çok set çektiği için tekne giderek suya saplanır. Korkan Hymir olta ipini kesip yılanı serbest bırakır. Thor bu yenilgiye çok kızar, bir vuruşta Hymir'i tekneden atar ve zorlukla yürüyerek kıyıya çıkar.

Çin mitolojisinde de ilah ejderhalar yer alır. İnanişâ göre ejderhalar 9 hayvanın özelliklerini bir araya getirir: yılan, deve, geyik, karaca, midye, sazan, kartal, kaplan ve öküz. Ederhaların çok zeki ve güçlü yaratıklar olduğu söylenir.

Bu nedenle Çin kültüründe bilgeliği, ölümsüzlüğü ve bir imparatorun kudretini simgeler. Çin mitolojisinde beş farklı türde ejderha vardır: Bunlardan ilki göksel ejderhalardır. Tanrıların saraylarına bekçilik ederler. Kanatlı ejderhalar ise rüzgarı ve yağmuru kontrol ederler.

Yer ejderhaları nehirleri takip ederler. Hazine ejderhaları dünyanın tüm kaynaklarını korurlar. Bir de kötü ve siyah olan ejderhalar vardır. Onlar da fırtınalara ve sellere yol açarlar. Doğanın tüm işleyişinden bu beş ejderhanın sorumlu olduğuna inanılır. Çin mitolojisinde anlatılan bir başka ejder figürü de Fei-licn'dir. Bu yaratığın geyik başı, yılan vücudu, insan eli ve ayağı olduğundan bahsedilir.

Birçok farklı kültüre ait sanat eserlerinde birbirine sarılmış çift yılan motifi yer alır. Yılan tarihin birçok noktasında yine uzun ömür fikriyle birlikte yer almıştır. "Kendi kuyruğunu yutan yılan imgesinin ilk çıkış noktası Mısır Kültündeki Ouroboros biçimidir. Sonsuzluğun ve düalizmin birliğini simgelemektedir. Mısır mitolojisindeki 'Büyülü Ada' hikayesi: Macerasında gemiciye yardım eden cömert bir yılan karşımıza çıkmaktadır. (Beydiz: 2016:257)

Mısır mitolojisinde yılan simgesine bakarken Firavunlar da gözden kaçmaması gereken bir detaydır. Firavunun kelime anlamı; "Ateşte yanınca yılanı dönüşen"dir. Mısır imparatorlarının sakladığı güç ateşle buluşunca yılanı dönüşür. Bu bir nevi ölümsüzlük demektir. Başka bir kılıkta yaşamaya devam etmektir. Ölümsüzlüğün sırrı yine yılanla taşınmıştır Mısır kültürüne...

Mısır mitolojisinde bir başka hikâyenin baş kahramanı yine bir yilandır. Güneş Tanrısı, Khepri olarak bilinen skarabe şeklinde yeniden doğmak için yeraltı dünyasına doğru bir yolculuk yapar. Yolculuğu sırasında karşısına dev bir yılan olan Apophis çıkar. Bu tehdit karşısında kaos yılanı Apophis'in başını kesen Güneş Tanrısı yolculuğu zaferle tamamlar ve yeniden doğmayı başarır. Yeniden yaşama dönmenin sırrı yılanı alt etmesiyle açığa çıkar.

Hitit kültüründe yılan fallar aracılığıyla dikkat çeker. Bunların başında su yılanı falı gelir. Falcı yılanın hareketlerine göre kişinin yaşamıyla ilgili yorum yapar ve geleceğini tahmin eder.

‘Minos uygarlığında yılan koruyucu sayılmış ve evi koruyan iyi bir ruh ile bir tutulmuştur. Minos dininde yılan, onun kişileştirilmiş tasviri olan yılanlı tanrıça ile özdeşleştirilmiştir. Evi koruyan bu iyi ruha tatlılar ve bal petekleri adak olarak sunulmuştur. Buna delil olarak Knossos'ta bulunan pişmiş topraktan adak için yapılmış yılanların çevrelediği bal petekleri gösterilmektedir. Roma kültüründe, örneğin evin idaresi kapıyı ve ocağı simgeleyen lanus ve Vesta'ya, evin genel idaresinin ise yılanın simgelediği Penates, Manes, Lares ve Genius'a air olduğu belirtilmiştir (Beydiz:2016:259) Evin bekçisi olarak yılanı görmek Anadolu kültüründe de gördüğümüz bir motiftir. Öyle ki atasözlerinde bile rastlarız ona. Örneğin; ‘Su içene yılan bile dokunmaz’ hepimizin günlük hayatta kullandığı bir atasözüdür.

Anadolu Alevi kültüründe dedelerin Cem sırasında yılan veya güvercin kılığına girdiğine inanılır. Haneye yakın görünen yılanlara bu sebeple zarar verilmez ve kutsal olduklarına inanılır. Alevi inancına göre yılan, insan dilinden anlayan tek hayvandır.

Yılanlarla iyi ilişkisi olan bir başka kültür de Bulgar kültürüdür. İbn Fadlan, Bulgarların yılanı öldürmediğini ve kutsal saydığını belirtmiştir. Onlara göre yılanlar ilahi bir gücün temsilcisidir.

Yunan mitolojisinden tanıdığımız kahraman Herakles'in de yılanlarla ilgili iki serüveni vardır. Daha bebekken Hera'nın kendisinden kurtulmak için gönderdiği iki yılanı boğmuştur. Yetişkin olduğunda ise ölümsüzlüğe kavuşabilmek için Hydra isimli yedi başlı su yılanını öldürmüştür. Hydra'nın her başı kesildiğinde yerine iki yenisi çıkmaktadır. Canlanma ve tekrar yaşama dönme sembolüne başka bir örnektir bu durum.

Troia’da Apollon Tapınağının rahibi olan Laokoon, Tenedos adası tarafından ortaya çıkan iki yılan tarafından saldırıya uğramıştır. Çoğu mitolojik anlatıda bu hikâye tanrının bir cezası olarak yorumlanmaktadır. Bu sebeple yılan hikâyede tanrının cezasını yerine getiren elçi durumundadır.

Teyresyas, Tebai krallığında bir gün kırlarda dolaşırken çiftleşen iki yılan görür. Yılanlara sopasıyla dokunduğu an genç bir kıza dönüşür. Yedi yıl bu şekilde dilediğince yaşa. Yıllar sonra tekrar çiftleşen yılanlar görüp onlara dokunduğundaysa bir delikanlıya dönüşür. Yılanlar onun -androjenliği- iki cinsiyeti de tecrübe etmesini mümkün kılmıştır.

‘Asklepios yaşadığı dönemde şifa dağıtan hekim bir tanrıdır. Glaukos hasta olarak şifa için ona başvurur ancak Asklepios bir türlü tedavi için gereken otu bulamaz. Bir gün tesadüfen gördüğü bir yilandan korkup yılanın üzerine taş atıp onu öldürür. Kısa süre içinde ortaya başka bir yılan çıkıp ölü yılanın üstüne bir ot koyar ve ölü yılanın dirilir. Bu otu alan Asklepios Glaukos’u iyileştirir. Bu olaydan sonra yılanların şifa için gerekli otları seçebildiğine inanılır. Günümüzde hala tıp ve eczacılık ile ilgili logolarda yılan simgesinin bulunur. Hermes’in de elindeki değneğinde birbirine dolanmış ve birbirini yemeye çalışan iki yılan motifi bulunur. Bu yılanlar Hermea figürlerinde de ticaretin simgesi olmuşlardır.’ (Beydiz :2016: 265)

Türk şaman inancında yılanın simgesi ise tanrı Erlik olmuştur. Türk mitolojisindeki renk simgeciliği sebebiyle yer altı tanrısı Erlik, siyah ile temsil edilmiştir. Beyaz veya mavi ise Gök Tanrı’yı temsil etmek için tercih edilmiştir. Yılan simgesinin şamanlar için de oldukça önemli olduğuna değinmiştik. Bazı şamanların yılan donuna girdikleri bilinmektedir. Ritüel tören sırasında yılanın hareketlerini taklit eden, elbiselerine yılanı anımsatan nesnelere tapan şamanlar da vardır.

Yılanın yer aldığı destanlardan birisi de Altay ‘*Yaratılış Destanı*’dır. Destanda anlatılan hikâyeye göre Erlik ilk insanlar Eje ve Törüngey’i yasak meyveyi yemeleri için zorlamaktadır. Bu sırada meyve ağacına dolanan yılan elmadan ısırarak Eje’yi kandırır. Yılanın elmayı ısırıldığını gören Eje de elmayı ısırır ve istememesine rağmen Törüngey’in de elmadan yemesini sağlar. Yaratıcı Ülgen yasağı çiğneyen Törüngey ve Eje’yi cezalandırıp dünyada yaşamaya mahkûm eder. Yılanın cezası ise yerin altında yaşamak olur. Ülgen yılanın şeytanlaştığını ve bundan böyle insanlıkla arasına düşmanlık girdiğini söyler. Bu hikâyede de suçlu yine kadın ve yilandır. İkisi de belli

açılardan şeytanlaştırılmıştır. İnsanların yasak meyveyi yiyerek dünyada yaşamaya başlaması ceza olarak görülmüştür. Oysa belki de kadın ve yılan insanlığa sonsuz tecrübe fırsatını yaratan yol göstericilerdir?

Türk kültüründe gelenek haline gelmiş efsanelerden biri de Taberi'nin birinci cildinde anlatılmıştır. Efsanede; boynuzlu bir yılan yaratılmış ve göklerin en yüksek ve kutsal tabakasını yedi kez sarması emredilmiştir. Bu yılanın dört başı ve her başında yedi yüz tane yüzü olduğu anlatılır. Gökyüzünün kutsal noktasından yere doğru asılı durarak gücünü gösterdiği de anlatılır.

Yılanların kralı olarak düşünülen ejderhaların kışı yerin altında geçirdikleri ilkbahardan itibaren ise dışarı çıktıkları düşünülmekteydi. Genelde rutubet ve yeraltı dünyasıyla bağlantılı oldukları bilinirdi. Anlatılara göre insanlar ejderhalara hem saygı duyar hem de onlardan korkardı.

Gücün ve iktidarın simgesi olarak yılanı tarihteki önemli kişilerin asalarında da görmekteyiz. Ege sağlık tanrısı Asklepios'un yılanlı bir sopası vardır. Peygamber asaları yılanı dönüştür: Hz. Musa'nın asası, Hz. Muhammed'in kıyamet günü elinde tutacağı asa da üç başlı yılan olarak resmedilmiştir. Asanın ve yılanın koruyucu bir gücü temsili bu şekilde birlikte sağlanmıştır.

İslami anlatımlarda yasak meyveyi ilk yiyen Havva'dır. Adem'in bu yaşağı çiğnemesine aracılık yapmıştır. Tevrat'ta ise Havva'yı kandıran yilandır. Havva yasak meyveyi yemiş ve ardından Adem'e vermiştir. Bu andan sonra Âdem ve Havva'nın gözleri açılmış ve birbirlerinin çıplak olduklarının farkına varmışlardır. Utandıkları için incir yapraklarıyla kendilerini örtmeye çalışmışlardır. Bu anlatıya göre tanrı yılan ve insan evladı arasına düşmanlık koyarak onları cezalandırmıştır. Yılanın karnı üzerinde sürünüp sürekli toprak yemeye mahkûm edilmiştir. Dünyadaki yaşamı boyunca Havva'nın da sancılı doğumlar yapması bir ceza olarak görülmüştür.

Huri, Hatti ve Hitit efsanelerinin en sevilenlerinden biri de Fırtına Tanrısı ile kötülüğün simgesi yılan şeklindeki dev İlluyanka'nın mücadelesini anlatan hikayedir. Dev yılan burada da tanrıların hayatını tehdit eden bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Türlü uğraşın sonunda yılanı öldüren tanrılar büyük bir zafer kazanırlar.

Kıvılmış yılan bir çemberi anımsatır. Dünya da bir çemberdir ve bu çember tüm ruhları yansıtır. Çemberde başlangıç ve son yoktur, devam eden bir döngü vardır. Aynı hayatta olduğu gibi süreklidir.

Yılan kelimesinin Arapça'daki kullanımı da çok farklı anlamlar içeren bir çeşit sırdır. Arapça'da yılan için kullanılan 'El-Hayyat' ibaresi ve yaşam anlamına gelen 'El-hayat' kelimesi eş anlamlıdır. 'El-hay' tanrı, yani yaratan, başlılayan anlamına gelir. Arapçada Yılan ve yaşam veren kavramlarının aynı kökten geldiğini görmekteyiz. İnanç unsurları ister istemez dile yansımıştır. Yılan yaşamın gücünü yaratan olarak tanrıyla aynı değerlere sahip şekilde aktarılmıştır. Yılan simgesi gerçekte yaşam kavramına bağlıdır. Görünen yılan, yaşam ilkesinin ve tüm doğa güçlerinin koruyucusu olan Büyük Yılanın cisimleşmesinden başka bir şey değildir. Ruhani dinlerin yılanı şeytanlaştırmasından önce bütün evrendoğumların hareket noktasında gördüğümüz eski tanrıdır o. Hayat veren ve onu sürdüren güçtür. Ayrıca insan ruhunun ilk örneklerinden birisidir. (Sözeri, 2000:49)

Yılan, sürekli bir döngüde ölüm gömleğini üzerinden atar. Yeniden doğan ölümsüz enerjiyi ve bilinci temsil eder. Yaşam bu anlamda anlaşılması güç bir enerjidir. Yılan böylece bünyesinde hayatın hem güçlü ve güzel yanını hem de ürkütücü ve anlaşılmaz yanını taşır.

Yılanın temsil ettiği bir diğer yaşamsal fonksiyon da 'yemek'tir. Bir canlının hayatta kalması diğer canlıları yemesiyle gerçekleşir. Yılan bu besleyici kanalın vücut bulmuş halidir. Bize hayatın anlamını sunar. Yaşamın ölümlü ve kendini yemesiyle tekrar doğacağı bilgisini tekrar tekrar verir. Yılana çoğu kültürde pozitif yorumlar atfedilmesi belki bu sebeptendir...

2.3.1. Merkez Sembolizmi ve Yılan:

Dünya mitolojilerinin tümünde yeniden doğuş ile bağlantılı bir merkezden bahsedilir. Merkez kutsal olan ve mutlak gerçekliğin yer aldığı alandır. Mutlak gerçekliğe ait tüm diğer semboller de bu merkezde buluşmuştur. Bahsedilen bu kozmik bölgede yaratılışın başladığı düşünülür. Şifa ile bağlantılı bu simge tüm mitolojilerin kaynağıdır. Yılan, çark-ı felek ve mandala dairenin farklı versiyonlarıdır. Tüm merkez simgeler. Merkez ise yaşamın olduğu yerdir.

Merkez sembolü için önemli bir konu olan Yılançı Takımyıldızı'nda da iki ayrı yılan vardır. Bunlar Caput ve Caudia'dır ve şifanın simgeleridir. Aynı şekilde Türk mitlerinde Lokman hekim adıyla bilinen yaşlı bilge sopya dolanmış bir yılanla

birlikte tasvir edilir. Günümüzde kullanılan tıp sembollerinin çıkış noktası da aynı sembollerdir. Anlatılarda şifa düğümü sonsuzluk düğümüne dönüşmüş ve ardından bu merkez sembolleri tıp sembolünün kaynağı olmuştur. (Bilgili, 2014:40)

Galaktik merkez evrenin simgesel döngüsünün merkezidir. Burası aynı zamanda Samanyolunun da merkezidir. Mitolog Joseph Campbell dönme merkezi olarak ifade ettiği bu merkezin altında tanrısal yaşam enerjisi olduğunu söyler. Bu öz ejderhanın yani kozmik yılanın başının da bulunduğu noktadır. Akrep Ejderha Takımyıldızı bu konumda yer almaktadır. Onu çevreleyen Takımyıldızları ise Yay, Akrep ve Yılançı Takımyıldızlarıdır. Sonuç olarak yaşam merkezi yine bir yılan figürüyle belirtilmiştir. Hayatla ve şifayla bağlantısı bu nedenle kaçınılmazdır.

Çoğu anlatıda yaratılışın başladığı kozmik merkez olarak Hayat Ağacından bahsedilir. Bu ağaç evreni çeviren çift ejderhanın ağzından çıkan alevlerle yaratılmıştır.

Jung'a göre merkez sembolleri Tanrı ve Tanrıçalarla anlam kazanır. Örneğin Tanrı, merkezi her yerde olan, çevresi ise hiçbir yerde olmayan bir dairedir. Jung Tanrıyı daire sembolü ile ifade ederken tanrıçayı ise dünyanın dört yönünü simgeleyen kare ile ifade etmektedir.

Merkez sembolizmi kadim toplumlarda ise ayla bağlantılı olarak aktarılmıştır. Yükselen ay düğümü ejderhanın başı olarak, alçalan ay düğümü de ejderhanın kuyruğu olarak adlandırılırdı. Ay tutulmaları da bu iki düğümün kesişme noktasında oluşur. Altay Türkleri ay tutulmasını yedi başlı ejderhanın Ay'ı yemesi olarak yorumlardı. Bu şekilde kutsal bilgi yine ejderha ile bağlantılı duruma gelir.

“Hindistan'da ‘‘Tek bir taş yerleştirmeden önce...astrolog dünyayı taşıyan yılanın üstünde bulunan kuruluş noktalarını belirtir. Duvar ustası khadira ağacından bir kazık yontar ve yılanın başını sağlamca sabitlemek için tam söylenen yere bir hindistancevizi yardımıyla bu kazığı saplar’’. Bir temel taş kazığın üstüne yerleştirilir. Böylece köşe taşı tam ‘‘dünyanın merkezi’’nde yer alır. Aynı zamanda kuruluş eylemi kozmogonik eşlemin yinelenmesidir, çünkü kazığı yılanın başına ‘‘sabitlemek’’, çakmak, ‘‘ininde Yılan'a vurduğu’’nda, yıldırımını başını kesip ayırdığı’’nda Soma'nın ya da İndra'nın ilk hareketini taklit etmektir. (Eliade,1994:33)

Bireysel düzeyde baktığımızda da hayatlarımızda aynı merkez sembolüyle karşılaşırız. Her insan bilinçli ya da bilinçsiz kendi merkezine doğru bir arayışa girer.

Hayatının belli noktasında yöneldiği yer kendi merkezidir. Bu merkezde kutsal ve gerçek olanı bulacağına inanır. Kıvrılan yılan da aynı şekilde kendi merkezini yaratır. Kutsal ve gerçek olan her şey bu merkezdedir. Örneğin kutsal zaman yani ebediyette bu noktadadır. Aynı Şahmeran'ın tüm benliğiyle ebediyette yer alması gibi. Kimse onun öldüğüne inanmaz. Yılanların şahı bir gün ebedi zamandan çıkıp gelecek diye bekler tüm yılanlar...

2.3.2 Kurban Sembolizmi ve Yılan

Ölüm kendi içinde kesin bir son değildir. Ölüm yeni bir bitki vermesi için yeryüzü Ana'ya ekilen tohumu benzer çünkü ölüm bizi yaşama getiren Ana'ya bir geri dönüş olarak kabul edilir. Arkaik kozmogonilerde de her zaman bir yaratılış için kurban verilir. Başlangıç ve son iç içedir. Kişinin yeniden doğması yani iyileşmesi için ölmesi gerekir.

Tinsel dönüşüm için işkenceye maruz kalmak teması Şahmeran hikayesinde karşımıza çıkar. Şahmeran'ın düşmanları Ona zarar vermek amacını taşıırken yeniden doğmasına vesile olmuşlardır. Şahmeran insanlığa yardım etmek ve bilgisini paylaşmak için kendini kurban etmiştir. Fakat ölümü mutlak bir yok oluş değildir.

Mitler ile aktarılan bilgiye göre yeniden doğmak için ölmek gerekir ve insan elindekini bırakmadan başka bir şey alamaz. Bir şey kazanmak için fedakârlık şarttır. Hayatın yasası istediklerimizi almak için bizden fedakârlık ve emek bekler. Tercihlerimizde bir şey kazanırken hep başka bir şeyi feda ederiz. Kavuşacaklarımız için geride bıraktıklarımız hep olacaktır. Aynı gerçek Şahmeran'da elbette göze çarpar; Bedenini parçalara ayırıp kaydattıkları suyun bir kısmı hayat verici bir kısmı ölümü getirendir. Yaralı şey aynı zamanda kurtarıcıdır. Kalpteki merhameti uyandıran şey acıdır. Yılan bu sebeple hem yeraltı hayatının imgelerinden biri hem yenilenmenin simgesidir.

Her geleneksel toplum için acının ritüel bir değeri vardır, amacının kurbanın tinsel bir dönüşüm yaşamasını sağlamak olduğuna inanılır. Acı ile azizlik mertebesine erişme tarihte birçok hikâyede karşımıza çıkan bir temadır. Acı aynı zamanda ebedi zamana geçişin habercisidir. Kişi dönüşmek ve daha yüksek bir varoluş düzeyine

ulaşmak için ölür. Anka kuşunun kendi küllerinden doğması gibidir bu süreç. Daha iyiye doğru yol almaktır.

Yine hikâyeye dönecek olursak, Şahmeran da kendini mistik bir göreve adanmış olduğunu öğreniriz. Kendisine ihanet eden insanlığa yardım etmiştir. Ancak ölümü son değil yeniden başlamadır. Tüm kültürlerde ölüm başka bir varlık tarzına geçiş olarak görülür. Bu nedenle, daima bir erişirme, yeniden doğum veya dirilmeye dayalı simgelerle ölüme gönderme yapılır. Şiddetli bir acı çekmeden, ölüm ve bir dirilme olmadan hiçbir erişirme mümkün olmaz. Şahmeran hikayedeki kurtarıcı yani kurbandır. Kendini kurban ederek kahramanı kurtarır ve sonsuz bilgiyle ödüllendirir. Burada karşımıza mitik bir yaratılış hikayesi çıkar. Bu hikâyede kurban edilen insanlığın dünyasını terk edip ölümsüzlerin tanrısal dünyasına girer. Aynı şekilde Şahmeran hikayesinde de Şahmeran'ın ölümüne inanılmaz. Bir gün yılanları kurtarmak için dünyaya döneceğine inanılır. Şahmeran'ın özü zamansal değildir, sonsuzdur. Şahmeran hikayesi yeniden doğuşa ilişkin bir hikayedir.

Bu doğuş dualarda, çeyizlerde, rüyalarda, sofralardaki berekettedir. Bu doğuş kadınların hafızasında ve benliğindedir. Ona yapılacak asıl kötülük onu unutmaktır...

Kurban edilme konusuyla bağlantılı olarak kadınların toplumda maruz bırakıldığı bir durum olan "tecrit edilme" den de bahsedebiliriz. Birçok toplumda kadınlar ilk regl olduklarında topluluktan dışlanır ve gözden uzak bir yerde yaşamaya zorlanırlar. Bu kadınların gizli saklı yaşamlarının başlangıcı gibidir. Şahmeran'da gözlerden uzak, yerin altında yaşamaktadır. Bu ortak tecriti başlatan nedir? Kadının kutsallığı tanrıça kültüründen beri yaşam, doğa ve yaratımla bağlantılıyken hangi güç onu tecrit edilmeye zorlamıştır?

Şahmeran'ın hikâyede yaşadığı mağaraya başka bir açıdan değinecek olursak bu mağaranın derin anlamda insanın kendisiyle karşılaşması ve korkularıyla yüzleşmesi anlama gelebileceğini de söyleyebiliriz. Camsap Şahmeran'ı bu gizli mağarada bulur. Burası onun kendisiyle olan yüzleşmesidir. Bilgeyle olan hesaplaşma ve hayatı sorgulama anıdır. Şahmeran'dan tüm hikayeleri burada dinler.

Kendini her an sorgular bu mağarada. Kaçınılmaz olan budur çünkü. Camsap burada özünü arar. Geçici duygular yaşar. Kimi zaman gördüğü hizmetten ve keyiften mutlu olur ancak özlem duygusunu bastıramaz. Kahraman burada yolculuğa özlem duyar. Maceraya atılmayı özler. Evini, ailesini özler. (Üzgül, 2016) Neden yaşadığını

sorgular hale gelir. Zaten asıl amaç budur. Sorgulanan hayat kahramana yeni yollar, yeni maceralar açar. Öze giden yol bu yoldur. Mağara bir anlamda da kahramanın bilinçaltıdır. Hem iyiliği hem kötülüğü içinde barındıran derin bir kuyudur. Burada kahramanın yüzleşeceği ‘gerçek’ kendisidir. Camsap’ı özel yapan şey ‘insan olma’ çabasıdır. Bu onun olgunlaşma hikayesi ve kendini tanıma sürecidir.

2.3.3. Dövalite ve Yılan

Yılanın mitoloji ve kimliklerdeki tanımı eril ve dişil özellikleri de bünyesinde bulundurmaktadır. Yılan simgesinin çok yönlü oluşu böylece bizi ölümsüzlük ve birlik düşüncesine yönlendirmektedir.

Hikayemizde Şahmeran’ın bedeni iki parçaya ayrılır. Bir parça zehirlidir. Kötülerin sonunu getirir. Diğer parça ise şifalıdır. Hikâyenin kahramanına sonsuz bilgeliğin yolunu açar. İyi ve kötü- şifa ve zehir bir aradadır. Biri varsa diğeri de vardır. Karşıtlıklar olmadan ilerleme olması mümkün değildir. Işığın kıymetini anlamamızı sağlayan şey karanlıktır, sıcaklığın kıymetini bilmek için de soğukta kalmak gerekir. Şahmeran bu ikililiğin bedene bürünmüş halidir...

Tarihler ve kültürler değişse de belli simgeler aynı kalmaktadır. Bazı simgeler insanlarda ortak olgulara dönüşmüştür: Şifa, bereket ve doğurganlık için her zaman simgeler yaratılmıştır. Çift başlı yılanın simgelediği iyilik ve kötülük gibi. Cezalandırıcı ve bağışlayıcı Şahmeranı örneği bir kez de bu simgeyle karşımıza çıkar. Aynı yılanın zehirli ve zehirsiz türü gibi... Yılanla karşılaşmak uğursuz kabul edilse de yılanların şahı Şahmeran’ın insanları koruduğuna inanılır.

Şahmeran dişil enerjinin önemli bir sembolüdür. Dişil enerji denge anlamına gelmektedir. Eril ve dişilin dengelendiği enerjidir. Doğayla uyumlu yaşamaktır. Kendin için değil bütün için yaşayabiliyorsan dişil enerjin dengede demektir. Hangi bedende olduğumuzun bir önemi kalmaz bu aşamada. Beden ve ruh arasında bir bütünlük sağlanır. Bu bütünlük beni bizle bağlayan bütünlüktür.

Şahmeran ve Camsap insanın kendi içindeki iki başlılıktır. İyi ve kötü mücadelesi evrenseldir ve en başta içimizde gerçekleşir. İnsanın tanrısal ve zayıf kısmı sürekli çatışma halindedir. Şahmeran bu kutsal kısımdır ve zoru başarır. En zor şey insanların kusurlarıyla baş etmesi, kusurlarını keşfedip kendini onlara rağmen

sevmesidir. Şahmeran da Camsap'ın kusurlarını bilir ancak onu affeder ve sonsuz bilgiyle ödüllendirir çünkü Camsap olmadan Şahmeran bu kahramanlık hikayesini gerçekleştiremez. Işık varsa karanlık sayesinde.

Camsap insan olmaya çalışan yanımızdır. Sorgulayan ve anlamaya çalışandır. Şahmeran yani yılan ise öğretmendir, bilgeliktir. Aynı elmayı Âdem ve Havva'ya veren yılan gibidir. Elma bilinçtir. Bilinci fark eden artık doğru ve yanlış ayırabilir. Bu noktada düalite başlar. Acı ve sevinç başlar. Şahmeran bize erdemlerin zaman ve mekanla alakası olmadığını hatırlatır.

Sonsuz bir şimdi ve burada boyutu vardır. Tüm geçici düşüncelerin kesildiği bir şimdi vardır. Burada zamanın seni hapsetmediği bir şimdi vardır.

Bazı uygarlıklarda ayın hem eril hem dişil özellikleri vardır. İlk yaratıcı tanrı ve tanrıça arketipi olma özelliği taşır. Aynı Türk mitolojisindeki kurdun hem eril hem de dişil özellikte olması gibi. Androjenliğe bir örnektir bunlar. Düaliteden doğan bütünlük... Yılan da aynı bütünlüğüm temsilidir. Dişil özelliklerinin yanı sıra bir başka açıdan ise yılan erildir. Türk mitolojisinde Evrendoğum yumurtasını döller.

“Arkaik dinlerde Yüce Varlıklar androjendir, hem erkek hem kadındır, hem Göksel hem Yerseldir. Androjenlik özerkliği, gücü ve bütünlüğü gösteren genel bir formüldür, bir tanrının androjen olduğunu söylemek hemen hemen onun nihai varlık, nihai gerçeklik olduğunu söylemektir.” (Eliade, 2018:198)

Hikâyeye dönecek olursak yılan insan nefsinin simgesi olurken Şahmeran'ın gönül gözünü açan kilit olarak anlatıldığı bir bütünlüktür yine karşımıza çıkan. Kadın ve yılanın toplumdaki ortak temsilinden birisi de buldukları ortamda ikilik çıkaracakları düşüncesidir. İkisinin de uğursuzluk getirdiğine inanılır. Ancak şifa da güç de onların adıyla gelir. Demek ki kudretli olandan hep korkulmuştur.

Yaratıcı kadın bedeni Şahmeran'da yılan ile betimlenir. Bu erkek ve kadının birlikteliği midir? Suçlanan ve korkulan tanrıça tanrısal gücü de benliğinde barındırmaz mı? Erkek egemen bakışın ağırlığında ezilen mitler tek pencereden baktığı dünyanın ne kadarından haberdar olabilir ki?

2.3.4 Günah Keçisi:

“Önce suçlama vardı. Âdem Havva’yı suçladı, Havva yılanı. “ (Campbell, 2013)

Günah keçisi ritüeli insan türünün başlangıcına dayanmaktadır. Her toplumda kötülük ve sıkıntılı olayları uzaklaştırmak için düzenlenen çeşitli seremoniler vardır. Birbirinden oldukça farklı olsa da bu seremonilerin ortak mesajı günahın bir varlıktan diğerine geçebildiği inancıdır. Dolayısıyla bu inanç suçluluk hissinden kurtulmanın başka varlıkları kullanarak mümkün olabileceğine dayanır.

İnsanlar yaşanan felaketlerin ardından duydukları öfke sebebiyle belli kişi ya da grupları hedef haline getirmeye başlarlar. Zamanla günah keçisi de bu suçlamaya maruz kalan kişi ya da grupları temsil eden bir kavram haline gelmiştir.

“Tarihte en geleneksel günah keçisi kadınlar olmuştur. Bu durumun en rahatsız edici örneği Orta Çağ’daki cadı avlarıdır. Kadınlar toplumsal çöküntüleri bastırmak amacıyla sebepsiz suçlamalara ve cezalandırmalara maruz kalmıştır. Bir suçlu bulma ihtiyacından ortaya çıkan ve ezilen toplum üyelerinin acımasızca cezalandırıldığı bu dönem tarihin en karanlık yıllarıdır. Suçlananlar genellikle yalnız yaşayan ve toplum ile kilisenin dayatmalarına karşı bir yaşam şekli tecrübe eden kişilerdi. Çoğunun ailesi ya da finansal desteği yoktu. Toplum için yük olarak görünen bu kişiler günah keçisi ilan edilerek yok edilmiştir.” (Campbell, 2013, 88)

“Cadı avı erkeklere kadınların güçlerinden korkmayı öğreterek, kadın erkek ayrımını derinleştirmiş ve toplumsal yeniden üretimin esas unsurlarını yeniden tanımlamıştı. İlksel birikimin ve kapitalizme geçişin temel yönlerinden de birisidir. Cadı avı aynı zamanda Avrupa’da halk arasında kitlesel bir psikoz oluşturmak amacıyla çok çeşitli propaganda araçlarına başvurulduğu ilk katliamdır.” (Federici, 2011)

Kadının tüm günahların sebebi olarak görüldüğü fikri dini anlatılar dışında Yunan mitolojisinde ve oyunlarında da bariz örneklerle aktarılır. Yunan oyun yazarı Menandros, “Karısına harfleri öğreten biri hastadır; yılanı biraz daha zehir veriyordur.” şeklinde cümleleri kaleme alabilmiştir.

Mitolojik hikayelerde de aynı zihniyet vardır. Bu hikayelere göre erkekler tanılarla yan yana acısız, rahat bir yaşam sürüyordu. Kadın ise sonradan düşünölmüş bir şeydi. Aynı Zeus tarafından gönderilen Pandora gibi...

‘‘Zeus’un Pandora’yı dünyaya gönderme sebebi insanları cezalandırmaktır. Pandora, yanında hiçbir zaman açmaması gereken bir kutu da getirmiştir, ama o bu kutuyu açar ve böylece kötölüklerin tüm dünyaya yayılmasına sebep olur. Pandora’nın gelişinden beri insanlık çalışmaya, hastalanmaya, yaşlanmaya ve sonunda da ölmeye mahkûm edilir. Bir kadını günah keçisi olarak aktaran bu hikâye İsa’dan önce 8. yüzyılda Hesiodos tarafından yazılmıştır. Verdiği mesaj çok açıktır ve tüm Yunan mitolojisine yayılmıştır. Bugün toplumlarda kadının karşılaştığı tüm ötekileştirmeler erkeklerin kurguladığı, yazdığı ve kulaktan kulağa aktardığı hikayelerin eseridir. ‘‘ (Campbell, 2013, 76)

Anadolu’ya baktığımızda ise kadının günah keçisi olarak betimlendiği bir figür olan ‘‘alkarısı’’ karşımıza çıkar. Alkarısı, yeni doğan bebeklerin ve annelerin ölümlerine sebep olduğu söylenen ve sadece canını alacağı kişiye görünen yaratıktır. Ondan korunmak için anne ve bebeğin odasında belli nesnelere bulundurulur; bıçak, ekmek ve iğne bunlardan bazılarıdır. Alkarısı genellikle yaşlı, çirkin ve korkunç olduğu tanımlanır. Yaşlı olması tesadüf değildir çünkü yaşlı kadın, doğurgan olma özelliğini yitirmiş kadındır. Biliyoruz ki toplumumuzda bu özellik kadının kutsal sayılma sebeplerinden birisi olarak görülür. İdeal kadın tasviri; güzelliği, gençliği ve doğurganlığı içerir. Bunlardan yoksun olan kadın korkunç ve çirkindir.

Alkarısı figürüyle toplumun kıymetli gördüğü (yeni doğum yapmış) kadın, toplum tarafından değersiz görölen (doğurgan olmayan) bir başka kadın tarafından korkutulmuştur. (Şimşek: 2017)

Anadolu’nun birçok bölgesinde bilinen bu yaratık acaba neden erkek değil de bir kadındır? Kadının yine bir korku figürü haline getirilmesi tesadüf müdür? Yoksa mitolojik hikayelerden beri gelen bir erkek egemen kültürün uzantısı mıdır?

Tüm bu hikayelerde yılan kadının itaatkarsızlığını temsil eder. Kadının suç ortağı olarak tanımlanır. Toplumda kadına karşı duyulan güvensizliğin başlama noktası belki de bu suçlamaydı. İncil mitolojisine göre Havva’nın itaat etmediği an yılanın yönlendirmesi ile başlar; ‘‘Yılan beni kandırdı ve ben de yasak meyveyi yedim’’ der. Bunu yaparak insanlığı cennetten koparıp dünyanın zorlu koşullarında

yaşamısına sebep olur. Cennet tekliğin yeridir. Kadın ile erkek, iyi ile kötü, Tanrı ve insanlar diye bir ayrımın olmadığı bir yerdir. Dünya ise tüm karşıtlıkların evidir. Bu yüzden Havva hiçbir zaman affedilmez. Erkekler cennetten kovulma mitini dünyada gerçekleşen tüm felaketlerin, yaşamın tüm sıkıntılı tecrübelerinin sebebi olarak görür. Kendi egemenliklerini gerekli gösterebilmek için tüm olumsuzlukların sebebi olarak kadının itaatkarsızlığını bahane ederler. Tüm toplumlarda bağımsız ve güçlü olan kadından her zaman korkulmuştur çünkü kadının bilgi aracılığıyla neleri başarabileceğini bu sistem çok iyi bilmektedir. Bunun önüne geçebilmek için kadın ya tanrısallaştırılmış ya da şeytanlaştırılmıştır. İnsanlıktan uzaklaştırılıp böylelikle potansiyelini kullanması engellenmiştir. Kuşku ve korku duyulan bir figür haline getirilip kendine olan güveni de bilinçli şekilde kırılmıştır. Dünyanın ahlak yapısı kadınlar üzerinde kurulmuş ve bedensel arzuları üzerinde otorite kurulmuştur. Bu arzuların tümü tabu haline getirilmiş ve erkek egemen sistemin izin verdiği ölçüde yaşanabilir bir kalıba sokulmuştur.

Ataerkil egemenliğin sözde haklılığı kadını ve yılanı günah keçisi ilan etmesiyle tescillenir. Ancak yüzyıllar boyu bitmeyen suçlamaya rağmen kadının şifa veren, bereket saçan ve hayata getiren özelliklerini bir türlü inkâr edilemez. Tüm baskılara rağmen kadın yine de itaat etmez. Çünkü aslında elmayı yemek bir suç değildir. Dünyaya gelmenin ve yaşamı tecrübe etmenin bir ceza olmadığı gibi... Dünyaya yaşamı getiren kadındır. Havva yaşadığımız ve geçici evimiz olan dünyanın anasıdır. Dünyadan önce cennette ne zaman vardır ne de hayat. Doğumu, sevinci, hüznü, umudu, merakı yani bizi biz yapan her duygu ve olguya aracılık eden Havva ve yilandır. Havva'nın tek suçu "bilmek"tir...

Resim 2.1: Misafir Odasında Şahmeran

(Foto: Burcu KARA, Tekirdağ, 2017)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİKAYE ANLATICILARINDA ŞAHMERAN

Bu tez çalışmasının son bölümü Şahmeran hikayesi anlatıcılarıyla yapılan görüşmeler çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Üç kadın, üç erkek olmak üzere altı hikâye anlatıcısı ile görüşülmüştür. Görüştüğüm bu hikâye anlatıcıları İstanbul, Sivas, İzmir ve Antalya şehirlerinde ikamet ediyorlardı. Görüşmecilerin isimlerini tezde belirtmedim. Bunun yerine isim ve soy isimlerinin baş harfleri ile onlardan bahsettim⁴. Görüşmeciler ile yolumun kesişmesi elbette Şahmeran aracılığıyla oldu. Hikâyenin insanların kalbinde ve zihninde taşıdığı anlamı merak etmem ve Şahmeran'ı farklı anlatıcılardan dinleme isteğim beni bu kişilerle bir araya getirdi. Şahmeran'a ortak bir sevgi duymamız güzel diyaloglara ve paylaşımlara vesile oldu.

⁴ Görüşülen kişiler A.Ç, E.Ş, G.B, G.K, S.D VE S.S şeklinde kısaltılarak tezde yer almıştır.

Bu bölümde öncelikle görüştüğüm anlatıcıların hikayelerle olan serüveninden bahsedeceğim. Hikâye anlatma sanatının bu kişiler için ne ifade ettiği ve yaşam pratiklerinde nasıl onlara eşlik ettiği üzerine paylaşımlar aktaracağım. Ardından bu kişilerin dilinden dinlediğim Şahmeran hikayelerini paylaşacağım. Bu noktada hikayelerin ne anlamda farklılık gösterdiğine değineceğim. Aktarılan hikayelerdeki ortak temaları da aktaracağım. Farklı hayatlar üzerinde Şahmeran'ın ne gibi izler bıraktığı da yine bu bölümde inceleyeceğim başka bir konu. Ayrıca görüşmeciler için Şahmeran'ın neden özel bir hikâye olduğundan ve ne gibi toplumsal cinsiyet rolleriyle bağlantılı olduğundan bahsedeceğim.

3.1. Görüşmecilerin Hikâye Anlatıcılığı Serüveni

Sorduğum soruların ardından anladım ki görüşmecilerin hikâye anlatmaya başlama süreçleri birbirinden oldukça farklı ancak hikayelerden aldıkları güç tümünde ortak. Bir şekilde yolları hikayelerle kesişen anlatıcılar bunu hayatlarında önemli bir dönüm noktası olarak görmekte. İçlerinde hikayeleri kalabalık gruplara anlatan olduğu gibi geceleri uyku vaktinden önce torunuyla baş başa hikayelerin dünyasına yol alan da var.

Hikayelerle olan serüveniniz nasıl başladı? diye sorduğum anda görüşmeciler kendilerini bir anda geçmişte buluverdi. Fark ettik ki bu serüvene açılan kapıyı gösteren hep büyükanneler olmuş. Kitaplarla tanışmadan çok evvel büyükannelerin zihinlerinde bir hazine sandığı gibi sakladıkları kutulardan öğrenmişler ilk hikayelerini. Bu fark ediş hikâye anlatıcılığının kadınlar sayesinde nesiller boyu aktarılan bir değer olduğunu da hatırlatmış oldu bizlere. Görüşmecilerden G.B bu soruya şu şekilde yanıt verdi: “Hikayelerle beni ilk buluşturan anneannem oldu. Küçüklüğümü düşününce geceleri uyumadan anneannemden dinlediğim hikayeler gelir aklıma. Defalarca dinlediğim ama bıkmadığım hikayelerden her dinlediğimde başka bir şey öğrenirdim. Hikayelerin dünyası ne kadar dolu ne kadar kalabalık diye düşünürdüm.”

Çocuklar için hayal gücü en eğlenceli oyuncaktır. Kimlik kazanma süreçlerinde hayal edebildikleri ölçüde başarılı olur çocuklar. Bu anlamda dinlenen veya okunan hikayelerin en sihirli gücümüz olan hayal gücümüzü ne kadar beslediğini

hepimiz biliyoruz. Başka hayatları anlamanın, doğayı sevmenin, uzak ülkeleri öğrenmenin ilk ve en güçlü kaynağı elbette hikayelerdir. Demek ki kendimiz dışında dünyada ne tür canlılar olduğunu ve onların nasıl yaşadıkları üzerine düşünmemizi sağlayan ilk şeylerden biri büyükannelerimizden dinlediğimiz hikayeler oluyor. Başkalarını anlamaya çalışırken aslında kendimizi anlamaya çalıştığımızı bu hikayeler sayesinde keşfediyoruz. Tezin önceki bölümlerinde Şahmeran'ın çok önemli bir bilgi aktarıcısı olduğuna değinmiştim. Demek ki büyükannelerimiz bu geleneği devam ettiren diğer bilgelermiş. Kadınlar arasında çok net görülmesi de oldukça derinden hissedilen bu gönül ve güç birliği acaba Şahmeran'ın hatta daha da ötesinde Tanrıçaların bizlere bıraktığı bir miras mı?

Hikayeler üzerine yaptığımız görüşme ışığında anlatıcıların tümü için en özel hikâyeye anlatıcısını sorduğumda elbette akla ilk gelen büyükanneler oldu. Anadolu'nun farklı bölgelerinde yaşamış olan bu kadınların torunlarına anlattıkları hikayelerden birisi de Şahmeran olmuştur. Peki bu ortaklığın sebebi nedir? Kültür, bölge ve zaman değişirken nasıl oluyor da Şahmeran ortak bir değer olarak bu hikâyeye anlatıcıları arasındaki yerini korumayı başarıyor? Acaba Şahmeran öz bir hikâyeye yani bir mit olduğu için mi bunu başarabiliyor? Sanırım net bir sona sahip olmayan Şahmeran'ın hikayesi diğer tüm hikayelerin de doğuş noktası olmuş diyebiliriz.

Görüşmeci E.Ş ise “Şahmeran benim en çok anlattığım hikayelerden birisi. Onu anlatmak bana güç ve umut veriyor. İyilik ve bilgeliğin koruyucusu bence. Sanki tüm hikayeler onun hikayesinden türemiş. Başı ve sonu belli değil. Hiç bitmeyecek bir hikâyeye olduğunu düşünüyorum.” sözleriyle bu konuya değindi.

Hikayelerle ilk tanışıklıkları üzerine konuşmamızın ardından görüşmeciler birer hikâyeye anlatıcısı olma süreçlerinden de bahsettiler. Yakın çevresi tarafından hikayeci nine olarak bilinen G.K en çok torunlarına anlatıyor çok sevdiği hikayelerini. “İstanbul'a taşınmadan köyde daha farklı bir hayat vardı. Kalabalıktık, bir aradaydık. Akşamları ne yapacağız otururduk, çay içerdik, konuşurduk. Benden de hep hikâyeye isterlerdi. Derlerdi ki çok gerçekçi anlatıyormuşum. Şimdi İstanbul'da o kalabalık yok evimizde. Ben yine anlatırım ama hikayelerimi. Bu sefer torunlar dinler.”

Hikâyeye anlatıcılığını bir meslek olarak yürüten G.B ise yıllar sonra hikayelere dönüşünü şu sözlerle anlatıyor: “Hepimizin çocukluk anıları arasında dinlediğimiz hikayelerin önemli bir yeri var bence. Bu kişiliğimizi bile etkiliyor. Sonra yetişkinlik

geliyor ve bir şekilde uzaklaştığımızı sanıyoruz hikayelerden. Ben tekrar hikayelere sarıldım çünkü bana güç verdiklerini gördüm. Anlatmak o olayı yaşamak gibi güçlü bir şey. Ne anlatırsak sözlerle bir gerçeklik yaratıyoruz. Ben de iyiliğin kazandığı hikayeler anlatıyorum ve dinleyenlere umut vermek istiyorum. Genelde kalabalık gruplara anlatıyorum. Haftanın birkaç günü bir araya geliyoruz bu gruplarla. Tamam para da kazanıyorum ama en çok o kalabalığın birlikteliği mutlu ediyor beni. Sözler sayesinde aynı duyguya girip aynı şeyleri hayal edebiliyoruz. Bu çok değerli bir şey bence.”

Akademisyen olan S.S ise hikayelerle olan serüveninin öğrencileri sayesinde başladığını söyledi. ‘‘Benim hikâye anlatıcısı olma durumum aslında üniversitede verdiğim dersler sayesinde oldu diyebilirim. Baktım bu kişilere ulaşmanın ve bir şeyler anlatıp öğretmenin en etkili yolu. Yani her anlatılan aklımızda kalmıyor ya da dikkat çekmiyor ama hikayeler başka. Hikayelerin gücü büyük bence. Merak uyandırıyor ve illa bir mesaj bir ders veriyor bize. Zamanla bende de bir alışkanlık oldu bu yöntemi kullanmak. Önce ders konularımı hikayelerle aktarmaya başladım. Daha sonra bilindik hikayelerin dünyasını merak ettim. Şahmeran mesela...Çok dinlediğim bu hikâyeyi ben nasıl anlatırım ve hangi gözden anlatırım diye merak ettim. Hem kendim iyi hissettim hem de dinleyenlerden olumlu tepkiler aldım. İşte dedim hikayelerin gücü kaçınılmaz.”

Bir başka görüşmeci olan A.Ç ise hikâye anlatma serüvenini şu sözlerle anlattı: ‘‘Hikâye anlatıcılığına beni güçlendirdiği için başladım. Hikayeleri aktarmak beni mutlu ediyor çünkü son yıllarda sosyal medya kullanımının artmasıyla iletişim kurmayı ve paylaşmayı özledik. Bu nedenle son zamanlarda tekrar hikâye anlatıcılığına olan ilgi arttı bence. Ben bu anlamda önce çocuklarla çalıştım. İlk çocuklara masal anlattım ve sonra yetişkinlere. Bence bunda bir sınır olmamalı. Aslında seven ve yürekten isteyen herkes hikâye anlatabilir.”

Görüşmeciler hikâye anlatma sanatıyla olan serüvenlerini aktardıklarında hepsinin farklı sebeplerle bu yolda ilerlemeye başladığını gördüm. Ancak alıntılarda da değindikleri gibi tümü hikayelerin gücünden bahsediyor. Hikayelerin anlatıcı için de dinleyiciler için de kaçınılmaz bir dönüşüm yarattığına değiniyorlar. Meslek olarak hikâye anlatıcısı olan da kişisel bir ilgi sebebiyle hikâye anlatan da hikayelerin bu güç veren etkisini hissediyor.

3.2 Görüşmecilerin Dilinden Şahmeran Hikayesi

Görüştüğüm kişilerin tümü Şahmeran hikayesini bilen anlatıcılar. Onlardan Şahmeran hikayesini bir de bana anlatmalarını istedim. Dinlediğim versiyonların ortak noktalarını ve farklarını inceledim. Anlatıların tümünde temel olay örgüsü ve karakterler aynı. Hikâyenin verdiği mesaj ve içerdiği temalar da oldukça benzer. Bunca zaman Şahmeran hikâyesinin değişmeden aktarılmış olması ve farklı bölgelerde aynı temaları içermesi de gözlemlediğim konular arasında.

Görüşmecilerden A.Ç kendi anlattığı Şahmeran versiyonuyla ilgili şu açıklamaları yaptı: ‘‘Hikâyenin ana zinciri tüm versiyonlarda aynı kalıyor. Bölgeden bölgeye fazla değişmiyor. Örneğin kimi hikâyede hasta olan hükümdarın kızı. Camsap kıza baktığında gönlüne Şahmeran düşüyor. Sonunda da Şahmeran bilgeliğiyle kıızı kurtarmış oluyor. Benim anlattığım versiyonda Camsap Şahmeran’ın yerini söylemiyor. Birçok işkenceye maruz kalıyor. Hükümdar kurnazlığıyla Şahmeran’ın yerini öğreniyor. Camsap ayrıca Şahmeran’ın ölümüne dolaylı sebep olmaktan ötürü çok mutsuz ve ölmek istiyor. Sonunda sahip olduğu bilgiye planlamadan ulaştığını aktarmak benim için önemli. Aralarındaki dostluğa ve sevgiye rağmen Camsap’ın Şahmeran’a ihanet edebileceğini ben anlatmak istemiyorum. Burada önemli bir mesaj var. Planlar yaparak haksız yollarla bilgiye ve şifaya ulaşamayacağını anlatmak istiyorum.’’

S.D ise hikâyeyi şu sözlerle aktardı: Şahmeran aslında iyinin temsili. Çok sevdiği dostundan uğradığı ihanete rağmen iyilik yapmaya ve düşünmeye devam eden bir temsil. Bu herkes için önemli bir ders. Demek ki hayat böyle bir şey ve hayatta böyle iyiler de var. İhanete karşı fedakârlık ne kadar etkileyici.’’

Görüşmeci S.S’nin hikâyeye dair aktarımı: ‘‘ Şahmeran Camsap’a hayata dair birçok konudan bahsediyor. Arkadaşlık, sevgi, kadın erkek ilişkisi vs. Ancak Camsap sıkılıyor. Geri dönmek istiyor. Şahmeran Camsap’ı sevdiği için gitmesine izin veriyor. Camsap’ın vücudunun pul pul olması yılanlarla vakit geçirdiği zamanlardan kalan bir benzeme. Çünkü vakit geçirdiğimiz kişilere benzeriz. Bana göre bu pullar bir çeşit koku da olabilir. Camsap evine dönünce küçük bir köye yerleşiyor. Marangozluk yapmaya başlıyor. Çok yetenekli. Burada çalışırken genç kadınların Şahmeran motifiyle nakış işlediklerini görüyor. Yani halk Şahmeran’dan haberdar. Vezirin

Camsap'ı ikna edişi: Camsap'a işkence etmeyen vezir onu tatlı dille, yemekler ikram ederek ikna ediyor. Yılanlara zarar vermeyeceğini söylüyor. Şahmeranı yakalayınca altın tepside getiriyorlar. Şahmeran Camsap'a diyor ki sen ihanetinin pişmanlığını çekiyorsun iyisi mi başımı kaynattıkları suyu iç ki rahat öl. Kuyruğumun suyunu paşaya ver ki içip iyileşsin. Aslında başındaki sıvı bilgi ve şifadır. Kuyruğundaki su zehirlidir ve içen vezir ölür. Paşa iyileşiyor. Camsap ise Şahmeran'dan tüm değerli bilgileri alır. Şahmeran Camsap'ın ne kadar üzülüğünü bildiği için onu cezalandırmak yerine affeder ve tüm gücünü ona emanet eder.”

Görüşmeci E.Ş Şahmeran'ın hikayesini mitolojideki tanrıçaların mücadelesine benzetir. “ Sümerlerdeki İnana'nın mücadelesi Şahmeran'ın mücadelesiyle benzerlik gösteriyor. Mısır'da Kleopatra'nın Sezar'a karşı olan mücadelesi de aynı şekilde. Yılan konusu kutsal anlatılarda da geçiyor. Tevrat'ta geçiyor örneğin. Özellikle Havva'dan önceki kadın Lilith yılanlarla çok bağlantılı tutuluyor. Örneğin Medusa da Zeus'a karşı mücadele veriyor ve saçları yılanla dönüşüyor. Neolitik Çağ'da da yılan, kadın ve bereket bir arada. Bunların tümü bağlantılı semboller. Örneklerini bu kadar fazla görmemiz bunun kaçınılmaz bir kanıtı. Tarihe baktığımızda ihanet eden hep kadın ancak bu hikâyede ihanet eden bir erkek. Şahmeran anlatısı erkek aklıyla çok harmanlanmamış. Anaerkil akılla anlatılmıştır. Burada erkek aklına zıt bir anlatım var. Diğer tüm anlatılara bir karşı çıkış. Şahmeran'ın dünyası yer altı dünyasıdır. Kadın ve toprakla bağlantılıdır. Kadının toprakla özdeşleştirilmesi çıkar karşımıza: Neolitik Çağ değerleriyle bağın kopmadığını gösterir. Şahmeran, bilgisini aktararak ihanet edeni ödüllendiriyor. Çukur ise yer altını anlatıyor. Anne karnıyla bağlantılı olabilir. Birçok yazılı hikayedeki ihanet anlayışına ters bir ihanet var. Hikâyede eril akılla üretilen sistemin kurtuluşu ana eril bilgiyle sağlanıyor. Kadın akli doğayla barışık. Kadın aklının bilgisi iktidarın devamını sağlıyor hikâyede. Anlatıyı seven bir toplumuz. Şahmeran figürünü karşılayan şeyler coğrafyada olduğu için bu hikâyeye unutulmamış. Doğayla iç içe olan toplumların yılanla bağlantısı hep vardır. Hayatımızda Şahmeran'ın bir karşılığı var. Günlük hayatta kişileri iyi hissettiriyor. Şahmeran son tanrıçanın mücadelesi olarak kabul edilebilir. Tanrıça kültürünün günümüzde kalan son halkası olabilir. Kültürdeki son anaerkil anlatı olabilir. Çoğu anlatıdan daha öznel.”

Bu konuda görüşmeci G.B'nin görüşleri de benzerlik gösterir. O da aynı hususa, şahmerandaki iyilik, affedicilik vurgusuna dikkat çeker: "Onlarca farklı Şahmeran anlatısı dinledim ama hikâyenin sonu her zaman aynı ve farkları anlatıcıdan kaynaklanan ufak farklar. Hikâyenin verdiği mesaj anlatıldığı tüm bölgelerde aynıdır. İhanete uğramasına rağmen tüm bilgeliğini insanlığa armağan etmeyi seçen Şahmeran'ın hikayesi aslında karşılıksız iyiliği öğütleyen bir tanrıçanın hikayesidir." şeklindedir.

Görüşmeler sırasında hikâyeye özgü bahsedilen temalardan birisi de yine tezde değindiğim sonsuzluk temasıdır. Mitolojide yılanın karşılık geldiği sonsuzluk ve yenilenme konuları Şahmeran hikayesinde de aynı anlamı korumaktadır. Başlangıç ve bitiş belirsizdir. Anlatıcılardan G.B bu konuya şu sözlerle değinmiştir: "Şahmeran'da aslında net bir son yoktur. Sonsuz bir döngü vardır. Kıvrılmış yılan gibi aynı. Ne başı bellidir ne sonu. Belki de ne başı vardır ne de sonu. Şahmeran ölmüş müdür yoksa aktardığı bilgeliğiyle hala yaşamakta mıdır bilinmez..."

Yılanın mitolojideki anlamı ve sonsuzluk teması başka bir anlatıcı tarafından aşağıda olduğu şekliyle şöyle anlatılmıştır: "Beni en çok etkileyen hikayedeki zaman algısı. Buradaki zaman döngüselidir. Zaman halka halindedir. Yılan da aynı şekilde. Sarmal bir yapı var. İnsanın doğumu ve ölümünün bir arada oluşunu hatırlatıyor. Yılanın sonsuzluğu ifade ediş şekli olan döngüsel ifade zamana da yansımış olabilir. Ölümün bir son olmayışı. Bu sarmal olma durumu Şahmeran hikayesinin bitip sürekli tekrar anlatılmasıyla da aynı ifade."

Görüşmecilerin üzerinde durduğu bir başka konu da Şahmeran motifinin sanatta kullanımını üzerinedir. Bu motifin birçok sanatçı için ilham kaynağı olduğu tüm anlatıcılar tarafından aktarılan bir konudur. Anlatıcıların kimisinde Şahmeran motifli nakışlar bulunmaktadır. Kimisi de bu motifin kullanıldığı eşyaları aile büyüklerinde görmüştür. Bahsedilen bu eşyaların tümü değerli kabul ediliyor ve buldukları evlere bereket getirdiklerine inanılıyor. Anlatıcılardan G.K "Şahmeran'lı bir cam süsümüz vardı. Oturma odamızın girişinde duvarda asılıydı. Evin koruyucusu olarak görürdük onu. İstanbul'a taşınırken onu kaybettik. Tüm ev halkı buna çok üzüldü ve evimizde Şahmeran'ın yokluğu bizce hep hissedildi" demiştir.

Görüşmeci S.S ise "Evimizdeki nakışlarla tanıdım Şahmeranı. Ailede de hep anlatılırdı. Örneğin köyde yaşayan kişilerin yılanı öldürmekten çekindiğini biliyorum.

Evin bekçisi sayılır yılan. Bazı bölgelerde ölen insanın ruhunun yılanla geri döndüğüne inanılır. Yılan süt sever diye bahçesine süt bırakanlar da olur.” demiştir.

Şahmeran’ın tanrıçalarla olan benzerliği de görüşmeler sırasında bahsedilen temalar arasındadır. A.Ç ‘‘Şahmeran son tanrıçanın mücadelesi olarak kabul edilebilir. Tanrıça kültürünün günümüzde kalan son halkası olabilir. Kültürdeki son ana eril anlatı olabilir. Çoğu anlatıdan daha öznel. ‘‘ sözleriyle bu konuya değinmiştir.

Hikaye anlatıcısı G.B’nin bu soruya cevabı şu şekildedir; ‘‘ Şahmeran ile olan bağım hiç kopmadı. Çocukluğumda dinledikten sonra ona karşı duyduğum sevgi hiç bitmedi ve hikaye anlatmaya başlayınca Şahmeran’ı anlatmalıyım diye düşündüm. Bana güç verdiği ve çalışmalarına ilham olduğunu hissediyorum.’’

Alıntılarda da belirtildiği gibi görüşmeciler Şahmeran hikayesindeki güçlü kadın simgesine dikkat çekiyor. Mitolojideki birçok anlatı ile Şahmeran hikayesi arasındaki benzerliğe yoğunlaşıyorlar. Şahmeran’ın anaerkil bir aklın ürünü olduğu da düşünülüyor. Görüşmecilerin yanıtları yılan, kadın ve Şahmeran üçlüsünü bir araya getiriyor. Anlatılan Şahmeran versiyonlarının tümünde Şahmeran iyiliğin ve bilgeliğin simgesi olarak kutsanıyor.

3.3 Şahmeran Hikayesine Toplumsal Cinsiyet Açısından Bakış

Bu bölümde Şahmeran hikayesini toplumsal cinsiyet açısından inceledim. Ayrıca hikâyenin içerdiği semboller ile topluma dayatılan cinsiyet normları arasındaki bağlantıdan bahsettim. Tezim için hikâye anlatıcıları ile yaptığım görüşmelerden bu bölümde yararlanacağım. Onların konu ile alakalı yorumlarını bu bölümde kullanacağım.

‘‘Bundan yüzyıllar önce Mezopotamya’da yaşadığı var sayılan bir mitolojik varlık Şahmeran. Halk anlatılarına göre yarısı yılan yarısı kadın bir Tanrıça...Canlıların var olduğu ilk andan itibaren dünyada var olan bir mağarada yaşayan, var olan diğer yılanların başı. İnanişâ göre bütün hastalıkların dermanını bilir, şifa dağıtmış. Başı dara düşen kadınların hazırı olur, yardıma koşarmış. Hakkında çıkan birçok rivayet vardır, nerede yaşadığına ve nasıl öldüğüne dair. Hepsinde de bilinegelen şudur ki Şahmeran kendisine nefret güdenler tarafından öldürülmüştür. Bazen ölümsüzlüğün sırrına ermek isteyenler, bazen iktidar hırsına yenik düşenler, bazen Şahmeran’ın marifetlerini çalmak isteyenler, bazen şifa bulabilmek için yola düşenler...Kadınlar Şahmeran’ı anlatıldığı bu topraklarda evlerin duvarlarında konuk etmekte, resimlerini saklamakta ve çeyiz sandıklarına koymaktadır. Şahmeran’ın şifa bilgileri ile hala şifa dağıtılmaktadır. Toplumsal iyinin kadın ve yılan bedeninde vücut bulmuş hali Şahmeran’ın öncesinde ve sonrasında bağlantılı olduğu hikâyeler vardır. Kimileri onun yılanları yenilmez gücü ile Tanrıça Medusa’nın arkadaşı olabileceğine, kimileri Kilikya yakınlarında bir mağarada yaşamış, yarısı yılan yarısı kadın olan mitolojik zamanlardan Ekhidra’nın ‘‘iyi huylu’’su olabileceğine inanmıştır. Kadına yönelik şiddete karşı bir öz savunma öyküsü olarak da anlatılıyor Şahmeran. Bu hikâye hem derdin hem dermanın sahibi olan şifacılığı ile yaşam ve ölümü birlikte simgeleyen kadın ve yılanın ortak bir özelliği olarak karşılık buluyor. Yarısı yılan yarısı kadın bedeni ile Şahmeran, bizlerin geçmişinin en güzel hikayesidir.’’ (Jineoloji, 2018:5)

Toplumsal cinsiyet konusu üzerine konuştuğumuzda görüşmeciler arasında hikâyelerin anlatıcıları aracılığıyla tekrar yorumlandığını ve o şekilde aktarıldığını söyleyenler oldu. Görüşmecilere göre Şahmeran bu anlamda eril kodlarla değiştirilmeden genellikle kadınlar tarafından hikâyenin özü saklanarak aktarılmıştır.

Onu farklı coğrafyalarda ve çok farklı zamanlarda özel ve kıymetli kılan sebeplerden birisi de budur.

Konu ile ilgili olarak A.Ç'nin yorumunda: 'Hikayeleri feminist bakıştan tekrar yorumlamaya ihtiyaç var. Kamusal alan erkeklere hep daha açık olduğundan anlatılar bu zihniyette anlatılmış. Amaç bunları değiştirmek değil de karşıt masallar yazabilmektir. Alternatif masallar anlatılabilir. Bu alternatif masalların yaratılması için Şahmeran bir kaynak olabilir. Bu zor olabilir ama yazılı edebiyat dünyası için çok gerekli. Şahmeran'ın dişil gücü bu dönüşüme yardım edebilir. Bu güç kadınların özsesinden başka bir şey değildir' şeklinde olmuştur.

Görüşmeci S.S ise Şahmeran'ı kodlanmış kadın rollerine karşı savaşan bir karakter olarak yorumladı. 'Şahmeran'ın hikayesinde bir çeşit savaş var aslında. Toplumun kodlayıp kadınların benimsemeye zorlandığı itaat rollerine karşı çıkıyor Şahmeran. Ölmeden önce tüm bilgisini istediği kişiye aktarıyor ve düşmanının tüm planını bozuyor. Burada önemli bir direniş var.'

G.G ise toplumsal cinsiyet normları ile Şahmeran arasındaki ilişkiye dikkat çeker. 'Bu hikâyede ben meşrulaştırılmış cinsiyet normlarına karşı çıkış görüyorum. Şahmeran bir kadının ruhuna asla zincir vurulamayacağı hikayesi bence. Kadınların ne kadar güçlü olduğunu hatırlatan ve onlara içlerinde taşıdıkları özgürlüğü hatırlatan bir mit.'

Odasının duvarında Şahmeran resmi asılı olan G.K Şahmeran'a sessizlerin sesi olma özelliğini şöyle yükler: 'Şahmeran en çok sesi duyulmayan, susturulan kadınlara ses olur. En çok onların sıkıntılarını hisseder. Susmaya zorlanan kadınların sesi olur. Onun resmi evimdeyken sanki yüreğimdiki korku temizlenir.' dedi.

Şahmeran, kadının zayıf kılınmaya çalışıldığı bir toplumda ortaya çıkmıştı. Görüşmelerim sırasında, bu ortamın çıkardığı bu figürün kadınlarla ilgili olarak oynadığı rol ve değeri bir kez daha anlayacaktım: Kadınların yaşam dolu ve özgür yanlarını simgeleyen bir figür elbette önemli ve değerli olacaktı.

Hikâye anlatıcısı A.Ç açıklamasında yukarıdaki saptamamı şöyle destekler: 'Kendi küllerinden yeniden doğmaktır Şahmeran döngüsü. Sanatçıların ve hikâye anlatanların sözleriyle, fikirleriyle yeniden dönüşür yaşama. Ben de bir hikâye anlatıcısı olarak ona tekrar tekrar yaşam vererek güç buluyorum. Bu hikâye kültüre işlemiştir. İyilik mücadelesini kökleştirmiştir diye düşünüyorum.'

Görüşmecilerin yanıtlarında iyilik, bereket ve doğruluk Şahmeran'ın etrafını sarmalayan özellikler olarak karşımıza çıkıyor. Dayatmalarla hikâyenin kurbanı olarak seçilmesine rağmen iradesiyle kalıpları yıkan ve kahraman olmayı başaran bir kadın temsiline dönüşüyor Şahmeran. Kendi iradesiyle ona sunulan kaderi değiştirebilen bu karakter dostuna karşı duyduğu sevgiyi gerçek tanımına kavuşturuyor. Şifacı geleneği aktararak yaşama değer katması da onu unutulmaz kılıyor. ‘‘Şahmeran erkeklerin egemenliğinde ve kadınlara yasaklanan alanlarda sureti resmedilen, hala varlığını sürdüren neredeyse tek kadın/dişidir. Bir erkek nedeniyle, bir erk(ek) tarafından öldürülmüştür.’’ (Deniz, 2018:5)

Şahmeran hikayesinin derindeki anlamına baktığımızda düalist temalar göze çarpmaktadır. ‘‘ Şahmaran‘ın imge hali, yani görsel tasarımı, yarı yılan ve yarı kadın bedeninde bir ara tür olarak inşa edilmiştir. Mevcut hikâyede, yılan, zehir ve panzehirin aynı bedende yer alması: yani dert ve dermanın, sorun ve çarenin aynı yerde olması, birkaç yönden iç içe geçmiş düalist imgeselliği devam ettirir. Keza yeryüzü ve yeraltının, yeryüzünün efendisi olan insan/erkek ile yeraltının hükümdarı olan kadın/yılanın temsilindeki evrenin bölüşümü, ölümsüzün/bilgeliğin yer altından çıkarılıp yeryüzüne getirilmesi ile yine başka bir açıdan ters yüz edilen çoklu bir anlatım belirir. Şahmaran‘ın mevcut konumu hem kutsalın içinde, hem de kutsalın dışında, yani ara bir yerde tutulması, bir zamanların bir kutsalının içinde olup, süreç içinde egemen olan yeni kutsalın dışına itilmesi ya da onu, kendisini inşa karşıtlık olarak kullanması da bu düalist söylemi devam ettirmektedir. ‘’ (Deniz, 2018:6)

Dilşa Deniz’in makalesinde belirttiği gibi Şahmeran görsellerinde dikkat çeken başlık ve gerdanlık hikaye için önemli simgelerdir: Taçla süslenen ‘esas baş’ kurgusu, bir yandan insanın hayvana karşı önemliliği gibi dişillığın, erillğe olan önemini de başka bir anlam katmanı olarak iddia ettiği söylenebilir. Gerdanlıkların imgesel olarak başka bir anlam katmanına tekabüliyetleri, imge olarak buldukları boyunların değerliliğine işaret eder: Hem gerdanın kendisi bir değer sembolüdür, hem de gerdan takılan boyun bu anlamda bir değer kazanacaktır. Dolayısıyla buradan hem yılanın hem de kadının değerliliğine işaret eden bir imgeler dizisinin kullanıldığını görüyoruz. Tarihsel süreç içinde süslenme sanatının kadınlar arasında her zaman daha yoğun kabul gören bir ilgi alanı olduğunu da bu içerik üzerinden burada hatırlatmakta yarar var. Keza yılan kısmında giyiniklik, doğal şekilde pullu deri olarak varlık bulurken,

kadın kısmında gerdanını –kadınlık imgesi- gösterecek bir dış giysinin varlığı dikkat çekicidir. Dolayısıyla kadınlığın ve yılanlığın çıplaklık algıları da burada yönetilmektedir. Kadının bir anlamda denetimli giyinikliğine işaret edilirken, yılanın -dolayısıyla da erilliğin- giyinikliğinin aynı zamanda çıplaklığına işaret ettiği de hatırlatılmaktadır. Bu doğallık üzerinden kadınlık ve erkekliğin giyinikliği ve çıplaklığı yeniden tanımlanmaktadır.

Kadının yılan, yılanın da şeytan/iblislikle eşleştirme pratiği halk kültüründe tesadüf olamayacak kadar çok sık, güçlü ve derin olarak karşımıza çıkmaktadır. (Deniz, 2018:10) İkisi de lanetli gösterilirken aynı zamanda hayat ve şifa ile bağlantılı görülüp korunmaya çalışılıyor. Erkek egemen tarihin tanrıça imgesini silme çabalarına rağmen kültürün her alanında bu güç karşımıza çıkıyor.

Kadının yılan, yılanın da şeytan/iblislikle eşleştirme pratiği halk kültüründe tesadüf olamayacak kadar çok sık, güçlü ve derin olarak karşımıza çıkmaktadır. İkisi de lanetli gösterilirken aynı zamanda hayat ve şifa ile bağlantılı görülüp korunmaya çalışılıyor. Erkek egemen tarihin tanrıça imgesini silme çabalarına rağmen kültürün her alanında bu güç karşımıza çıkıyor. Yılan ve kadın üzerinden, ikili bir anlamlandırmanın ana noktası olarak iki yaklaşım belirmektedir: Birincisi kadını ve yılanı olumlayan, onu tanrıça, hayat veren, sonsuzluğun, ilacın, hekimliğin kısacası iyiliğin sembolü olarak temsil eden içerik; ikincisi ise bu yaklaşımın tam tersi, kötülüğün, şerrin, yoldan çıkarmanın, iblisliğin kaynağı olarak göstermenin temsili şeklinde belirir. Şahmaran imgesi ebeste bahsedilen iki temsilin ilkini sembolize ettiğini hikayesinden ve bedenleştirilmenin kültür içindeki gönüllü ve elbette olumlu anlam kodlarıyla taşınmasından anlıyoruz. Öyküde bahsedilen yılan bir kadın önderdir, bilgedir. Sonsuzluğun ve iyiliğin taşıyıcısı, dengedir. İnsanlar ve yılanlar arasındaki sulhun sağlayıcısıdır. Aslen iktidarda olsa da insan(oğlunun) şiddetine, adaletsizliğine, ihanetine uğramıştır. Bütün bunlara rağmen metanetini, kötüye karşı durmayı, iyi olmayı, insanlarla kendi tebaası olan yılanlar arasında sulhu sağlamaya devam etmektedir. Bu nedenle de kendi tebaasını yer altına çekmiş ve orada başka bir hayatın teknolojisini mümkün kılmıştır. Ancak bütün bu çabaya rağmen, yeni zalim/gücün saldırılarından kaçınamaz. Bu, yeryüzündeki eril hakimiyetin inşa sürecinin doruğa ulaşması ve çok tanrılı bir dönemin, özellikle de kadınların tanrıçalık süreci ve temsiline yavaş yavaş sona erişini anlatan bir noktadır. Burada,

yeryüzündeki kral/tanrıların, yani bahsi geçen tüm figürlerin erkek oluşu, tek kadın ve öldürülenin, ülkesi işgal edilenin, bilgisine el konulanın ise kadın olarak Şahmeran olması, hem çok tanrılı sürecin giderek aşınmasını, hem de kadınların kutsal ve kamusal/yönetimsel alanlardan çıkarılmalarına dair süreç ile ilgili önemli veriler olarak belirirler. (Deniz, 2018:13)

Hayvanların, kadının ve doğanın kutsal sayılmadığı süreç tek tanrılı inanç sistemiyle tek egemen gücün erkek üzerinden tanımlanmasıyla başlar. Belirlenen hiyerarşi üzerinden erkek tanrı gücün sahibi olmuş, kadın ve doğa ise onun ardında yer almış hatta lanetlenip tehlikeli olarak kodlanmıştır. Doğa ve insanın kopuş süreci de bu noktada başlamıştır. Üç tek tanrılı dinin yaratılış mitinde Adem'in, Havva ile yılan/şeytanın ortak —işbirliği ile aldatılması ve dolayısıyla cezalandırılmaları tam da bu çerçevede anlam bulmaktadır. Bu mit üzerinden, kadınlar –ve doğanın/yılanların/hayvanların- kamusal olarak tanımlanan ve güç ilişkilerinin bulunduğu alanların neredeyse tamamının dışına itilmiş ve orada tutulduklarını anlayabiliyoruz. Böylece, tüm kamusal alanlar sadece erkeklerin hüküm sürdüğü alanlara dönüşürken yılanlar/doğa/hayvanlar ve kadınlar ise saygınlık yitimine uğrayıp, bu alanları terk eden taraflar olarak varlıklarını sürdürmek durumunda kalmışlardır. Bu kadın bilgisinin baskıya maruz kalışını ve dolayısıyla değersizleştirilişine de işaret eder. Bu durum, bir yandan da bize direnmenin bilgisini verir. Çünkü baskı, direncin karşısında gerçekleşen bir eylemdir. Şahmeran'ın da ölümünden önce bilgisini ve şifa gücünü Camsap'a aktarması bu direnmeye örnektir. Böylece emek ve üretim yetisini aktarmayı başarmıştır. (Deniz, 2018:14)

Dişilik ve erilliğin aynı bedende bir denge içinde olabildiğine de örnektir Şahmeran hikayesi. Yılan bedeni ve kadın bedeni bir uyum içinde birbirlerine zarar vermeyerek aynı kaderi paylaşarak varlıklarını sürdürmektedir. Karşıt gibi gösterilen kadınlık ve erkeklik ile tanrı ve tanrıçalar aslında bir ortaklığın temsilidir. Birisi zarar gördüğünde diğeri de bundan etkilenecektir. Birinin yok edilişi diğerin de sonunu getirecektir. Toplumsal yaşamdaki tüm cinsiyet ilişkileri için aynı sonuca varmamız mümkündür. Cinsiyetler arasındaki eşitlik herkesi olumlu etkileyen bir durumdur. Ortadan kaldırıldığı düşünülen tanrıça kültürünün tüm bilgisini ve gücünü nesiller boyu aktarmayı başardığının da hikayesidir Şahmeran.

“Şahmaran‘ın yenilgi ve ölümü kabul ediş anlatısında söylemleştiren; adalet ve bilgelik için bazen en değerli olan şeylerimizden vaz geçmek durumunda kalabileceğimizi ancak bu vaz geçişle, ideallerimizin yaşamasına izin vermiş olacağımızı, bu nedenle içimizdeki iyiliğin, dışarıdaki kötülükle çatışabildiği gibi, içimizdeki kötülüğün de dışımızdaki iyi olanla karşılaşp dolayısıyla dönüşebileceği, temel bir mesaj olarak taşınmaktadır. “ (Deniz, 2018:17),

Resim 3.1: Kadın Eserleri Kütüphanesinde Şahmeran

(Foto: Burcu KARA, İstanbul, 2017)

SONUÇ

Bu tez çalışmasında Şahmeran hikayesini toplumsal cinsiyet konusuyla bağlantılı olarak inceledim. Şahmeran hikayesi önce görsel kültürde özellikle de resim sanatında yer aldı. Günümüzde ise giderek farklı bir boyuta giren hikâye anlatıcılığı sanatına girdi.

Sanat eserlerinin ilk örnekleri gökyüzündedir. Gökyüzündeki mevsim döngüleri, takımyıldızlar, gezegenler ve gezegen döngüleri, insan bilinçaltında şekillenir ve yeni bir sanat eseri olarak açığa çıkar. Yüzlerce yıl aynı sembol ve simgeler değişerek ve gelişerek sanat eserlerinde kullanılır. Bunları ortaya çıkaran sanatçılar, içgüdüsel, fakat gerçek bağlamını bilmeden yaratırlar sanat eserlerini. Şahmeran'ın sanatta kullanılması da aynı şekilde arketipsel bir anlam taşımaktadır. (Beydiz:2016)

Günümüzde Şahmeran'ın ilham kaynağı olduğu sanat dallarına bakarsak oldukça farklı alanlarla karşılaşırız. Süslemelerde, ev eşyalarında, halılarda, kilimlerde, çeyizlerde ve tespihlerde sık sık ona rastlarız. Anadolu'da özellikle cam altı sanatında kullanılan temaların başında gelir Şahmeran. Çoğu cam altı eserinde Şahmeran'ın kırmızı, yeşil ve sarı gibi kutsallığı ve sonsuzluğu simgeleyen renklerle resimlendiğini görmekteyiz. Resimler aracılığıyla aktarılan anlamlar ayrı bir simge bütünü oluşturur. Şahmeran'ın temsil ettiği güç, bereket, kutsallık ve bilgelik gibi özellikler uygun renklerle karşılık bularak başka bir anlatıya kavuşur.

Şahmeran Anadolu'da özellikle gelinler için tasarlanan takılara da ilham kaynağı olmuştur. Doğurganlığı ve bereketi simgeleyen yılan sayesinde gelinler Şahmeran motifli takılar takar ve bunların uğur getirdiğine inanırlar.

Yılan motifi ayrıca Ege ve İç Anadolu Bölgesi'nde halı işlemeciliğinde kullanılır. Halılara işlenen yılan figürlerinin buldukları evlere bereket getirdiğine inanılmıştır. Peki bu figürleri işleyen sanatçıların neredeyse tümünün kadın olması bir tesadüf müdür?

Zihnimizde toplumun sınırlarını aştığımız alanlar vardır. Bu alanlara biçim veren en güçlü ifade yöntemi sanattır. Özellikle kadınlar toplumun koyduğu sınırlamaları aşarken ve özlerindeki gücü dile getirirken sanatla el ele hareket ederler. Şahmeran'ı işleyen sanat eserlerinin büyük çoğunluğu kadın sanatçılar tarafından

yaratılmıştır. Bu durum kadınları temsil eden çoğu yapıtın erkekler tarafından üretilmesine bir başkaldırıdır.

Kadın bedenini seyirlik bir imge olarak işleyen eserlerin yanında bir de kadına güç verme amacı taşıyan eserler vardır. Şahmeran'ın sanat temsilleri kadınlara güç ve umut veren değerli parçalardır. Danteller, örtüler ve dikişler kadınlar arasında bir anlatım biçimi olarak kullanılır. Bu temsiller kadınların arka planda bırakıldığı yerler olan misafir odalarında baş köşede yer alırlar. Şahmeran böylece kamusal alanda bir kadın temsili olarak yer alır.

Kadın sanattan uzun yıllar uzak tutulmuş ve bu ifade yönteminden dışlanmış. Kadınlar toplumun bir yansıması olarak sanatta da ötekileştirilmiştir. Bu sebeple kadın sanatçıların yine kadınları konu alarak ürettiği eserler oldukça kıymetlidir. Nasıl ki kadınlar hakkında yazmak bir güçlenme yöntemiye, kadınlara güç veren sanat eserleri üretmek de o derece önemli bir katkı haline gelmektedir. Cam altı sanatında, tablolarla ya da nakışlarda yer alan Şahmeran sayesinde kamusal alanda görünmesi engellenen kadın bedeni görünür kılınır. Sanat bu anlamda bir çeşit kimlik ve cinsiyet ifadesidir. Güçlü kadın kimliğini vurgulayan Şahmeran motifi bu nedenle hiçbir eserde nötr bir ifade biçimi değildir.

Sanat tarihinde göz ardı edilen kadın, ancak kendi yarattığı eserlerle ses bulur. Kendi deneyiminin öznesi olmayı kendi üretimiyle başarır. Şahmeran böylece sanatta yalnızlaştırılan kadının temsili olmuştur. Kadın imgesinin kadınlar tarafından şekillendirilmesi elbette farklı bir anlam içermektedir. Biliyoruz ki her konuda olduğu gibi kadının sanattaki yerini ancak kadın sanatçılar dönüştürebilir. Her sanat eseri bir düşüncenin ürünüdür. Sanat önemli bir eylem alanı doğurarak kadınların düşüncelerinin ifadesinde edilmesinde büyük bir dönüşüme katkı sağlamıştır. Kadınlar kendi eserleriyle nesne değil özne olmuştur. Toplumda ve sanatta varoluşumuz yine birlikte ve birbirimiz için hareket ederek mümkündür.

Şahmeran sanat eserlerine aktarılırken bin bir çeşit duyguyla harmanlanır. Sanatçının eserini nasıl üreteceğine, nasıl malzeme kullanıp, ne tür mesajlar vereceğine karar vermesi de önemli bir özgürlük alanı yaratır. Anadolu'da birçok kadın duygularını bu eserler yoluyla aktarmaktadır. Hayata karışmanın bin bir çeşit yolu vardır; Öyleyse Şahmeran motifli bir nakışı işlemek neden bunlardan biri olmasın?

Tüm bu görüşler çerçevesinde tez çalışmamda sanatın yanında edebiyatın da kadınlar için büyük bir dönüştürücü güç olduğu ve kadınların bu alanda da sessizleştirildiği hususu ortaya çıktı. Edebi eserlerin yazılması ve aktarılması konusunda erkek egemen bir süreç işliyor. Edebiyat kadınların en önemli güçlenme alanlarından biri olduğundan bu alandaki cinsiyet eşitsizliği ancak kadınların mücadelesiyle aşılabılır. Kadınlar kendi hikayelerini aktararak bu hikayeleri okuyan diğer kadınları güçlendiriyorlar. Bu aynı zamanda tezin ilk bölümünde yer alan feminizm başlığının da gereğini açıklar. Çünkü feminist yöntem düşünce ve eylemin birlikte işlemesiyle kadınları ikinci plana iten tüm alanlarda dönüşümü destekler. Bu dönüşüm toplumu sarmalayan tüm alanlara bakışımızı eşitlikçi kılmaya yol açar.

Tezin Toplumsal Cinsiyet konusunun incelendiği kısımda kadınlara uygulanan ayrı bir tutum olarak cinsiyetçiliğin günlük yaşamlarımıza sızdığını ve eşitsiz cinsiyet ilişkileri yarattığını görüyoruz. Toplumda farklılık içinde eşitlik olması gerekirken kadınların cinsiyet kalıplarına hapsedilmesi söz konusudur. Eşitsiz sistem bir cinsi avantajlı kılarken diğer cinsi yok saymıştır. Aynı öze sahip kadın ve erkek arasındaki bu haksız üstünlük senaryosunun değiştirilmesi ise yine feminist mücadele ile mümkündür.

Hikâye anlatma sanatını ve feminist hikâye anlatımını konu aldığım bölümlerde en değerli geleneklerden biri olan hikâye anlatıcılığının toplum üzerindeki etkisine değindim. Kültür ve inançlar hikayelerle aktarılmakta ve toplumu şekillendirmektedir. Bu sebeple hikayelerin hangi görüşle aktarıldığı büyük önem kazanır. Genelde erkekler tarafından erkekliği olumlayan ve kadını ikinci plana iten bir bakışla anlatılan hikayelerin eşitlikçi bir bakışla tekrar yorumlanması bizi feminist hikâye anlatıcılığıyla tanıştırmaktadır. Feminist hikâye anlatımında temel amaç kadınların özgürleşmesini sağlamak ve toplumu bu anlamda dönüştürmektir. Bunu feminist bilgi teorisinin kadını merkeze koyma iddiasını yürüterek ve feminist bilinç duruşundan beslenerek başarmaktadır.

Feminist hikâye anlatıcıları toplumsal korkuları, sevinçleri ve endişeleri kadınların penceresinden aktarma çabasıdadır. Bu sayede sözlü geleneğin demokratikleşmesine de katkı sağlar. Benim görüştüğüm hikâye anlatıcıları da aktardıkları hikayeleri bu bağlama oturtarak daha kadın merkezli bir bakış açısıyla

sunmaya çalıştıklarını dile getirmişlerdir. Hikayelerde kadınlara güç veren sembolleri seçip aktardıkları bilgisini paylaşmışlardır.

Şahmeran Hikayesi ile bağlantılı Simgeler ve mitolojik imgeleri konu aldığım bölümde ise Şahmeran hikayesinin Anadolu'nun farklı bölgelerinde anlatılan ve kadınların kendi hayatlarını yönetme yetkisinin en güzel örneği olduğunu gördüm. Şahmeran toplumda kendisine duyulan korkuya rağmen gücünün farkında olarak ayakta kalan kadının en derin simgesidir. Görüşmecilerin paylaştıkları anlatılar bu simgenin ifadesi olan örneklerdir.

Şahmeran bir tür mit ve efsane özelliği taşıdığı için Mit ve Efsane türlerinin özelliklerinden bahsettiğim bir bölüm oluşturdum ve bu noktada şunları saptadım: İnsan düşüncelerinin evrensel kategorisini oluşturan bu anlatılar inançları ve insanlara özgü tüm duyguları anlatmak için vardır. Medeniyetler bu anlatılar üzerinden kurulmuştur. Bu sebeple içerdikleri anlam ve imgeler oldukça önemlidir. Dünyayı anlama ve açıklama yöntemleri olan efsane ve mitlerin tarihten neler aktardığını görmek hayat tecrübemize önemli katkı sağlamaktadır.

İnsanlık için en önemli kılavuzlardan biri olan mitoloji zamansız ve mekansız hikayeler içerir. Mitolojilerin içerdiği farklı semboller ile Şahmeran hikayesindeki sembollerin anlam ortaklıklarını ortaya koyduğum bu bölümde özellikle mitolojideki tanrıça kavramı ile Şahmeran'ın arasındaki benzerlik üzerine yorumlar yaptım.

Şahmeran bilgeliği, şifa dağıtıcılığı ve gücüyle bir tanrıça özelliklerine sahiptir. Erkek odaklı mit ön plana çıkıp erkek yaratıcı olmadan evren ana tanrıçanın kendisiydi. Yılanın birçok mitolojik ölçüde tanrıçalarla birlikte resmedildiğini görürüz. Dişil bilgeliğin simgelediği şey bütünlük ve birliktir. Aynı özellik Şahmeran'da da mevcuttur. İnsan başlı ve yılan bedenli olan Şahmeran bu ikili halden güç bulur. Şahmeran tanrıça kültürle çok farklı kültürleri harmanlayan oldukça özel bir coğrafyada anlatılmaktadır. Tıpkı ana tanrıça gibi Şahmeran da farklı toplumlarda yer almıştır.

Simgelediği güç ve bereket ise tüm kültürlerde aynı etkiye sahip olmuştur. Şahmeran sahip olduğu bereket ve şifa kaynağı olma özelliği sebebiyle Anadolu'daki ana tanrıça figürünün bir temsilidir. Görüştüğüm hikâye anlatıcılarının tümü Şahmeran'ın tanrıça özellikleri taşıdığını ve onlar için kutsal bir güç ifadesi olduğunu belirtmiştir.

Şahmeran ve ana tanrıça imgesi arasındaki benzerlik ve bağlantıları daha net aktarabilmek için dünya mitolojisindeki tanrıçalara da yakından baktım. Güçleri, özellikleri, temsilleri ve biçimlendirdikleri motifleriyle tanrıçalar ortak bir değer yaratmıştır. Şahmeran da bu değere dahil önemli bir figürdür.

Şahmeran hikayesini ve içerdiği sembolleri anlayabilmek için imge ve simgelerin nasıl aktarma mekanizmaları olduklarını inceledim. İmge ve simgeler zaman aşan hikayeleri aktarıp koruma görevi üstlenmişlerdir. Bu dünya ile olan bağımızı kuvvetlendirirken kutsal olan yanımıza da işaret ederler. İmgeler ve simgeler bilinçaltımızın kalbidir diyebiliriz. Kendimizi ve yaşadığımız dünyayı anlamlandırma yolculuğumuzda bize hız kazandırır. Mitolojik hikayelerdeki gizemli dil de imge ve simgeler aracılığıyla taşınmaktadır. Mitolojik hikayeler öyle bir etkiye sahiptir ki simgeleri aracılığıyla bireylerin en derin duygularını harekete geçirebilir ve bilinçaltını şekillendirirler. Böylece simgeler ve imgeler her zaman toplumsal işleve sahip olmuştur diyebiliriz. Bunlardan en önemlisi yılan sembolüdür. Tarih boyunca bu sembol birçok sırrı aktarmak için rehber görevi üstlenmiştir. Yasak meyveyi yiyen Havva'nın suçuna ortak olan yılanla peygamberlerin asalarında yer alan yılan aynı anlamın karşılığı olarak sunulmamıştır. Birçok mitte yılan ile verilen mücadelenin örneği vardır. Yılanın oluşturduğu çember bir birlik ifadesi sayılmıştır. Bu çember döngüselligi yani sonsuzluğu oluşturmaktadır. Yılan şifa düğümünün karşılığıdır. Lokman Hekim'i şifa ararken koruyan yilandır. Gılgamış'ın elinden ölümsüzlük otunu alan da yine bir yilandır. Yeniden doğan ölümsüz enerjiyi ve bilinci temsil eden yılan hayatın hem güçlü ve güzel yanını hem de ürkütücü ve anlaşılmaz yanını taşır.

Yılan sembolü ile merkez sembolünün de mitolojide bağlantısı vardır. Dünya mitolojisinde yılan merkezin ve yeniden doğuşun temsilidir. Mitolojide kutsal ve gerçek olanın merkezde yer aldığına inanılır. Kutsal zaman denilen ebediyette bu noktadadır. Aynı Şahmeran'ın tüm benliğiyle ebediyette yer alması gibi. Merkezde olan Şahmeran tüm bilgelik ve şifa gücüne sahiptir.

Hem Şahmeran hikayesinde hem de mitolojide ortak anlamlar barındıran diğer semboller düalite, günah keçisi ve kurban sembolizmidir. Şahmeran'ın hikayesi tüm bu sembolleri barındırmaktadır. Hikâyede kötülüğün karşısında iyilik harekete geçerek olaylara anlam katar. Karşıtlıklar hayatta olduğu gibi hikâyede de anlam yaratan olgular haline gelirler.

Günah keçisi ve kurban sembollerine bakacak olursak kadın imgesi ile Şahmeran arasındaki bağlantıyı daha net görebiliriz. Görüştüğüm hikâye anlatıcılarına göre Şahmeran'ın bilgeliğine rağmen suçlanışı toplumda kadının karşılaştığı suçlamalarla benzerlik gösterir. Hikâyenin günah keçisi Şahmeran olmuştur. Orta Çağ'daki cadı avlarında da toplumsal sıkıntıların ve çöküşün suçlusunu olarak kadınlar görülmüş ve sebepsiz suçlamalarla karşılaşmışlardır. Tarihte birçok olayda kadın geri plana atılmıştır. Sözüne güvenilmez, yaptığı iş beğenilmez, kararları doğrulanmaz olarak gösterilmiştir. Öte yandan şifayı veren, bereket getiren, doğayla barışık olan yine kadındır. Günah keçisi atfedilen kadının tam tersine en büyük mücadeleyi gösterenlerden bir olduğunu görüyoruz. Hikâyede Şahmeran'ın bir kurban ya da günah keçisi gibi anlatılırken bilgeliğini ve şifasını insanlığa emanet eden bir kahramana dönüştüğünü görmekteyiz. Zayıf, kaybetmiş ve geri planda çizilen kadın profili hayatın tam merkezinde en zorlu mücadelelerden geçen kahramanın ta kendisidir.

Mitlerde kötü olmakla suçlanan yılan ve kültürlerde eksik olmakla suçlanan kadın ortak bir kader paylaşır ve mücadele eder. İkisinin de gücünden korkular. İkisini de suçlayan eril akıldır. İşte Şahmeran bu büyük mücadelenin en güzel anlatılarından birisidir. Eril aklın erişemediği bir anlatı olarak farklı coğrafyalarda farklı toplumlara zamanın çok farklı dönemlerinde ulaşır ve ulaştığı herkese güç verir.

Şahmeran'ın günlük hayatımızda hala yer tuttuğu ve birçok kişi için ilham kaynağı olduğunu hikâye anlatıcıları ile yaptığım görüşmelerle saptadım ve tezimde bu konuyu da aktarmaya çalıştım. Hikâyenin iyiliğin ve fedakarlığın bir örneği olduğunu düşünen görüşmecilere göre Şahmeran kadınlar için özel bir figürdür. Kimi evde evin koruyucu olarak baş köşede yer alır. Kimi evde evlenecek kadınların çeyizinde bereket ve uğur getirdiğine inanılarak saklanır. Kimi zaman bir akademisyenin çalışma odasında güç ve ilham kaynağı olarak kitapların arasında yer alır. Kimi zaman da bir babaanneden torununa hediye ettiği nakış işleminin üzerindedir. Antika dükkanlarında bir köşede gelip gidene bakar... Adeta bize zamansızlığı ve direnişi hatırlatır.

Okuduğum ve dinlediğim farklı Şahmeran versiyonları, gördüğüm sanat eserleri ve görüştüğüm hikâye anlatıcılarının bana Şahmeran ile ilgili hep ortak bir söz aktardıklarını fark ettim: Farklı hayat döngüsüne sahip kişilerde ortak bir duygu yaratan Şahmeran unutturulmaya çalışılan ana tanrıça kültürünün günümüze kadar

ulaşan bir parçasıdır. Karşılaştığı tüm zorluklara rağmen mücadele eden ve güçlü kalabilen kadınların hikayesidir Şahmeran'ın hikayesi...

Resim 3.2: Evin Koruyucusu Şahmeran

(Büşra DAL, Mardin, 2018)

KAYNAKÇA

- Antmen, A.:2014 **Kimlikli bedenler: sanat, kimlik, cinsiyet.** Sel Yayıncılık.
- Ashley R. & Sue H.:2017 **Hikâye Anlatma Sanatı,** Çev. Ali Bucak, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ateş, M.:2001 **Mitolojiler ve Semboller. Anatanrıça ve Doğurganlık Sembolleri.** Aksiseda Matbaası.
- Bayladı, D.:1996 **Efsaneler dünyasında Anadolu:(Anadolu mitolojisi).** Ses Yayınları.
- Beauvoir, S.:1993 **Kadın İkinci Cins III, Bağımsızlığa Doğru,** çev. Bertan Onaran, 8.Baskı, İstanbul: Payel Yayınları
- Belli, O.:2001 **Anadolu Tanrıçaları.**
- Beydiz, M.G.:2016 **Mitolojiden Sanata Hayvan İmgesi,** Arkeoloji Sanat Yayınları 2016
- Bilgili N.:2014 **Türklerin Kozmik Sembolleri Tamgalar,** Hermes Yayınları
- Butler, J.:2008 **Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Alt Üst Edilmesi.** Çev. Başak Ertür, İstanbul, Metis.
- Büyüктаş, İ.:1998 **Şahmaran ve Hatemtay Hikâyesi.**
- Campbell J.:2000 **Kahramanın Sonsuz Yolculuğu,** Çev. Sabri Gürses Kabalcı Yayınevi, İstanbul
- Campbell, C.:2013 **Günah Keçisi,** Çev. Gizem Kastamonulu, Ayrıntı Yayınevi, Lacivert Kitapla Dizisi, İstanbul
- Campbell, J., Moyers, B. D., & Yaman, Z. Y.:2007 **Mitolojinin gücü: Kutsal kitaplardan Hollywood filmlerine mitoloji ve hikayeler.** MediaCat Kitapları.
- Cıbroğlu, Y.:2004 **Kadın saçı: büyü ve" türban".** Payel Yayınları.
- Clarissa P.E.,2016: **Kurtlarla Koşan Kadınlar,** Çev. Hakan Atalay, Ayrıntı Yayınları,
- Çakır, S.:2010 **Feminizm: Ataerkil iktidarın eleştirisi içinde Modern Siyasal İdeolojiler,** Der. Birsen Örs, 413-476. 10. Baskı
- Darga, A. M., & Çaykara, E.:2013 **Anadolu'da kadın: on bin yıldır eş, anne, tüccar, kraliçe.** Yapı Kredi Yayınları

- Demir, A. F., & Çomak, N. A.:2009 **Şaman ve Türk dünyası** (Vol. 331). Bağlam.
- Deniz, D.: 2011 **Dersim İnanç Sembolizmi**, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Deniz, D.: 2012 **Yol/Re: Dersim İnanç Sembolizmi**, İletişim Yayınları, İstanbul
- Deniz, D.:2018 **Bir İmge Olarak Şahmaran**, (Yayın Aşamasında)
- Direk, Z.:2016 **Cinsiyeti Yazmak**. İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Doğanay, E.:2012 **Düş ya da Gerçek Şah-ı Maran**, İstanbul: Küçükçekmece Belediyesi.
- Donegan, M.:2017 **Rebecca Solnit's Faith in Feminist Storytelling**
<https://www.newyorker.com/books/page-turner/rebecca-solnits-faith-in-feminist-storytelling>
- Donovan, J.:1997. **Feminist Teori**, çev. A. Bora, M. Gevrek, M. Sayılan, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Eliade, M.:1992 **İmgeler ve Simgeler**. Çev. M. Ali Kılıçbay), Ankara: Gece Yay.
- Eliade, M.:1994 **Ebedi dönüş mitosu**. İmge Kitabevi.
- Eliade, M.:2017 **Mitler, Rüyalar ve Gizemler** (çev. Cem Soydemir). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Federici, S.:2011 **Caliban ve Cadı**, (çev. Öznur Karakaş), Otonom Yayıncılık
- Holland, J.:2016 **Mizojini**, imge kitapevi
- Jineoloji, 2018 3 Aylık Bilim Kuram Dergisi, Sayı:10
- Le Guin, UK.:2015 **Kadınlar Rüyalar Ejderhalar**, Metis Yayıncılık
- Lévi-Strauss, C.:2013 **Mit ve anlam**. İthaki Yayınları.
- Magoulick M, 2004 **What is Myth?**
<https://faculty.gcsu.edu/custom-website/mary-magoulick/defmyth.htm>

- Meriç T.:2017 Mitoloji Semineri Sunumu , 06.12.2017
- Michel, A.:1993 **Feminizm**, çev. TEKELİ, Şirin, İletişim Yayınları, Cep Üniversitesi, İstanbul, tarihsiz.
- Mies, M., & Temurtürkan, Y. (2012). **Dünya ölçeğinde ataerki ve birikim: uluslararası işbölümünde kadınlar**. Dipnot yayınları.
- Millett K.:1987 **Cinsel Politika**. çev. Seçkin Selvi. İstanbul: Payel Yay.
- NTV Yayınları:2013 **Mitoloji Başvuru Kitapları 6.Baskı**
- Oğuz M.Ö.:2004 **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yayınları
- Ögel, B.:1971 **Türk mitolojisi** (Vol. 1971, p. 181). MEB.
- Parmaksız PMY 2011, **“Kadınların Belleği: Hatırlama, Anlatı, Deneyim ve Toplumsal Cinsiyet”**, Birkaç Arpa Boyu... içinde, Koç Üniversitesi Yayınları
- Roller, L. E., & Avunç, B.:2004 **Ana Tanrıça'nın Izinde: Anadolu Kybele Kültü. Homer.**
- Rüşvanlı O. :2017 **Mitoloji Atölyesi**, İstanbul Erişim Adresi: <https://aktiffelsefebakirkoy.org/portfolio/mitoloji-atolyesi-0>
- Sagaert, C.:2017 **Kadın Çirkinliğinin Tarihi**, Maya Kitap
- Sezer, M. 2018 **Masallar ve Toplumsal Cinsiyet**, Kor Kitap
- Skinner, C. M., & Yeğen, İ.:2010 **Mitler ve efsaneler**. Parşömen Yayıncılık.
- Sözeri, T.:2000 **Kültürlerde Şahmeran**, İm Yayın Tasarım, İstanbul.
- Sözeri,T.:2006 **İnançlarda Şahmeran**, Asa Kitabevi
- Şimşek, E. : 2017 **Türk Kültüründe ‘Alkarısı’ İnanıcı ve Bu İnanca Bağlı Olarak Anlatılan Efsaneler**
- Timuroğlu S, 2018 **“Feminist Edebiyat Eleştirisi”**, Kadın Eserleri Kütüphanesi Sözlü tarih Eğitimi Sunumu 3 Mart 2018
- Uyar, T.:2005 **Ödeşmeler ve Şahmeran Hikâyesi**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,
- Üzgül, H.:2016 **Şahmeran Efsanesinin Adı**, Portakal Yayınevi